

25012

41029

GEORG KENNAN

INCHISORILE RUSEȘTI

TRADUCERE DIN ENGLEZEȘTE

DE

C. I. BONDESCU

BIBLIOTECA

Liceului „GH. LA

BUCUREȘTI

No.

2262

SECTIA Lit. L

DULAP 2

RAFT

BUCUREȘTI

Editura „Biuroului Universal“ At. I. Nițeanu

Strada Negru-Vodă No. 21

1905

Tip. „Eminescu“

Observatorul imparțial al evenimentelor triste cari se desfășoară în Rusia de multă vreme, astăzi însă într'un chip mai pronunțat, descoperă fără multă dificultate, că în țara lui Petru-cel-Mare se petrece unul dintre cele mai capitale fenomene sociale. Acest fenomen e caracteristic Rusiei atât din pricină că în viața poarelor civilizate pe care le cunoaștem, e unicul în modul lui de manifestare, în cauzele care'l produc, — cât și din pricină că dă naștere la una dintre cele mai dificile probleme de consecințe sociale.

O luptă aprigă, stropită de sange, înăbușită de puterea ucigătoare a cnutului și terorizată de temniță și exil, e dusă de către reprezentanții culti și entuziaști ai poporului și burgheziei împotriva actualii forme de guvernământ autocrat al Rusiei.

Deoparte drepturi sfinte: tendințe mai mult de cât umanitare către libertate, egalitate și fraternitate, de altă parte: cnutul, autocratismul și absolutismul țarist, — fac ca atât de profundă să fie di-

viziunea între clasa stăpânitoare și cea stăpânită rusească, pe cât sunt de deosebite și de depărtate tendințele și modul de a lucra al țarului de principile civilizate și de legitimizele cerinți ale țarului și burghezului rus.

La început, lupta de dobândire a drepturilor naturale, revendicate de către poporul asuprit, s'a manifestat într'un chip foarte pașnic, prin broșuri, propagandă liniștită, cuvântări de toate zilele, prin care prea puțin aristocrați și mai mulți tineri născuți în nevoi și sărăcie, din clasa incultă a «mujișicilor», — arătau că ori cât și ori cum ar fi, dar țaranul și burghezul rus sunt tot oameni, și ca oameni au și ei dreptul de a trăi, de a cugi și de a lucra mai liberi de cât în modul cum sunt stăpâniți. O justiție barbară le-a fost opusă însă de stăpânirea rusească și pe când ei cereau în numele unui popor întreg, compus din sute de mii și din milioane de oameni, dacă nu drepturi și libertăți depline, dar cel puțin o promisiune de a li se acorda; polițiștii, șefii temnițelor și funcționarii, toți cei ce servesc la executarea și exacta aducere la îndeplinire a poruncilor stăpânului țar, — făceau să curgă din corpul luptătorilor pentru dreptate, — șiroaie de sânge și încătușați în lanțuri îi târau în convoiuri lungi pe drumul care străbătând Uralii, unește Siberia cu Țara lui Petru-cel-Mare.

Și iată cum a început să apară caracteristicul fenomen social care zgudue astăzi Rusia din temelii.

Temniță, spânzurătoare, exil în Siberia sunt lucruri atât de comune în împără-

ția rusească, în cât acest întreit calvar pentru acei ce locuiesc această parte a continentului european e sinonim cu libertate, egalitate și fraternitate!

Pe stradele Moscovei, ale Petersburgului, Warșoviei, Kiewului, etc., lupta fratricidă împinsă până la «terorism» a dat spectacolele cele mai sfâșietoare și nu de puțin ori martorii acestor îngrozitoare scene au văzut cum fiul din fron-tul căzăcesc împușca pe tatăl său și cum frații se ucideau între dânsii.

De ce se opune oare atâta îndărătnicie și tortă, dreptelor tendinți și cereri ale țaranului și burghezului rus? Să fie oare această forță și îndărătnicie, împotriva celor stăpâniți de autocrația rusească, — provenită din sentimente de așa zisă conservățiune națională? Să fie oare aceste teribile chinuri pe care le îndură revoluționarul rus, din cauza crezului său politic și al concepțiilor sale liberale? Să fie oare provenite toate acestea din cauza nehibzuitei purtări ale celui revoluționar? Iată ceea ce face ca regimul absolutist care se practică în Rusia să fie neînțeleș în modul lui de a fi, de a exista și de a se practica! Și iată ceea ce constituie una din problemele care se pun față de acest caracteristic și unic fenomen social. Cât pentru consecinți, partea aceasta constituie o a doua problemă a celui fenomen și aproape ori departe de hotarele rusești, cei cari află cum sângele stropeste adese ori în loc de ploae câmpile de pe acolo, și cum corbii și pasările de pradă se îngrășă din cadavrele celor căzuți pe drum în nesfârșitul convoi, care se îndreaptă că-

tre Siberia, cu toții de la mare și până la mic; de la cult până la incult, se întreabă când și cum se va sfârși regimul de teroare și de sânge, pe care l'prezidează țarul.

* *

S'a scris mult asupra acestei stări de lucruri din Rusia. Fenomenele sociale deosebite cari se manifestă acolo de atâta timp și astăzi mai mult de cât ori-când, au fost și sunt explicate în felurite chipuri. Aproape toți însă, cei care au scris asupra acestei stări de lucruri, ori că au zugrăvit lucrurile în culori prea negre, ca Stepniak, Kropotkin, etc., ori s'au bazat în arătările lor pe niște informații neexacte, părtinitoare unele pentru revoluționari, altele pentru guvernul rusesc.

Ziaristul american Georg Kennan, a în-treprins în scopul dreptei și amănunțitei cunoașteri a acestor lucruri, câteva călătorii prin Rusia Europeană și Siberia Impărială și priceput în dobândirea informațiilor, Kennan, caută să se convingă «de visu» de toate lucrurile, confruntă cele auzite, cerne informațiile și apoi înșirând cu artă boabele de adevăr, le dă la lumină în scrierile lui «Inchisorile rusești». «Siberia» și «Viața de corturi în Siberia».

Lucrările acestea au fost traduse în toate limbile culte și pretutindeni sunt citite cu mult interes.

* *

În paginile următoare dăm la lumină

o traducere românească după opera lui Kennan «The Russian Prisons» (Inchisorile rusești). În această lucrare, autorul arată într'un fond foarte documentat și o formă aleasă, pricinile cele mai însemnate ale «terorismului» rusesc, chipul eum se face justiția în Rusia, starea închisorilor rusești și a deținătorilor politici dintrânsele. Consacră apoi un capitol întreg pentru a zugrăvi în culori vii închisoarea Petru Pawlowsk cu bastionul Trubetskoi, viața arestaților dintr'ansa, traiul politicilor condamnați la «munca silnică pe viață», la așa numita «Katorga», — traiul arestaților din marea închisoare preventivă din St. Petersburg, — modul cum se fac transporturile de exilați în Siberia, aruncând în toate aceste arătări, dese ochiri asupra legiurilor țării și în specie asupra celui diavolic cod penal rusesc.

* *

Lucrările acestea, ca și celorlalte lucrări de acest fel, ale lui Kennan, nu le atribuim numai o importanță științifică generală, nu le socotim numai ca pe niște opere, în care se oglindește clar și amănunțit starea socială, politică și culturală a Rusiei, — noi socotim că, pentru România, importanța acestor lucrări, e cu mult mai mare, e națională.

O mare parte a țării noastre, Basarabia, se află sub jug muscălesc. Frații noștri, horopsiți pe propriul lor pământ, apucă deseori calea exilului, deseori putrezesc uitați prin închisori, deseori sunt zăgrumați în înălțimea furcilor. Afară de aceasta, ochii muscălești neconțenit sunt

îndreptați asupra noastră ; panslavismul urzește mereu planuri pentru a umplea cadrul geografic al Rusiei visate de Petru cel-Mare.

De aceea noi ne socotim îndreptățiți să credem că o bună parte din educația noastră națională ar trebui să constea și în a lumina cât mai mult cunoștința publică a obștiei românești asupra chestiunilor : cine sunt, cât pot și cam ce aspirații au vecinii din coasta țării noastre.

Asupra tuturor acestor chestiuni de o mare însemnătate, n'avem în românește de cât foarte puține lucrări. De aceea trebuie să dăm o deosebită atenție lucrărilor în care Rusia ne este descrisă cât mai amănunțit și cât mai fidel.

* * *

Acestea sunt vederile cari ne-au călăuzit, când am dat la lumină traducerea de față. Ne-am socoti foarte mulțumiți dacă prin această lucrare a lui Kennan, vom putea pune la îndemâna cititorilor un mijloc de a scruta cât mai științifice evenimentele cari se petrec azi în Rusia, și dacă vom putea contribui cu niște cunoștinți mai precise și mai însemnate, la cele ce publicul cititor român, trebuie să știe despre vecinii noștri, de peste Prut.

C. I. B.

I

VIATA REVOLUȚIONARILOR RUȘI ÎN ÎNCHISORI

Oricine se interesează mai de aproape de cele ce se petrec în Rusia, și își procură cunoștinți asupra acestor lucruri din veștile săracăcioase pe care telegraful le imprăștie în toată lumea, — s'a întrebă de sigur deseori: «Cum este oare această stare rea de lucruri, care printre foarte mulți și mai cu seamă printre tinerii ruși, stârnește o ură așa de arzătoare și de puternică împotriva țarului și care determină împotriva vieții lui atentate așa de desperate?».

Zadarnic însă vom căuta pricinele în știrile care ne vin de acolo, — căci acestea ne vor explica numai în mică măsură acea putere primordială pe care se bazează un fenomen social așa de neobișnuit. Se zice că Rusia e foarte rău guvernată, că presa e încătușată, că nu-i guvernată după legi publicate și că ori-ce mișcare liberală este înădușită de mâna de fer a unei stăpâniri necioplițe și despotice. Totuși aceste rele, oricât de rele ar fi, nu'ți dau o explicație multămitoare asupra pricinei, care face ca zeci ba poate chiar sute de băr-

bați și femeii tinere din Rusia să fie gata ori-când de a suferi în spânzurătoare o moarte grozavă și rușinoasă, numai ca să izbutească să ucidă pe omul care stă pe tron.

Când avu loc în Lipețk, în Iunie 1879, acea întrunire, în care conducătorii «Teroriștilor» hotărâră uciderea lui Alexandru al II, 47 de tineri și tinere se oferiră de bunăvoie să aducă la îndeplinire acest fapt¹⁾. O «ocârmuire rea» în înțelesul obișnuit al cuvântului, nu poate da o explicație unei fapte așa de extraordinare. Cenzura presii nu se combate de obicei cu omoruri, înlăturarea drepturilor cetățenești nu se îndreaptă cu atentate. Trebuie de aceea să admitem că simțul de nedreptate e ridicat la o așa de mare încredințare personală, în cât oameni în toate mințile sunt aduși într-o atâtare așa de puternică, în cât sunt gata să își sacrifice propria lor viață, numai dacă au prilejul de a se răzbuună. Așa dar aceste fapte se pot explica în unul din următoarele două chipuri: Ori că în caracterul ucigașilor teroriști este ceva cu deosebire sălbatec, și fanatic iar în caracterul național rusesc o nebulie setoasă de sânge, care face cu neputință să se stabilească aci o armonie psihologică, — ori că la baza acestor fenomene ale vieții rusești actuale se găsesc pricini mai profunde de cât «o rea ocârmuire», în înțelesul obișnuit al cuvântului.

Am de gând să arăt în cele ce urmează

1) După cum se vede în protocolul stenografic oficial al procesului uciderii lui Alexandru al II (St. Petersburg 1881).

una dintre acele pricini, care făcură pe revoluționarii ruși să se îndrepte în anul 1878 către terorismul lor nefericit, răătăcit și criminal¹⁾.

Această pricină stă în modul de tratare a celor închiși în închisorile rusești. După cum mărturisesc însuși cei osândiți din pricina mișcărilor revoluționare din Rusia, de la 1870 încoace, — nu poate fi cred eu, nici o îndoială, — că cea din urmă formă a acestor mișcări, — atentele organizate, — își găsesc pricina cea mai mare parte în tratarea neomenoasă, la care după arătarea unanimă a revoluționarilor, — sunt supuși toți deținuții politici din închisorile Petrupawlowsk și Schlüsselburg, Moskowa, Kiew și Odesa. De aceea dar înainte ca cineva să poată judeca crime ca uciderea lui Alexandru al doilea²⁾ și de a își da seama despre caracterul revoluționarilor care exercită terorismul e absolută nevoie să capete o idee limpede despre viața revoluționarelor ruși în închisori.

Materialul acestor descrieri l'am luat mai cu seamă din următoarele trei izvoare: 1) Cercetarea personală a unui însemnat număr de închisori rusești; 2) Declarările a 300 până la 400 de oameni, bărbați și femei, cari între anii 1874 și 1886 au suferit închisoare de la 6 luni până la 7 ani în închisorile rusești; 3) Declarațiile unora dintre actualii ori foști

1) Pricینele acestea sunt arătate amănunțit în vestita lucrare a lui Georg Kennan, „Siberia“.

2) Și în timpurile din urmă uciderea lui Plehwe, Sergiu, etc., etc.

funcționari a Administrației Inchisorilor.

Astfel în minele și coloniile de pedeapsă ale Siberiei, ca și în orașele Rusiei Europene am lucrat nopți întregi cu stăruință, pentru a aduna și alege faptele, pe care vreau să le zugrăvesc acum cititorului; și cred că se va admite că atât izvoarele mele, cât și încheerile, pe care le scot din ele, sunt demne de crezare. În anul 1885, apăru în jurnalele englezești o polemică vie între printul Kravotkin și C. M. Wilson. deoparte, și între clericul Henry Lansdell și un conrespondent anonim al lui «Pall Mall Gazette» de altă parte, privitoare la tratarea și starea deținuților politici din fortăreața Petropawlowsk. Cum însă intrarea în această închisoare nu mi-a fost permisă, nu pot să descriu aceste lucruri din constatare proprie. Am avut însă destule ocazii ca să mă informez asupra stării de lucruri care domnește acolo și aceasta în împrejurări cu totul extraordinare. Mai-cu seamă în Siberia am făcut cunoștință cu vreo 50 de condamnați, cari au fost închiși în acea fortăreață și a căror întemnițare a durat între 1874 și 1884 fără întrerupere.

Acești condamnați se găsesc presărați în întreaga Siberie. Mulți dintre ei nu se cunoșteau între dânsii și n'a fost dar cu puțință să se înțeleagă asupra celor ce aveau să mi spună. Afară de aceasta, cea mai mare parte dintrânsii erau oameni cu o inteligență aleasă și cu un caracter nobil, care, sunt sigur, nu erau capabili de nici un neadevăr intenționat. Acești oameni îmi descriseră cu cea mai mare precizie toate amănunțimele vieții lor

în temniță, și ori de câte ori privesc paginile caetului meu de note, găsesc că adesea șease ori opt condamnați deosebiți, fără ca să se cunoască între ei cât de puțin, mi-au făcut asupra unui anumit fapt declarații cu totul identice. Trebuie să spun că acești 6 până la 8 exilați locuiau în câte o colonie de pedeapsă¹⁾, de pământă una de alta cu sute și mii de mile. Din punct de vedere juridic, declarațiile acestor oameni poate să fie lipsite de valoare; eu cred însă, că atare declarații chiar din acest punct de vedere merită crezare, întru cât ele sunt unanime și nu se observă în ele nici o tendință de înșelare. Am căutat să examinez aceste declarații ale osândiților cu prilejul convorbirelor mele cu avocați, profesori și funcționari de ai închisorilor rusești, și să le văd astfel valoarea și adevărul de care se bucură. Se înțelege de la sine că nu pot spune aci numele acestor persoane, dar pot să asigur, că erau niște oameni în măsură de a cunoaște bine lucrurile asupra cărora îi întrebam.

Dacă lucrurile și faptele pe care le descriu în rândurile următoare, nu vor fi explicate poate și din punct de vedere administrativ, pe cât ar trebui, pricina e, întâi, pentru că m'am rezervat să descriu mai târziu cum motivează administrația, purtarea ei față de revoluționari; și al doilea pentru că generalul Orțefski, comandantul geandarmiei rusești, pe care l'am vizitat în vara lui 1887, nu era tocmai dispus, să mi facă declarații cu

1) Anumite sate în Siberia unde trăesc exilații. Pedeapsa deportațiunei e în Rusia de mai

privire la aceste lucruri și nici să mi dea ocaziunea de a mă convinge eu însumi de starea lucrurilor. Permissiunea de a vizita marea închisoare preventivă din Petersburg și așa zisul «Litofski Zamok», i-o dădoresc d-lui Galkin-Wraskoi, șeful departamentului închisorilor și al exilului. Fortărețele Petru-Pawlosk și Schlüsselburg nu atârnau de d-sa și generalul Orțefski, pe care l'am rugat să mi dea învoirea de a le vizita, m'a refuzat, nu i vorbă foarte politicos, — dar și foarte hotărât.

Unele dintre arătările mele de aci, vor fi foarte bine pricepute de cititor, când el se va feri de a crede că închisorile rusești sunt administrate după un sistem hotărât și chibzuit sau că tratarea deținuților se face după o normă hotărâtă. Nu cred să se găsească în toată lumea o a doua țară cu vre-un sistem de pedeapsă, în care capriciul personal și bunul plac să joace un rol așa de decisiv ca aci și

multe feluri, — care variază după gravitatea culpei.

Felurile deportațiunii sunt:

1. Mutarea domiciliului într'un anumit oraș desemnat de guvern;
2. Serviciul într'un batalion din Siberia;
3. Colonizarea (Poselenzi);
4. Munca în mine;
5. Inscrierea deportatului într'o anumită companie de arestați.

Pedepsele indicate sub punctele 4 și 5, sunt peste măsură de grozave. Ele minează în scurt timp pe condamnat.

(Nota traducătorului)

în care inspirația momentului să înlăture legea, mai tare de cât în Rusia.

În toată împărăția rusească sunt 884 de închisori. Cu numele sunt puse ele, sub o aceeași direcție și sunt supuse la legi și hotărâri egale, totuși poate abia 12 dintre ele, se administrează în acelaș chip și după acelaș sistem. Ba e greu chiar să găsești o singură închisoare, care să fie condusă trei ani dearându-l în acelaș chip.

Ceeace aci e permis, dincolo e oprit; unele închisori primesc hrană cu îndetulare, la altele deținuții aproape mor de foame; aici o abateră e pedepsită numai cu o simplă muștrare, — la alta, din contra cu 20 de lovituri pe spatele goale. Pretutindeni domnește dezordinea și bunul plac, — pretutindeni ese mai mult la iveală lipsa unei metode.

Pricinele acestei stări de lucruri sunt felurite, dar cele mai însemnate sunt următoarele: 1) Contrazicerea legilor penale în așa chip în cât nu e cu puțință exacta lor aplicare; 2) Impărțirea răspunderii administrației închisorilor între foarte multe persoane și comitete cari nu stau în legătură între dânsese; 3) apucătura unora dintre funcționarii ruși, de a nu lucra după cum cer legile, ci după propriile lor vederi, după interesele lor, și după dorința celor mai mari; 4) Micul grad de inteligență, de vrednicie și de bun simț, care caracterizează în deobște pe funcționarii închisorilor; — precum și din pricina că pentru asemenea slujbe nu se găsec oameni mai de

seamă, — căci lefurile lor sunt foarte mici (1).

Sunt în posesiunea unei copii a unui raport secret al guvernatorului general Anntschin către țară, — făcut în 1881 (Vezi «Siberia» p. II), în care acest înalt ofiter vorbește despre «starea mizerabilă» a închisorilor și se exprimă în acest chip asupra stărei lor actuale: «Cu toate că legea dă nenumărate porunci pentru regularea acestei stări de lucruri, — totuși în mare parte ele sunt literă moartă, pentru că nu sunt în deajuns de aplicate, — și pricina stă în lipsa unei îndestulătoare supravegheri».

Am în posesiunea mea un exemplar al circulării oficiale din 25 August 1885, pe care guvernatorul unei provincii rusești, — o adresa «Comisiunelor închisorilor, administrației polițiilor orășenești, administrațiilor polițiilor județene și biurolui de supraveghere al închisorilor». Prin aceasta li se atrage luarea aminte, că în închisorile provinciale «se comit felurite și numeroase abateri de la legi, cu o ușurință, care atrage presupunerea, că funcționarii cari le fac ori le tolerează, nu-si dau seamă de nelegalitatea chipului lor de

1) Directorul închisoarei preventive din Petersburg, care este una dintre cele mai mari și mai acese închisori ale împărăției, primește pe lângă locuință și hrană un salariu anual de 1800 ruble. Ajutorul său primește numai 800 ruble. Directorul închisoarei de transport din Petersburg primește anual numai 700 ruble, iar ajutorul său 400 ruble. Lefurile directorilor de închisori din provincie sunt cu mult mai mici. (Raportul administrației centrale a închisorilor pe 1889).

a lucra». În Jungul și de neregularități, pe care guvernorul le face cunoscut, — se cuprind între altele: Înțelegerea funcționarilor coruptibili cu furnizorii, ca aceștia să poată procura hrană și haine de cea mai proastă calitate pentru deținuți, și să împartă între ei profitul. Cerere de hrană și de haine pentru deținuți, — care au murit de mult sau au fugit, — ori cari și-au isprăvit deja pedeapsa, și vinderea acestor lucruri prin funcționarii închisorilor, pentru ca câștigul să se împartă în două; obișnuința de a lăsa liberi pe deținuți, ca să poată face munci particulare și împărțirea câștigului lor cu funcționarii cari i-au învoit; neținerea unui registru de pedepse, biciuirea deținuților de către supraveghetori fără știința și învoirea ispravnicului ori a șefului poliției respective.

Această repede privire peste acea circulară lasă să se vadă, că în administrația închisorilor provinciale nu mai puțin de cât șapte persoane deosebite sau autorități au a lucra: funcționarii închisorilor, comisiunea închisorilor, administrația poliției orașului, administrația poliției județului, biurolul de supraveghere al închisorii, ispravnicul și guvernorul. Și numărul nu s-a isprăvit încă; mai pot fi numărați încă și: procurorul general, Consiliul comunal al orașului în care se află închisoarea. Guvernorul general, Administrația Centrală a închisorilor din St. Petersburg și Ministerul de Interne. Tot din aceea circulară oficială se mai poate vedea, că cu toată această administrație foarte ramificată, cu tot acest control în aparență așa

de abundent, totuși «se fac numeroase și felurite călcări de lege».

În închisorile, menite numai pentru criminalii politici, este în adevăr mai puțină dezordine și lipsă de cinste de cât în închisorile provinciale de un rang mai mic; totuși și aci stă pânește capriciul funcționarilor și întâmplările, mai mult de cât hotărârile legii. Numai arare ori se aplică legea în paguba capriciilor personale, — pe care funcționarii de obicei le socot ca pe cele mai alese interese de stat.

Dacă un funcționar de stat ca Strelnicoff, un șef al jandarmeriei ca Mezzentscheff, sunt de parere că se poate stoarce de la un acuzat politic mărturisiri, — care ar face posibilă închiderea complicilor săi, supunându-l unui anumit regim, — atunci nu se întârzie nici un moment de a se trece dincolo de marginile hotărâte de lege. Ca să se ajungă la un asemenea scop, un funcționar de felul acesta, nu mai păzește nici un scrupul, și aleargă la toate mijloacele cele mai josnice, și mai lipsite de cinste, — mijloace care amărăsc pe deținuți și necinstesc administrația care le îngăduie.

Tratarea deținuților atârni mult și de dispozițiunea funcționarilor, — care atârni și ea de timpuri și de diferite împrejurări. Fie-care atentat de al conjuraților, cari sunt liberi; pricinuește o tratare mai aspră și mai brutală a tovarășilor închiși. Astfel se poate, ca astăzi funcționarii să își mărească furia din pricina izbânzei unui atentat, și ca să-și dea pe față propria lor nevrednicie, să-și verse tot focul asupra conjuraților, cari sunt în puterea

lor, — iar a doua zi, îmblânziți de aparenta lor supunere, ori împăciuți de restabilirea bunei ordini, să mai îndulcească asprimea disciplinară a închisorei. Urmările naturale ale acestor încalcări ale precripțiilor legale prin capriciul și bunul plac al funcționarilor, este răsturnarea ori-cărei conduceri sistematice și conștiente a închisorilor. Tratarea deținuților nu se face după cum zice legea, ci după cum găsește cu cale procurorul statului ori șeful jandarmeriei. Afară de acestea mai sunt și alte măsuri abusive, care se aplică condamnaților.

Înainte de a descrie viața zilnică a revoluționarilor ruși în închisori, — vreau să atrag atenția cititorului asupra a trei lucruri, cari sunt în strânsă legătură cu viața de închisoare și exercită o mare influență asupra ei. Aceste lucruri, pentru a căror explicare, s'a scris acest capitol, sunt: 1) Obişnuința, de a aresta samavolnicește, pentru a exercita groază, în nadejdea de a căpăta astfel lămuriri asupra mișcării revoluționare; 2) Intrebuințarea încarcerării ca un fel de tortură, pentru a sili pe deținuți la mărturisiri sau la trădarea prietenilor lor; 3) Ținerea în celule singuratică, luni, ba chiar ani de-a rândul, a celor bănuți, pe când poliția cercetează în întreaga împărăție, fapte îngreuoare pentru aceștia, cărora să le dea apoi forma unei acuzații. Aceste «proceeduri iscusite» se întrebuințează foarte des în Rusia și nimic nu contribuie mai mult de cât ele, la a prefăce focul pe jumătate aprins al nemulțămirelor, într-o flacără grozavă ca aceea a Terorismului.

Dacă vorbesc aci de întemnițările sa-mavolnicești,—se înțelege de la sine că nu vreau să zic, că poliția rusească umblă pe strade ca un leu infuriat și că înșfacă pe ori-cine întâlnește. Arestările «politichilor», ori-cât de numeroase și de capricioase ar fi, se mărginesc însă numai la o clasă a populației, la aceia cari sunt socotiți oficial ca «neblagonadezhni», o semnificație care nu se poate tălmăci de cât prin perifrază. «Blago» înseamnă în rusește bun, «nadezhna» nădejde, «nadezhnost» plin de nădejde, iar «ne» e o negațiune. «Ne-blago-nadezhnost» înseamnă dar : nimic bun de nădăjduit, ceea-ce noi am numi mai scurt: «politicii nedemni de crezare». Acest nume se dă de stăpânirea rusească tuturor acolora, cu a căror vedere politică ei nu se potrivesc, a căror fapte și stare o socot ca pe un lucru care trebuie supraveghiat de poliție. De la sine se înțelege că nu sunt statistice privitoare la clasa celor «nesiguri» : totuși știu că în anul 1880, numărul celor care stăteau în chip notoriu sub privigherea poliției, după rapoartele oficiale se urcă la 2837, în toată împărăția. Astfel în St.-Petersburg erau 273, în Moscova 101, în Kaluga 315, în Riazan 255, Twer 198, Kostroma 165, Archangel 96 și în celelalte provincii 1434; peste tot 2837.

Totuși cei puși în chip cunoscut sub privigherea poliției, constitue relativ nu-mai o mică parte din marea număr al «nesigurilor». Cel mai mare număr este al acoloră, cari sunt forțați să-și părăsească căminul pentru a se așeza în alte locuri, ca astfel să-și rupă legăturile și să poată fi controlați din când în când la locuin-

tele lor, de către poliție. Sute și mii alții, cari nu sunt mutați, sunt puși totuși sub privigherea tainică a poliției și alți sute și mii sunt trecuți ca «bănuți» în registrele jandarmeriei și a poliției secrete. Ori de câte-ori extremii partidei revoluționare comit v'un atentat, ori numai se încearcă, poliția înșfacă pe toți «nesiguri», cari se găsesc în acel oraș ori în acea provincie și îi întemnițează, vino-vați și nevinovați, fără deosebire, pentru ca mai apoi să-î aleagă după voie.

Când generalul Strelnicoff fu prevăzut de Țar cu puteri nemărginite ca să potolească răscoala din Rusia sudică, — arestă numai în trei zile și puse la carceră 118 persoane în Odesa. Apoi se duse la Kiew, unde cam tot în același timp, arestă 89 de persoane și porunci apoi să se aresteze mai multe sute de «nesiguri» din Charcow, Nicolaieff, Pultava, Kursk și alte orașe din Rusia sudică. Cea mai mare parte din aceste arestări nu se făceau în urma numai a vre-unei a-a zise «bănueli fondate», ci chiar numai pentru a dobândi lămuriri asupra conjurațiilor, cari li-se părea că există și pe care totuși nu le au putut descoperi. Mulți dintre arestați erau aproape copii, tineri și fete în etate de 15 până la 17 ani, cari de bună seamă nu puteau fi socotiți ca conjurați primejdiosi,—cari însă,—și asta nădăjduiau polițiștii — puteau fi intimidați și puteau să măturisească ceea ce stiau despre faptele și năzuințele, cât și despre manifestările prietenilor și a rudelor lor.

Planul generalului Strelnicoff era, să aresteze în același timp numeroase persoane, cari erau socotite ca «nesigure»,

să-i ție în celule singurate 10 până la 14 zile și apoi să-i supue unei contra-cerce-tări, cu nădejdea că astfel va stoarce de la ei vr'o mărturisire, bucată cu bucată, aci un cuvânt, colo un altul, care puse alătura în tocmai ca părțile unei hărți rupte, să poată cunoaște planul atentatului revoluționar. Dacă, spre exemplu, vre-o fată tânără din vre-o familie de «neguri», trimetea vre-unui «bănuț» vre-o scrisoare, ori dacă seara târziu o vedea eșind din vr'o casă bănuț, atunci era arestată,—de obicei noaptea,—de către patrula polițienească,—adusă într'o trăsură închisă la temnița din Odessa, închisă în vre-o celulă singuratică și lăsată în cele mai grele chinuri sufletești. Ea nu primea nici o explicație asupra acestei procedări sumare și dacă se adresa cum-va santinellei din afară,—atunci primea numai răspunsul: «Pricazano ne goworit». (Nu-i permis să vorbească). Poate ori-cine să-și închipue impresia pe care o asemenea faptă o face asupra unei fete, care se vede de odată dusă din odihna, liniștea și siguranța odihnei ei de culcare, într'o celulă strămtă, întunecoasă a unei închisori pentru criminali ordinari, ținând în seamă mai ales că aceste arestări se fac noaptea. Numai o fată curagioasă și hotărâtă, poate să-și potolească groaza. Zgomotele cari tulbură liniștea nopții într'o închisoare rusească, pasul cadențat al santinellei, strigătele potolite, țipetele vre-unui vagabond beat, care e ferecat pe patul său, ici și colo sgomotul vre-unei ușe, sughitul și convulsiunile vre-unui arestat nou, care se găsește în celula alăturată,—apariția deasă și neașteptată a vre-unei țețe

omenești necunoscute, la mica ferestruică pătrată a ușei, pe unde arestații sunt observați,—toate acestea fac, ca prima noapte pe care o suportă fata în închisoare, să-i rămână ca amintire pentru toată viața. Totuși aceasta e abia începutul încercării la care curagiul și hotărârea ei vor fi supuse. Trece o zi, trec două, trei, zece chiar,—și nimic nu i se comunică, nici cea mai mică lămurire asupra acuzării ce i se aduce. De două ori pe zi, santinela îi înțiaie, tăcută, mâncarea, prin ferestruica ușei și aceasta e singura întrerupere a pustiei singurătății. N'are nici cărți, nici material de scris,—nimic care să-i poată îndrepta gândurile în altă parte și să-i mai potolească neliniștea ei plină de frică și grea de suportat. Chinuită de groaza și de nesiguranță asupra soartei ei, păsește neliniștită în sus și în jos prin celulă, până ce, istovită, cade pe patul îngust de lângă perete, și caută în somn uitarea mizeriei în care se găsește,—dacă gândul la soarta ei și a iubiților ei de acasă nu-i răpește până și mângâierea somnului.

În sfârșit, după vre-o două săptămâni de la arestarea ei,—dacă cumva se crede că singurătatea și chinurile i-ar fi mlădiat caracterul,—e adusă la «dopros» (întâial interogator) care nu se face la vr'o instanță judecătorească și cu martori, ci de către însuși generalul Strelnicoff. El îi spune înainte de toate, că e acuzată pe temelul cut ruia sau cutruia paragraf al Codului penal — pentru crime grele,—și că o așteaptă un exil de mai mulți ani în Sîberia. Însă, ținând în seamă neexperiența și tinerețea ei, precum și împreju-

rarea că va fi fost probabil indusă în eroare de către niscăi prietenii criminali, — el îi promite că va pune-o iar în libertate, dacă va dovedi o căință sinceră și vre un semn de corijare, dacă îi va procura ceva cunoștinți sigure și va răspunde cu creștință și adevăr la toate întrebările ce i se vor pune. Dacă din potrivire ea va rămâne încă pățanată, atunci va fi socotită nevrednică de mila lui, și în calitate de funcționar al coroanei, ține de datoria lui, să întoarcă împotriva ei toată asprimea legii.

Biata fată știe, că amenințarea de a o trimite la Siberia nu e o vorbă goală. În familia ei «nesigură», o fi auzit adesea vorbindu-se de Maria Prisedski, care în vârstă de 16 ani, fu trimisă în Siberia, pentru că n'a voit să trădeze pe soră-sa cea mai mare; și de frații Iwitschewitsch, o fată de 17 ani și un băiat de 14 ani, cari fură arestați în 1879 în Kiew și trimiși în Siberia, numai pentru că frații lor mai mari erau revoluționari și cari fură împușcați, pentru că opuseră rezistență la arestarea lor (1).

1) Iwan Maximowitsch Prisedski este un pro-prietar bogat din districtul Zincofski, provincia Pultavă. Loyalitatea sa pentru țară n'a fost nici odată pusă la îndoielă; — dinpotrivă însă, toți copiii săi — trei fete și un băiat, — fură trimiși în Siberia din motive politice. Două dintre fete trăsesă în Semipalatinsk, la hotarul Astei de mijloc; a treia se găsește în închisoarea din minele de la Kara, iar băiatul îi fu trimis de mult în satul Tunka, o colonie din apropierea hotarului Mongoliei. Trei dintre aceste persoane le-am cunoscut în timpul ultimei mele călătorii în Siberia și mi-au făcut o excelentă impresie. Cu greu poți găsi niște tineri așa de bine educați, așa de culti

Nu-i de mirat dar dacă o asemenea fată, răpită în așa chip de la familia ei, întimida de închisoarea celulară, fără azimantă judiciară, fără cunoștința legilor, fără o mână prietenească de ajutor, — să și peardă cumpătul în sfârșit sub asemenea presiuni și sub o asemenea groază și să comunice judecătorului de instrucție tot ce știe. E liberată atunci din închisoare, — dar ca să sufere chinuri și mai mari. Membrii familiei și cei mai buni amici îi sunt arestați, încarcerati și trimiși în Siberia și astfel ea rămâne pentru toată viața supusă regretelor și murtrilor de conștiință, că mărturisirile ei au pricinuit așa de mari nenorociri. Se întâmplă însă adesea, că o fată rămâne neinduplecată și se opune mărturisirilor luni întregi. În asemenea cazuri autoritatea se folosește de niște «procedee iscusite» cu mult mai detestabile.

În anul 1884 fu arestată, sub învinuire de năzuințe revoluționare, Maria Koluțina, o fată de 18 ani, a unui negustor din Odessa, — pusă la închisoare și supusă la tratarea mai sus pomenită. Ea avu totuși curaj și caracter și rezistă luni de-a rândul la toate încercările de a i se storce prin explicații ori amenințări o mărturisire prin care amicii ei să fie tradați. În cele din urmă colonelul de jandarmi Katanski încercă cu o scrisoare bine falsificată, să i arate o mărturie a unui prieten, arestat odată cu ea. Această

și de plăcuți. — Frații Iwitschewitsch — o fată de 17 ani și un băiat de 14 ani, — au fost trimiși la Kirinsk, provincia Iakutsk, adică cu vre-o 4500 km. mai la răsărit de St. Petersburg.

scrisoare însă fu alcătuită de jandarmi, — pe temeiul mărturisirilor spionilor. Ea trebuia să servească, ca să stoească de la domnișoara Kaluznaia, mărturisiri împovărătoare împotriva tovarășilor ei, cari așteptau în închisoare instrucțiunea acuzărilor grave ridicate asupra-le. Cu o îngrozitoare fățărnicie, colonelul Katanski zise fetei, — că el nu se poartă față de dânsa ca un funcționar, ci ca un prieten și că îi arată ei mărturisirea tovarășilor, numai ca să-i ofere prilejul de a scăpa, — atâta cât mai este timp. Tăcerea ei nu mai e doar de folos tovarășilor, căci dânsii și-au mărturisit singuri vina, și ea va scăpa mai cu greu dacă mai întârzie de a răspunde la întrebările puse. Pe seama ei nu-i nici o acuzare serioasă, și eliberarea nu-i atârână de cât de la repediciunea răspunsurilor ei.

E de ajuns să arate că se căește de ce a făcut pentru a-i îmbunătăți soarta. Și nu e nevoie să mărturisească alte fapte de cât pe acelea pe care poliția le cunoaște din scrisorile prezentate și pe care prietenii ei le-au făcut cunoscut. De ce să-și jertfească ea viața ei tânără pentru o onoare rătăcită și exagerată, mai ales când această pază nu-i mai este de folos, întru cât soarta tovarășilor ei nu mai atârână de declarațiile ei? Ei au mărturisit deja totul și dacă va mai repeta aceasta, ce pagubă are să le aducă. Procurorul general nu trebuie să știe însă că i s'a arătat și ei această scrisoare, căci ar putea să nege atunci că mărturisirea ei a pornit dintr'o căință sinceră, și atunci fără îndoială ea ar putea fi iarăși arestată.

Domnișoara Kaluznaia căzu în capcană. Ea trimise răspuns procurorului general că e gata să-i vorbească, — și la interogator ea spuse toate lucrurile pe care credea că poliția deja le cunoaște, — și care în realitate erau numai niște presupuneri. Și ast-fel după ce servi pe neștiutele scopului pentru care fu arestată, — i se dădu drumul și fu pusă sub privigherea poliției. Și când se judecă procesul prietenilor ei, ea văzu, că nici unul dintre dânsii n'a făcut vr'o mărturisire și că afară de declarațiile ei nu era altă probă de învinuire împotriva lor.

Lesne își poate ori-cine închipui, ce acțiune înfricoșătoare exercită această descoperire asupra caracterului nobilțșii mărîmimos al fetei. De pe urma înărr urisirilor ei, ea își văzu prietenii condamnați la muncă silnică, fără ca să poată împărtași soarta lor, — și nici măcar să le poată spune, cum a fost jocul acestei înșelătorii. Se părea că ea și-a trădat prietenii, — ca să se salveze pe dînsa însăși. Mult timp după aceea, muștrările de conștiință păreau că o mână către disperare, nebunie ori suicid. În cele din urmă ea se liniști și urzi în minții planul, să facă ceva, ca să se răzbune de groaznica nedreptate pe care a suferit-o, — și ca să știe toată lumea că ea și-a trădat inconștient prietenii, și că nu-i e frică să împărtașească soarta lor. Își luă un revolver, se anunță la colonelul Katanski, — și când intră la el trase asupra-i. Glonteale îi zdreli puțin capul, îi săngeră urechea și se înfipse în perete. Înainte ca să poată da un al doilea foc, el îi smulse arma. Aceasta se întâmplă la 21 August 1884.

La 10 Septembrie, ea fu acuzată de tentativă de asasinat și dusă dinaintea tribunalului de război din Odessa. Dorința ei era, să fie trimisă la Siberia, împreună cu prietenii pe care i-a trădat, de aceea refuză ori-ce asistență judiciară și nu făcu nici o încercare de a se apăra. Tribunalul o găsi vinovată de tentativă de asasinat și o osândi la 20 de ani de muncă silnică.

La începutul ultimului act al acestei tragedii am azistat și eu.

Mă găseam tocmai în Tschita, Siberia de răsărit, — când Maria Kaluznaia, părăsi acest orașel, la 8 Decembrie 1885, — spre a merge la minele din Kara, pe jos, în haine de pușcăriaș, în tovarășia unui cârd de criminali puși în fiare, pe un ger de 20 grade Fahrenheit.

Fui cuprins de o satisfacție dureroasă, când mă gândii că această nenorocită fată, putea să găsească o mângâiere în faptul că atunci când ea fu silită să plece cu pași oboșiți, în acea friguroasă dimineață de Decembre: un călător american era prezent acolo, și acela cunoscându-i istoria, aveă să o explice lumii întregi și să arate pentru ce a întreprins ea acea tentativă de asasinat.

Ar crede cineva că întâmplări de asemenea natură sunt numai niște excepții. Totuși cu tot regretul trebuie să o spun, că atare întâmplări am auzit în toate părțile Siberiei de la exilați și de la funcționari. O înșelare, întocmai ca aceea a Mariei Kaluznaia s'a mai exercitat tot în Odessa, ceva mai înainte. Așa spre exemplu, abia cu un an înainte de cazul acesta, Domnișoara Fanny Morenis, —

care trăește acum ca exilată în Transbaicalia, a fost înșelată tot în acelaș chip. De asemenea și Doamna Kutitonskaia, care se găsește acum în închisoarea din Irkutsk, a avut de îndurat acelaș «procedeu istet». În amândouă cazurile însă, șiretenia fû zadarnic întrebuințată.

Când însă cu închisoarea celulară și cu «procedeele istețe» nu ese la capăt, atunci jandarmeria și ofiterii departamentului de justiție, încearcă alte mijloace, care dacă sunt mai puțin cinstitute, totuș nu's mai puțin groaznice.

În Martie 1882, generalul Strelnicoff constată că, închisoarea celulară în temnița întunecoasă și rău aerisită din Kiew nu-i de ajuns, pentru a sili pe deținuți să măturiscască totul, ceace după bănuiala lui se știa despre mișcarea revoluționară. El se hătără deci să le facă viața și mai insuportabilă, să le sfărme încăpățănarea, și de aceea puse să li se întunece cu totul celulele. Pe motivul, că vrea să impedece ca deținuții să comunice între dânșii pe la ferestre, făcû să se acopere ferestrele tuturor celulelor, în care se găseau politici, cu o cutie de tablă. Aceasta eră destul de mare ca să poată cuprinde toată fereastra și se asemăna cu o ladă subțire. Sus și pe delaturi eră prinsă de fereastră, — numai jos eră deschisă. Deținuților le lipsea acum și lumina și aerul, aproape cu desăvârșire și orice celulă se asemăna cu o pivniță. Mica licărire de lumină care veneă pe jos în celulă, abea eră de ajuns deținutului ca să poată simți trecerea de la zi la noapte. Dulgherul care făcû aceste obloane, spuse generalului Strelni-

coff, — că aceste nu'și vor îndeplini mernia, pentru că și cu ele, se poate vorbi și acum de la o fereastră la alta. El primi însă răspunsul aspru, — că asta nu'l privește pe dânsul.

Natural că în asemenea împrejurări viața deținuților eră aproape de nesuferit. Fetele tinere, nervoase, lesne influențate de orice impresie, se preumblau într'una jur-împrejurul celulei, în acea semiobscuritate, — până ce erau aproape nebune. Chiar funcționarii închisorilor nu se puteau opri de a exprima acestor nenorociți regretul și mila lor.

În asemenea împrejurări, deținuții politici adresară o petiție guvernatorului general Drenteln, — prin care îl rugară, să trimită un ofițer, care să se convingă de starea lor, și să intervie pe cât e posibil pentru ei. Guvernorul provinciei Kiev, vizită închisoarea din porunca guvernatorului general. Întrând în celula unui tânăr student, — a cărui cunoștință am făcut-o mai târziu în Siberia, — el îl întrebă: — «La ce folosesc aceste obloane la ferestre». Studentul răspuse că au fost puse după porunca generalului Strelnicoff ca să împedice conrespunderea deținuților între ei.

«Faceți d-voastră aceasta?» întrebă guvernorul.

«Nu», răspuse tânărul student. «Totuși dacă d-v. doriți, vă pot dovedi, că și acum ca și mai înainte tot atât de lesne e de a vorbi de la o fereastră la alta».

«Vă rog, arătați-mi aceasta», zise guvernorul.

Studentul se alătură de fereastră, chemă

pe deținutul vecin, și vorbiră împreună până când guvernorul se încredință pe deplin.

«Văd bine», zise el atunci, «că starea d-voastră e penibilă, — dar nu pot pentru un moment să fac nici o schimbare. Tarul însuși, a împuternicit pe generalul Strelnicoff, — așa că el nu atârnă nici de guvernorul general și nici chiar de Ministerul de interne. Autoritățile provinciale nu pot face nimic în asemenea cazuri».

În aceeași zi după vizita guvernorului la închisoare, generalul Strelnicoff tu ucis în Odessa. Obloanele fură luate atunci imediat, spre cea mai mare bucurie a deținuților politici, care deveniți acum mai îndrăzneți, propuseră guvernorului să folosească materialul din obloane la ridicarea unui monument inventatorului lor.

Din motive temeinice nu mie cu putință, să explic aci celelalte multe metode, pe cari le întrebuițează jandarmia și funcționarii departamentului justiției, ca să poată scoate mărturisiri de la cei deținuți.

Cel mai îngrozitor însă dintre toate aceste mijloace, socot că e acela, de a înfricoșă pe părinții bătrâni și neputincioși, spunându-le că fiii și fiicele lor fără în-doială vor fi spânzurați, — dacă nu vor voi să tacă nici o mărturisire. Bieții bătrâni sunt trimiși apoi în celulele închisorii pentru a ruga tremurând și orbiți de plâns pe copiii lor să lase la o parte orice încapățănare. Funcționarii știu foarte bine că deținuții nu vor fi spânzurați, — ba e îndoelnic chiar dacă vor fi dați în judecată; și că ei sunt ținuți în închis-

soare numai pentru că procurorul general să poată în cele din urmă descoperi de la dânsii câte ceva. Dacă chinul închisorii celulare se va mări și mai mult prin rugămintele părinților intricoșiți din cale afară, cu atât mai bine! O mică groază nu'i va zdruncina doar atât pe bătrâni aceia, ba din potrivă se vor învăța, să și privegheze mai bine copiii; și încă pățanarea deținuților se va slăbi poate, la privirea jal și a mizeriei părinților lor. După părerea funcționarilor, un asemenea procedeu nu poate fi de cât pentru folosul amânduror părților.

Mama unui student tânăr din Kiew, numit Zebunoff, află din gura lui Strelnicoff, că fiul ei «se va vântura în aer cu juvățul de gât», dacă nu va voi să mărturisească. Bătrâna fu apucată de o așa de mare groază în cât leșină chiar în cancelaria procurorului general. Și totuși Strelnicoff știa prea bine, că nu erau probe nici măcar pentru o cât de usoară acuzare, cu atât mai puțin pentru a fi spânzurat. Nu i se făcu tânărilor nici un proces, dar fu exilat «pe cale administrativă».

Bătrâna mamă a unui exilat, a cărui cunoștință am făcut-o în Transbaicalia, fu mințită, că feciorul ei va fi fără îndoială spânzurat, dacă nu vrea să mărturisească totul, ceea ce el știa despre mișcarea revoluționară. Cu condițunea, că ea să facă tot posibilul pentru ca fiul să mărturisească totul, îi fu permis să intre în celula lui. Aici fu o scenă îngrozitoare. Aproape neună de groază bătrâna se aruncă la picioarele fiului ei, lipi fața scăldată în lacrimi de trupul lui, și îl con-

jură, cu o voce înneacă în suspine, pe iubirea lui pentru ea, pe părul cel alb al ei, — ca să'i promită că va comunica jandarmierii tot ce știe el. Nimic mai zguduit pentru deținuți, de cât acțiunea acestui procedeu. Slăbit de o lungă închisoare celulară, deprimat, — el vede acum înainte-i pe maică-sa, — pentru întâia oară de la arestarea sa, — și poate pentru cea din urmă oară înaintea plecării sale în Siberia. În sfârșit mama se desparte de el desperată, — și își iea adio de la fiul său ca de la un mort. Și fiul însămnă această oră, care e cea mai dureroasă din toată viața sa, ca o amintire care-i întărește nervii, care-i împuternicește inima, — și'l face să fie hotărât peste fire, atunci când ziua răzbumărei vine. Ah, — cât e de grozavă această încercare a poliției rusești de a'și pune în serviciul ei, pînă și cel mai sfânt sentiment omenesc.

Încercarea de a folosi, cea mai profundă mișcare a sentimentului omenesc, pentru a stoarce de la deținuți mărturisiri, se întâlnește în toate închisorile în care se găsesc politici. Amănunțimele însă natural că se schimbă după împrejurări sau după șiretenia judec torului de instrucție. Așa spre exemplu i se promise unui deținut după luni de zile de închisoare celulară o întâlnire cu maică-sa. Foarte vesel urmează pe temnicer prin coridorul cel lung și întunecos, — în curtea închisorii, — unde maică-sa stă pe o bancă de lemn, depărtat numai câți-va metri, de ușa prin care ese el. La zărirea acelu chip mult iubit, — pe care supărarea l'a îmbătrânit, de atunci de când nu l'a mai văzut, inima lui fierbe în iubire și milă

și aleargă spre dansa ca s'o îmbrățișeze. Totuși temnicerul îl reține și-i observă că întâlnirea nu poate avea loc aci,—ci în camera de vorbit,—unde va fi condus acum. Și el așteaptă acolo plin de obidă, zece minute,—un sfert de ceas,—o jumătate. În stăruț ușa se deschide. El sare repede într'acolo. Dar nu-i maică-sa, care 'i ese în cale, ci procurorul general, care îl întreabă, dacă nu-i gata să fie supus unui interogator. Arestatul răspunde că i s'a propus o întâlnire cu maică-sa și nu un interogator. Atunci avocatul Statului îi explică, cum că o asemenea întâlnire e o favoare, care nu se acordă deținuților încăpătânați și neascultători. Și dacă nu vrea să mărturisească nimic, el e întors iarăș în celula lui. Păcălit și amărât, el se întoarce îndărăt în singurătatea temniței, cu inima plină de o nouă ură și de o nouă sete de răzbunare, iar biata lui mamă, a cărui chin a crescut și mai mult la scurta privire a fiului ei îmbrăcat în haine de temniță și pus sub pază, se întoarce înapoi în satul ei depărtat.

În alt caz, despre care am luat cunoștință în Siberia,—se procedează față de o femeie tânără cu copilul ei. Ea nu voia să răspundă la întrebările cari i s'au pus, pentru a nu face vre-o mărturisire în greutoare pentru prietenii ei. Ofițerul de jandarmi, care făcea instrucțiunea, o amenință, că i va lua copilul. În frica de care era stăpînită, ea se întoarce către procurorul general cu întrebarea, dacă ofițerul de jandarmi e îndreptățit prin lege să i iea copilul, pentru că ea îi refuză o mărturisire. Procurorul general nu-i dădu un răspuns direct ci-i făcu nu-

mai observația, că ar fi mai bine pentru dansa, dacă n'ar mai cere l' muriri asupra drepturilor legale ale judecătorilor, ci mai bine ar mărturisi tot ceea ce știe; în acest caz, să fie sigură, că el n'ar avea nici un drept de a o despărți de copilul ei. Cu toată această amenințare îngrozitoare tânăra mamă,—care abia avea 22 ani, când am cunoscut-o în Siberia,—rămase tare în hotărârea de a nu-și trăda prietenii. Îi rămase copilul,—dar săptă-mâni întregi fu stăpînită de frica cea mai strașnică,—o frică, a cărei amintire îi storcea lacrimi chiar atunci când îmi istorisea această faptă.

Dacă țin să arăt așa de explicit, metodele și felul de închisoare care se întrebunțează pentru stoarcerea mărturisirilor, pricina stă parte în faptul că în car-netele mele am o mulțime de note cu privire la acest lucru, și parte pentru că în aceste lucruri se vede mai bine de cât în toate celelalte, rădăcina așa numitei acțiuni «teroriste» a revoluționarilor ruși.

Când judecăm aceste lucruri, trebuie să le luăm mai mult pe lătura lor morală, și atunci de bună seamă vom conchide că asemenea pricină, trebuie să dea asemenea efecte și deci nu trebuie să ni-i chipuim pe revoluționarii ruși ca pe niște oameni coprinși de o nebunie setoasă de sânge sau de o cruzime neomească.

Aceste descrieri vor duce de sigur la credința, că funcționarii cari sunt în stare să trateze în așa chip pe deținuți, trebuie să fie reci și fără de inimă; totuși în multe cazuri, ba' poate în cele mai multe, o asemenea credință se dovedește ca greșită.

Mulți dintre funcționari nu sunt în fond nici mai răi și nici mai buni de cât alți oameni. Însă sistemul în care lucrează, nu permite nici o rezistență de felul aceleia care în Rusia ar putea fi considerată ca o răzvrătire împotriva superiorilor or ca o nesupunere. Ei se privesc mai mult ca stăpâni de cât ca servitori ai poporului; n'au avut nici odată prilejul de a simți jugul despotismului în toată strășnicia lui și sunt foarte amărați de lupta fără sfârșit pe care o duc cu acei oameni îndrăzneți și puternici; nu cunosc caracterul acestor oameni și pricitele chipului lor de a lucra și-i socotesc ca pe niște fanatici nebuni ori ca pe niște asasini lași și peste seamă de șireți, în sfârșit fericirea și s'tuația lor atârnă de reușita lor în această luptă.

În Tschita, Siberia de răsărit, am făcut cunoștința unui ofițer rus, colonelul Nowikoff, care fu mai înainte comandantul batalionului de cazaci, ce făcea paza în chisorei Minelor de la Kara. Era acelaș Nowicoff, care în anul 1880, fu judecător asessor în Odessa, când se judecă procesul doamnei Rossikowa, a domnișoarei Alexejejewa, și a altora.

Era cam de 45 de ani, își iubea foarte mult familia, arăta multă indulgență față de criminalii ordinari,—și nu făcea impresia unui om groaznic, ba nici chiar aspru. Totuși când acest ofițer inteligent și amabil îmi vorbi de condamnării politice, îmi zise că: «Dacă ar fi după voia lui, i ar bate cu vergile pe toți» Bătaia cu vergile, a fost, mai înainte în Siberia întrebuințată foarte des ca un mijloc dis-

ciplinar pentru cei mai răi dintre criminalii ordinari.

Numărul cel mai mic de lovituri fu fixat prin lege la două mii până la cinci mii. Criminalul care primea această pedeapsă,—de obicei leșina cu mult înainte de a se isprăvi numărul prescris de lovituri și era apoi dus imediat de la locul de osândă la infirmerie. Această pedeapsă o socotea colonelul Nowicoff proprie pentru deținuții politici și o recomandă chiar tribunalului, căruia el aparținea: «Dacă-i veți pedepsi în așa chip, zise el acolo, a-gitația politică va înceta îndată».

Dacă ține cineva în seamă, că o asemenea tratare a deținuților politici a putut fi recomandată de către un judecător cu toată seriozitatea și în calitatea sa oficială, fără să-și dea seama de grozăvenia bar-bară a acestei măsuri,—atunci va pricepe ușor, cum ofițerii de jandarmerie și procurorii generali nu se sfiesc de loc când folosesc acele mijloace, precum: arestarea fără deosebire a vinovaților și nevinoavaților, torturarea prinzilor, înșelarea deținuților, care întârzie cu încăpățănare de a mărturisi ceva.

Totuși cu împrejurările acestea, care trebuiesc luate în seamă, când ne explicăm terorismul, nu s'au isprăvit.

O altă pricină a urei arzătoare, care face să se afirme și mai mult dorul de răzbunare, este arestarea timp de luni întregi, absolut ilegală, a «bănuțiilor» politice, în care timp poliția cercetează toată împărăția pentru a putea înjgheba o acuzare regulată. În procesul asasinatului princiar din St. Petersburg (1881), Gerard, unul dintre cei mai însemnați avocați ruși,

apărătorul acuzațiilor, încercă să atragă atențiunea tribunalului asupra acestei împrejurări. El arată faptul însemnat că din mai bine de o mie de persoane, care fură arestate pentru participarea la așa numita «propagandă revoluționară» din anii 1872-1875, și care în timpul instrucțiunii fură ținute unul până la patru ani în închisoare celulară, numai 193 fură aduse în fața tribunalului, iar dintre aceștia 90 fură achitați,—și aceștia de către un tribunal numit de stăpânire. (Sentința din procesul celor 193 din 15 Februar 1878). Asta înseamnă că aproape 900 de persoane, a căror nevinovăție a fost recunoscută în sfârșit de departamentul justiției, trebuiră să sufere o închisoare celulară de unul până la patru ani; și în acest timp optzeci dintre ei muriră bolnavi, se sinuciseră sau înebuniră. Dar abia începutu Gerard să arate acest lucru, când imediat fu întrerupt de președinte și chemat la ordine.

Indrăznețul și violentul revoluționar Muschkui, care se găsea deasemenea printre acuzați, căută să arate acest lucru în pledoaria sa. Imediat fu redus la tăcere de câțiva jaundarmi care îl strânseseră de susunere și pentru ultrajul tribunalului, două circumstanțe îngreuetoare pentru dânsul, el fu condamnat la zece ani de muncă silnică și la pierderea drepturilor cetățenești.

Aș mai putea încă, numai din scriptele oficiale, pe care le am la îndemână, să umplu multe coloane cu nume de ale celorlora, care au suferit în acest chip, dela unul până la patru ani de închisoare celulară, și în sfârșit fură achitați de tri-

bunal, pentru că poliția cu toată puterea ei nemărginită de a aresta,—tot nu-și putu procura de a interoga,—tot nu-și putu procura atâta material doveditor împotriva acestor oameni, încât nu putură să alerge la alt mijloc decât la arestări în timpul nopții. Repet că aceste comunicări nu le-am luat din mărturiile politicilor, ci din scriptele oficiale.

Vine aci întrebarea: «Din ce motive a fost amânat procesul celor o mie de deținuți?» Răspunsul stăpânirii a fost: «Numiții au fost complici într'o conjurație, care se ramifică în întreaga împărăție. Erau așa de legați unul cu altul, încât a fost peste putință să li se facă proces în parte. Advocatul statului, nu putea să pledeze cauza, — până ce n'a fost adunat tot materialul». (Sentința celor 193 pg. 15). Acuzații însă tăgăduiră adevărul acestor observații, atât în special cât și în general. Ei spuseră că n'au nici o asociație revoluționară, și n'au comis nimic vrednic de pedeapsa. Ba unii-nici măcar nu se cunosc, dar mi-te să stea în legătură unii cu alții; afacerile lor s'ar fi putut dar separa ușor; ceeace se și întâmplă în sfârșit căci administrația împărți pe cei 193 acuzați în optprezece grupe deosebite.

Nu vreau să ma pronunț dacă pretextul deținuților este temeinic; totuși mie îmi pare—și cred că aceasta e și părerea cititorilor liberi de prejudicii, — că răspunsul administrației, chiar dacă coprinde de faptul real,—este o apărare prea slabă. În actul de acuzare al acestui proces (la pg. 8), se spune că: «In toamna lui 1874, cea mai mare parte dintre propagandiști erau dejă arestați. Puțini numai reușiră

să se sustragă arestării, și ei își continuă năzuințele lor criminale până la începutul anului 1875».

Procesul se judecă abia la 18 Octombrie 1877, așa în cât «cei mai mulți propagandiști», — în care se coprindea și aceia pe care tribunalul i-a achitat, — stătură în închisoare din toamna lui 1874 până în Octombrie 1877, adică trei ani de zile fără nici o sentință judecătorească.

Mulți dintre acuzați fură încarcerati în cazematele întunecoase din Petropawlowsk, și chiar când începuse procesul, se găseau acolo vr'o 40, după cum reiese din actul de acuzare. Așa dar dacă administrația arată că a ținut arestați vreme de trei ani vr'o 90 de nevinovați, și mai bine de 800, vreme de unul până la doi ani, pentru că nu putea să le facă proces în parte și pentru că nu putu să strângă împotriva tuturor a'a de repede dovezile necesare, — apoi aceasta nu poate servi ca o scuză suficientă împotriva plângerilor de nedreptate și de groznicie, care rees la iveală din cele 800 de vieți ome-nești tulburate și din cele 80 de cazuri de moarte, sinucideri și nebunie în închisoare.

Procesul propagandistilor a fost fără îndoială un caz cu totul neobișnuit. Nu cunosc nici un proces în care atâția oameni să fie ținui atât de mult în privenție și în care numărul acuzaților să fie în așa de mare disproporție cu acel al condamnaților. Insa procedarea justiției rusești este totdeauna și pretutindeni foarte înceată. Inchisoarea celulară foarte lungă dintre arestare și judecată pricinuesc este definiților suferinți grele și amărăște foarte mult pe aceea care în sfârșit sunt

achitati; unul dintre aceștia îmi zise odată: «Intâi suntem pedepsiți cu închisoare celulară de câte trei ani și apoi duși înaintea unui tribunal ca să se vadă dacă merităm pedeapsa».

Impotriva unei persoane, care este b'nuită de vr'o crimă politică, se iau în împrejurări obișnuite cam următoarele măsuri: Fără ca să i se lămurească prietina, el e arestat, de obicei noaptea și încarcerat. După trecere de vr'o săptămână, două, i se iea interogatorul de către un ofițer de jandarmi. Ca să nu fie însă pregătit la aceasta, nu i se spune de regulă, ce acuzări i se aduc Jandarmeria caută să motiveze și să scuze acest procedeu, cam așa: «Dacă arestatul nu-i vinovat nu i se întâmplă nimic. Dacă e vinovat însă, atunci n'are nici un drept de a cere explicații, care l'ar ajuta să inducă mai mult în greșală pe judec torul de instrucție și a se sustrage dela pedeapsă. Scopul interogatorului poate să-i fie, mai cu seamă la început, indiferent. El trebuie să răspundă sincer la toate întrebările puse». Arestatul se găsește în acest chip, întrucât privește apărarea sa și a amicilor săi, în pagubă. Dacă răspunde la întrebările care i se pun, atunci fără să vrea răspunde pe placul acuzării, dacă trăgănează răspunsul, atunci i i prelungeste fără trebuință poate, închisoarea și dă motiv jandarmeriei, să folosească unul sau altul dintre «procedeele istețe» deja descrise.

Cea mai mare parte dintre arestați își aleg calea mijlocie, răspund unora dintre întrebări și se abțin la altele. Când se isprivește interogatorul, atunci ofițerul de jandarmi vede că n'a obținut dela de-

ținut nimic mai mult ca mai înainte. Atunci este condus înapoi în celulă și jandarmăria întrebuințează o săptămână întreagă ca să găsească pe cunoscuții și pe prietenii lui, să examineze rapoartele poliției, pe care poate le-a mai observat cu vre-o câteva săptămâni, pentru ca apoi să poată întreba pe toate persoanele, care ar putea ști asupra lui ceva. Aceste măturisiri sunt trimise apoi procurorului general, împreună cu raportul ofiterului de jandarmi, care a condus instrucția prealabilă, și cu toate notările deosebite, pe care acesta le găsește cu cale să le facă. Procurorul general examinează cu îngrijire dovezile, compară măturisirile acuzaților și ale martorilor cu observațiile jandarmăriei și stabilește o serie de întrebări, care i se pun deținutului la interogatoriu propriu zis. Acesta, «doprosul», este menit să completeze instrucțiunea, așa că afacerea să poată fi supusă Ministerului de Justiție.

Până atunci acuzatul nu știe nimic despre felul învinuirii ce i se aduce. Nu știe bine dacă este arestat ca vinovat ori ca martur. N'a priceput nici unul dintre faptele, care ar folosi «doprosului» ca bază. N'are nici o asistență judiciară, și nu știe ce s'a mai întâmplat după arestarea sa. În sfârșit, o situație mai grea, de cât aceea în care se găsește el, abia se poate închipui.

Procurorul general începe interogatorul, spunând arestatului, că e acuzat de crima prevăzută de paragraful X al codului penal. Cele mai multe acuzări împotriva criminalilor politici se fac pe

baza paragrafelor 245, 249 și 250 din Codul penal. Acestea sună astfel :

§ 245. — Cel ce va fi găsit vinovat, de scoatere la lumină ori de lățire de documente și cărți scrise ori tipărite, ori de tablouri, cari sunt menite să ațâțe răscoală ori să manifeste lipsă de respect împotriva autorității supreme, ori împotriva persoanei «Cossudarului» (a țarului) va fi condamnat ca criminal de lăse-majestate la pierderea tuturor drepturilor cetățenești și la muncă silnică de la zece până la 12 ani.

Această pedeapsă are ca urmare după isprăvirea muncii silnice exilul pe viață în Siberia.

§ 249. Cel ce se asociază la o răscoală împotriva autorității supreme, adică acel care participă la vre-o întovărășire sau conjurație, care urmărește vre-o revoluție împotriva țarului ori a împărăției, care are de scop surparea stăpânirii în total sau în parte; cel care năzuiește la vr'o schimbare a formei actuale de guvernământ, ori a succesiunii legale a tronului; cel care cu privire la acest scop urzește vre-o conjurație, sau iese parte la ea într'un chip, fie ca făptaș în chip conștient, fie prin procurare și împărțire de arme, ori prin alte preparative ale revoluției—toate aceste persoane—nu numai conducătorii, dar și tovarășii, ajutoarele și tăinuitorii vor fi declarați ca lipsiți de drepturile cetățenești și pedepsiți cu moartea. Cel care va avea cunoștință de atare planuri și preparative criminale și nu-și va face datoria de a înștiința administrația despre ele, acela va suferi aceiaș pedeapsă.

§ 250. «Dacă persoanele vinovate n'au avut intenția de a întrebuița puterea, dar totuși au înființat o societate ori o întovărire, care sprijine pentru mai curând ori mai târziu scopurile prevăzute de paragraful 249,—sau dacă aceste persoane aparțin unei atari societăți, atunci ele vor fi condamnate, după gravitatea faptei, la muncă silnică pe timp de la unul până la șase ani, cât și la pierderea drepturilor cetățenești... sau la colonizare în Siberia, sau la încarcerarea într'o citadelă pe timp de un an și patru luni până la patru ani».

Scopul acestor legiuiri mi se pare destul de clar. Ele coprind nu numai toate încercările de a înlătura stăpânirea cu armele, nu numai lucrările care țintesc la «nerespectarea» țarului, dar ele pedesc chiar și intenția de a viza vreodată în viitor vr'o schimbare de guvernământ, chiar când aceasta s'ar face prin discuții liniștite ori prin ridicarea culturii poporului. Dar aceasta nu-i totul! Poate să fie cineva supus credincios și să nu dea nici cel mai mic semn de nesupunere către țar și către guvernul lui; dacă află însă că soră-sa, frate-său, prietenul lui, ar aparține la vre-o asociație care «țintește la vr'o schimbare a formei actuale de guvernământ», atunci are datoria însemnată, de a se duce singur la șeful jandarmeriei, și de a trăda pe frate-său, pe sora-sa, pe prietenul lui. Nu face aceasta, atunci, după lege și deci și în fapt e exilat pe toată viața la Siberia.

Dacă i se spune deținutului la interogator, că e acuzat de o crimă, prevăzută de paragrafele 245, 249 și 250 ale Codu-

lui penal, tot nu știe ce fel de crimă e aceea, pentru care e acuzat. E învinovățit oare de crimă de lèse-majestate, ori de intențiunea de a schimba mai curând ori mai târziu forma actuală de guvernământ; el mai este însă expus și la pericolul, de a fi condamnat la munca silnică, pentru că nu s'a grăbit a comunica șefului jandarmeriei presupunerea că soră-sa aparține unei asociații secrete. Ii rămâne însă mângâerea, că din chipul cum a fost pedepsit, se va cunoaște cine e vinovatul.

«Doprosul» se aseamănă în esența lui cu interogatorul prealabil; numai că el este luat de însuși procurorul general, dar pentru că acesta are un număr mare de fapte ca temei, de aceea se face foarte în scurt și mai redus. Căincheere, arestatul este somat să-și confirme declarațiile prin iscălitura sa; apoi este dus din nou în celulă.

Procurorul general compune acum o descriere întregă a cazului, care arată în ce chip poate fi acuzat deținutul cu succes, și trimite totul împreună cu toate documentele la ministerul de justiție. După «dopros» i se tac arestatului oarecare ușurinți, dacă nu s'a arătat prea încăpăținat. El poate să se întrevadă cu rudele sale de două ori pe săptămână în prezența unui funcționar al închisorii, — poate să primească și s' trimita scrisori deschise, și poate să aibă cărți. Totuși aceste favoruri au umbrele lor! Vizitatorii pot să fie opriți în închisoare, și trimiși în Siberia pe cale administrativă*)

*) Un tânăr revoluționar, numit Majdanski, fu spânzurat în 1880 în Odessa. Maică-sa, o țărăncă

poliția, prin mâna căreia trec scrisorile, poate să taie o jumătate din copriusul lor sau să le desființeze **) și singurele cărți, care se permit, sunt Biblia și codul penal ***).

Actele, care se dresază într'un proces, nu ajung la ministerul de justiție înainte de una până la trei luni. Acolo mai stau probabil încă vr'o trei până la șase luni. Și în sfârșit după ce sunt cercetate, ministerul poate să decidă în mai multe chipuri.

1. Dacă dovezile aduse nu sunt suficiente, pentru ca să îndreptățească măcar arestarea acuzatului, atunci se dispune eliberarea lui, după cum se întâmplă cu vre-o 800 de «propagandisti»;

2) Dacă în adevăr dovezile aduse sunt necomplete, dar totuși lasă a se presupune, că ar fi posibil un pro-

bătrână, veni în închisoare ca să-și iea veșnicul rămas bun, de la el. Nu-i fu permis însă să-l vadă, ci dinpotrivă fu arestată și exilată „pe cale administrativă“ în provincia Krasnojarsk, în Siberia de răsărit.

**) Am o scrisoare de acestea. La început ea cuprindea patru pagini de format mare și scrise înghesuit. Poliția n'a lăsat însă de cât următoarele:

Mezzen 8 Decembre 1880

Scumpul meu Iwan Iwanowitsch!

Îți trimit opt ruble. Pentru un moment nu pot face mai mult pentru tine... (patru pagini tăiate) Salutări cordiale.

Alex.

***) Biblia și codul penal a fost singurele cărți permise tinerilor exilați din St. Petersburg, cu care am făcut cunoștință în Siberia. Aceasta se făcea de sigur ca să-i îndrepte către virtute și să-i îndeplinească de crimă. Totuși e lesne de înțeles că aceste

ces, atunci actele sunt trimise înapoi procurorului general cu ordinul de a continua instrucțiunea. Atunci e nevoie de o amânare de cel puțin șase luni;

3) Dacă dovezile aduse nu sunt suficiente, pentru a duce pe acuzati înaintea tribunalului; dacă o continuare a instrucțiunii se crede că n'ar mai completa dovezile; și dacă totuși ministerul justiției crede că acuzatul ar fi «de bănuț» și liberarea sa periculoasă,—atunci poate să-l exileze în Siberia «pe cale administrativă» pentru o durată de cel mult 5 ani;

4) Dacă dovezile aduse par suficiente, pentru a duce pe acuzat înaintea tribunalului, atunci stă în închisoare până i se pronunță sentința.

De la ministerul de justiție actele sunt trimise la ministerul de interne, unde stau iarăși un timp îndelungat până să fie cercetate. Ministerul de interne poate să admită ori nu deciziunea ministerului de justiție. În primul caz actele se supun încuviințării țarului, în cel din urmă, ori că, după o matură chibzuire, ele sunt trimise înapoi, ori sunt înaintate procurorului general spre completarea dovezilor.

Urmarea acestui procedeu este că între arestare și eliberare, condamnare, ori exil al deținutului trece foarte mult

lecturi a oferit celor mai mulți politici o foarte instructivă comparație — pe care funcționarii ar fi numit-o „rebelă“ — între legile ruse și cele creștinești, și în acest chip intenția înțeleaptă a poliției a fost zădărnicită.

timp, mai ales că la fiecare stațiune, ele întârzie foarte mult din pricina îngrijirii hărtilor de acest fel în cancelariile provinciale și ministeriale. Cei mai noi politici, a căror cazuri le-am cunoscut în Siberia, au fost ținuți un an până la un an și jumătate, înainte de a fi exilați în Siberia. În anumite cazuri, arestarea e și mai lung. Salomon Chudnofski care trece acum ca deportat în Tomsk, a trebuit să aștepte rezolvirea cazului său de la 27 Ianuar 1874 până la 18 Iulie 1878, așa dar patru ani și șase luni. El petrecu aproape tot timpul în închisoare celulară, din care 20 de luni în cazematele din Petropawlowsk.

O asemenea întârziere amară este foarte mult pe rudele și pe amicii unor atare de ținuți. Dar durerea lor îi duce la nebulie, când știu, că fiii, ficele, surorile și amicii lor sunt nevinovați și că cu toate acestea ei au murit de moarte naturală sau s'a sinucis în închisoare.

În 1886, muri în Petersburg o fată cu numele de Fedotewa, în vârstă de abia 20 de ani, o elevă al unuia dintre gimnaziiile de fete de acolo. Cam cu un an mai înainte ea fu arestată în urma unei acuzări politice, și ținută în închisoare celulară preventivă, — până ce se îmbolnăvi, — fu dusă în spital și muri acolo de meningită.

Mama înștiințată de moartea fică-sa, se duse la șeful poliției, pentru a se informa de la el, când va avea loc înmormântarea la care de sigur voia să ia parte. I se comunică, că înmormântarea va avea loc a două zi la o oră anumită.

Autoritățile refuză prietenilor unui arestat politic mort, — predarea cadavrului; chiar însoțirea convoiului mortuar e interzisă, — dacă e vre-o teamă, că la înmormântare s'ar putea întâmpla vr'o «demonstrație», cum îi zic funcționarii, — la o participare a publicului în atare cazuri. În cazul pomenit mai sus, era teama, că colegele fetei vor urma convoiul în rânduri compacte, ba poate unele dintre ele ar încerca chiar în durerea lor, să atragă prin cuvântări sau așa ceva, atențiunea publică asupra acestei împrejurări în care o fată tânără a fost învinuită de o crimă politică și muri în carcer, înainte de proces. Dacă s'ar fi învoit dar o înmormântare publică și dacă prietenele moartei ar fi făcut aceea «demonstrație», atunci poliția ar fi trebuit să intervie, — și lucrul acesta nu numai că ar fi tulburat «pacea publică», dar ar fi necesitat arestarea unui mare număr de fete. Și dacă ar fi intervenit poliția, lucrul ar fi fost foarte neplăcut, — căci aceasta ar fi însemnat o nerespectare a convoiului. Cum vedem motivele acestei procedări erau, se zice, îndreptățite, — pentru că numai în acest chip se putea păstra «ordinea publică», și se puteau scuti fetele de urmările unei nebaşgări de seamă.

Plecând de la această considerațiune, șeful poliției porunci ca fata să fie îngropată în puterea nopții, fără știința rudelor și a amicilor ei.

Când doamna Fedotewa veni în ziua următoare la spital, pentru a da trupului iubitelui ei copil, ultimul și singurul tribut de iubire posibil încă, conducându-l la groapă, i se comunică, cum că înmor-

dacă voiați s'o numiți așa, — criminală, — dar judecând-o bine, e omenească. Nu-i nevoie să fie cine-va un fanatic setos de sânge, pentru ca sub impresia unor atare provocațiuni, împotriva cărora mijloace legale nu există, să doboare cu cea din-tăiu armă pe provocator. Și când pomenesc atare fapte, nu vreau să îndreptătesc prin aceasta procedeul «teroriștilor» sau să pledez pentru întrebuintarea omorului ca mijloc de luptă împotriva despotismului rusesc. Scopul meu e mai ridicat, eu vreau să explic un fenomen social bolnăvicios. Și făcând aceasta, socot de datoră mea, să spun lumii tot ce revoluționarii ruși ar aduce în apărarea lor, dacă buzele morților n'ar fi mute, dacă vocile celor în viață ar putea străbate prin zidurile închisorilor.

Guvernul rusesc are în străinătate jur-nalele lui și apărători; poate deci să-și explice procedeele și măsurile pe care le ia, dacă vrea aceasta; și deci se poate apăra împotriva acuzărilor nefondate. Totuși revoluționarii ruși sunt îngropați de vii în depărtatele pustii ale Siberiei. Doar dacă vr'un călător dintr'o țară liberă vine pe acolo, — atunci pot și ei să-i istorisească pățaniile lor și să-l roage să dea lumii știri despre aceste lucruri, — pentru ca lumea să le judece.

mântarea s'a făcut dejă. S'a dus apoi la șeful poliției și îl întrebă unde i-a fost înmormântată fiica, — acesta îi dete însă răspunsul scurt: «Etta nascha djella». (Asta ne privește numai pe noi).

Această istorie tristă mi-a fost povestită întâi de către redactorul unui cunoscut jurnal din Petersburg, care bine-înțeles nu îndrăznea să o publice în gazetă. Mai târziu am auzit pomenindu-se despre ea în mai multe părți; iar mai apoi fui în pozițiunea, de a mă convinge eu singur despre adevărul acestei istorii, când făcui cunoștința unui funcționar al spitalului, în care a murit acea fată.

Pentru ca să se priceapă și mai bine influența, pe care asemenea întâmplări o pot exercita asupra terorismului, — îi voi pune cititorului aceiași întrebare care mi s'a pus și mie: «Inchipuiți-vă, că ați avea o flică, o fată de școală, care n'are încă 20 de ani, și că copilul acesta e a-restat în urma unei învinuiri politice, dus în închisoare și acolo ținut în celulă un an de zile fără nici o cercetare; în sfârșit, inchipuiți-vă că acest copil ar muri de supărare, groază și urât din pricina unei meningite; că nu vi-i permis să-i închi-deți ochii, că ați fi înșelat chiar asupra înmormântării; și când va duceți la șeful poliției și-l întrebați umilit unde e îngro-pat copilul vostru, — pentru ca cel puțin să umeziți cu lacrimile țărâna proaspătă a mormântului, — atunci vi se răspunde scurt de tot: «Asta ne privește numai pe noi!» «Ce-ați face atunci?»

Pofta sălbatecă de a răzbuca asemenea crime, nu se justifică din punct de vedere moral. — Ea este necreștinească, ea este —

de serios și sincer,—ca să îmbunătățească această stare de lucruri ; din nefericire aceste încercări n'au avut decât o foarte neînsemnată urmare.

Dejă în 1867, Baronul Welio, șeful departamentului poliției Statului, arătă, într'un raport al său către Ministerul de Interne, despre inspecțiuni e făcute la vr'o 49 de închisori provinciale,—călcările de lege observate pretutindene. El accentuă că separarea arestaților în anumite clase, abia se face ; că debitorii insolvabili sunt închiși la un loc cu criminalii de cea mai rea specie ; că deținuții nu primesc destule haine, că mulți umblă desculți și în zdrențe ; că oameni plini de boli molipsitoare stau zile întregi fără căutare în celule tixite de arestați ; că spitalele închisorilor sunt într'o stare cu desăvârșire rea ; că ajutorul medical nu se dă decât necomplet și adesea de mântuială ; că arestații sunt ținuți uneori peste timpul lor de pedeapsă ; că funcționarii închisorilor, cu mici excepțiuni,—sunt neglijenți, nevrednici și necinștiți în slujba lor (circulara ministerului de interne către guvernatorii provinciali No. 151 de la 8 Iulie 1867).

Cu doi ani mai târziu, consilierul de stat Cassogofski făcù o serie de inspecțiuni și descoperi și el : « multe neviinți, abuzuri și călcări de lege », pe care le-a arătat în circulara No. 220 de la 18 August 1869 către guvernatorii provinciali. Între altele se spune acolo : « Cu regret, vede Ministerul de interne, ca cele mai multe abateri pe care le-a observat consilierul de stat Cassogofski,—consună cu acelea pe care Baronul Welio

II

INCHISORILE PROVINCIALE RUSEȘTI

În afară de St. Petersburg, nu se mai găsește în toată Rusia, o singură închisoare, care să fi fost menită dintr'un început pentru condamnații politici, și zidită numai pentru aceștia.

Oameni, cari sunt arestați în provincii ca bănuți politici, își fac prevențiunea în închisorile pentru vagabonzi, hoți, falsificatori de monezi, bandiți și ucigași, și care sunt pline totdeauna cu lume de acest fel. E adevărat că arestații politici sunt separați de ceilalți, cu toate acestea trebuie să sufere și ei de toate neplăcerile și de toată mizeria, care provin din aglomerație, din ventilație rea și din relele condițiuni igienice ale închisorilor. Când de înflorătoare, ba chiar adesea insuportabile sunt aceste neplăceri și această mizerie, despre care își poate face o idee deplină numai acel ce a vizitat niste închisori rusești. Dar o desăvârșită idee despre ele, nu-și pot face decât acei nenorociți, care au fost închiși în ele. De multe ori s'a încercat Ministerul de Interne și Administrația centrală a închisorilor—și după cât se pare în chip destul

le-a observat în anul 1867». Cu alte cuvinte, — de atunci încoace nu s'a făcut nici o îmbunătățire.

În anul 1872 (Circulara No. 84) Ministerul atrase iar atențiunea guvernorilor provinciali asupra abuzurilor, cari se fac încă în închisorile din provinciile lor. Atrage atenția «cu regret» asupra împrejurării, că nu s'a făcut nici o îndreptare, cu toate că asupra acestei chestiuni s'au trimis deja șapte circulări. Aceste rele stări de lucruri, aveau rădăcini prea adânci, pentru ca să poată fi stărpită prin circulări ministeriale, ori cât de categoric ar suna acestea.

În anul 1879, Ministerul trimise iarăși o circulară (No. 33) către guvernorii provinciali, provocată de raportul senatului Grote, și atrase din nou atențiunea asupra îngrozitoare stări de lucruri și ceru să se ia măsuri energice, pentru ca aceste lucruri să fie înlăturate iar legea aplicată.

Peste tot, între 1859 și 1879 nu s'au trimis mai puțin de cât 13 de astfel de circulări și alte 17 care tratau despre abuzuri și în special despre aglomerația din închisori. Una dintre acestea din urmă observă, că cea mai mare parte dintre închisorile împărăției așa de tare sunt umplute, în cât cuprind un număr de două,—ori de trei ori mai mare de arestați, — de cât se cuvine. Într'un raport al Administrațiunii centrale a închisorilor către Ministerul de interne, din anul 1883 se spune că într'o închisoare a provinciei Sedletz, menită pentru 207 arestați, — se găseau 484; într'o altă închisoare din provincia Suwalki, menită pen-

tru 165 arestați, erau 433; și într'alta din provincia Petrokoff, menită pentru 125 de arestați erau 652.

Raportul anual pe 1882 al administrației centrale a închisorilor, arată că în toată împărăția nu eră nici o închisoare în care să se găsească locuri goale. În jumătate din numărul închisorilor, nu eră pentru un condamnat de cât cam a treia parte dintr'un metru cub de aer. Ba în unele aglomerația eră așa de mare în cât abea ajungea de fiecare câte a cinea parte din metru cub. Aceasta în samnă că sunt închisori în care oamenii s'ar încercă să trăească în câte un cub cu fiecare față de câte șapte picioare. (Jurnalul «Sibir» de la 1 Mai 1883).

Aglomerația se datorește în mare parte mersului încet al justiției rusești, dar mai mult faptului că oricine n'are pașaport e considerat ca un criminal. În unele districte sunt 25—30 la sută dintre acei așa numiți «criminali», oameni cari n'au la ei hârtii de legitimație. (Raportul guvernorului general al închisorilor pe 1884, pag. 17). În închisorile împărăției, în anul 1884, nu erau mai puțin de cât 792933 persoane de acest fel, din care 698418 fură eliberate. Rămaseră dar la 1 Ianuar 1885 în închisori vre-o 95514 de aceștia. Dintre ei 26307 trebuiră să meargă înaintea tribunalelor. (Raportul administrației centrale a închisorilor pe 1884 pag. 5—8).

Din pomenitele circulări mai reese că în multe închisori, femeile nu sunt destul de separate de bărbați; că tot supraveghetorii bărbați fac perchezițiuni corporale și femeilor (circulara No. 33);

că funcționarii sunt mituiți de către a-restați, și că le procură pe ascuns băuturi ametoitoare (circulara No. 266) că infirmeriile închisorilor se găsesc în stare foarte rea, — iar unele sunt prea mici și nepractice, ca să poată folosi bolnavilor (Circulara No. 151); că localurile de închisori, pretutindene sunt prin scurgerile din gropile de gunoae, într-o stare foarte rea, fântânele otrăvite neglijate și rău f. cute, aerul celulelor infectat cu miazme (circulara No. 21); că funcționarii spitalelor erau așa de leneși și neglijenți în cât sunt vrednici de orice acuzare (circulara No. 33). Ministerul dă ca exemplu un caz, — în care medicul unei închisori dintr'un oraș de provincie, căută să scape de căutarea unui bolnav, pe care îl lăsa un transport de condamnați ce trecură pe acolo, — și pentru aceasta porunci să fie transportat mai departe, cu toate că eră aproape de moarte. Nenorocitul, abea putu trăi până să ajungă la o depărtare de 25 kilometri, unde trebuia să se facă popasul cel-l'alt (Circulara No. 151).

Starea închisorilor provinciale este așa dar — pentru a ne folosi de o expresie ministerială, — «foarte nesatisfăcătoare». Dar aceste circulări nu ne dau totuși o descriere fidelă a adevăratei stări de lucruri. Inspectorilor închisorilor, ca Baronului Welio și consilierului de stat Kossagofski, li s'au arătat închisorile în cea mai bună stare posibilă. Guvernorii provinciali și funcționarii închisorilor sunt înștiințați din timp de sosirea superiorilor lor și de aceea au timp destul, ca să dea lucrurilor aparenta ordinii.

Dar de obicei aceste inspecțiuni sunt numai formale și superficiale ele se mărginesc de aceea numai la ceea ce privește abaterile cele mai bătătoare la ochi. În sfârșit chipul lor de a se exprima ca «nelegal» și «foarte nesatisfăcătoare stare», sunt numai niște vorbe de mântuială și absolut improprii, când e vorba de a descrie adevărata stare de lucruri.

Dar cu toate acestea, pentru ca cineva să și poată face o idee desăvârșită despre viața în închisorile rusești, nu e nevoie să treacă peste circulările ministeriale și să facă cercetări pe riscul său propriu. Se găsește din când în când câte un funcționar de al închisorilor mai puțin fricos și mai onorabil, care nu rămâne indiferent față de mizeria și de abuzurile, al căror martor trebuie să fie. N'are nici o putere de a da vr'un ajutor; știe că raporturile către superiorii lui rămân cu desăvârșire fără efect, — de aceea încearcă să și împace măcar conștiința, — publicând rezultatul descoperirilor sale în vr'o gazetă rusească — în măsura permisă de cenzură.

Domnul I. Rewe, un funcționar al unei închisori provinciale din partea nordică a Rusiei Europene, publică în 1885 în «Mesagerul juridic», organul asociației avocatilor din Moscova, două articole vaste și îngrijite sub titlul: «O închisoare rusească și viața din ea». În acesta el ne dă o icoană și mai tristă încă despre abuzurile și imoralitățile din închisori, de cât cum ne arată Ministerul în circulările sale. Autorul spune pe sleau că legile care trebuie să regească închisorile, nu se respectă de cât foarte pu-

tin, că mai mult întâmplările decid, ca și cum n'ar fi legiuiri scrise. «Nouăzeci și cinci din aceste legi», zice el, «nu se întrebuintează, iar a zecea parte se aplică în așa chip, că este cu totul pozitivă spiritului legii».

El numără prescripțiunile coprinse în volumul al patrusprezecelea al colecțiunei rusești de legi asupra administrațiunei închisorilor și arată că în închisori unde și-a făcut el observațiile, nu se execută nici una, măcar în aparență. Această procedare, observă el, nu se petrece numai într'o închisoare, ci cu foarte mici deosebiri, în toate. Inchiisoarea descrisă de către Rewe, era în 1880 «o mică împărăție țaristă, în care voința directorului era totul, și unde funcționarii provinciali mai înalți, nici nu voiau, ori poate că nici nu îndrăzneau să fie». Procurorul general, care după prescripțiunile legii, trebuia să viziteze închisoarea în fie-care. Vineri, își împlinea această datorie, odată ori de două ori pe an. Mădărea închisorei nu se îngrijea nici de starea sanitară a clădirei, nici de hrană, îmbrăcăminte și de chipul de trai al deținuților; se mulțămăia doar și el să așeze odată pe săptămână o privire fugitivă prin infirmerie. Popa, care era obligat să vie cel puțin de două ori pe săptămână în închisoare, pentru instrucțiunea deținuților cari nu știau carte și pentru a face o sfeșanie pentru vânzarea carea suflătească a întregii obștii din închisoare, nu venea de loc. Atelierele se găseau în cea mai mare dezordine; deținuții petreceau cea mai mare parte din timp, fumând, jucându-se, sfădindu-se,

trântindu-se, în loc să lucreze. Hrană să dădea numai de ochii lunei. Peste zi cea mai mare parte dintre condamnați puteau colinda târgul își căutau de muncă, cu produsul căreia trebuia să și acopere trebuințele, iar prisosul să l'împartă cu funcționarii, cari le permiteau eșirea. Comerțul cu băuturi spirtoase se făcea pe o scară întinsă iar exemplul beției îl dădea însuși directorul. Pedepsele disciplinare le dădea după capricii, și de obicei își executa singur sentințele, lovind pe arestați cu pumnul peste față. Comisiunea închisorii, care trebuia să supravegheze totul, nu dădea nici un semn de viață. «Aceasta nu era un organism activ, ci mai mult o fantomă birocratică» zicea Rewe.

Este aproape de necrezut că o asemenea stare de lucruri ar putea să existe numai într'o singură închisoare a Rusiei Europene. Totuși aceste mărturisiri vin de la un funcționar, care le garantează cu numele său deplin, și aceste mărturisiri au fost tipărite într'una dintre cele d'intăi jurnale juridice din Rusia, și de sigur cu permisiunea cenzurei din Moscova. N'ar fi drept însă să se creadă că autoritățile provinciale superioare n'ar fi căutat să înlăture aceste abuzuri. Totuși aceste încercări purced mai mult din capriciul funcționarilor, de cât din năzuința de a aduce la îndeplinire legile existente, de aceea și rezultatele nu ne prea pot mulțumi.

Fie-care dintre funcționarii superiori ai administrației provinciale are caracterul său propriu, vederile sale proprii, și acestea se manifestă prin chipul de a

administra închisorile. Intre anii 1880-1885 aceea închisoare, din pricina schimbării continue a guvernurilor provinciale și a directorilor, și-a schimbat și ea radical de cinci ori sistemul de administrație. «Ce se poate întâmpla în atare împrejurări de cât un chaos complet? Intreabă Rewe. O închisoare cu asemenea administrație ilustrează cunoscutul proverb: «Când sunt mulți bucătari, mămăliga e prea sărată».

Autorul nu arată, dacă a făcut și el încercări, și de ce soiul erau acestea, pentru a îmbunătăți starea de lucruri din închisoarea descrisă de el. Că atare funcționari încearcă câte odată pe riscul lor aceasta, se cunoaște dintr'un articol lung și plin de învățăminte pe care l'a publicat în acelaș jurnal în anul 1882, substitutul de procuror general Timofejeff. El arată aci propriile lui ostenele de a îndepărta relele dintr'o închisoare care cădea în cercul lui de acțiune.

«Inchisoarea», scrie el, «era o clădire veche, rău zidită și rău ventilată cu gurguri întunecoase și cu celule pline de întuneric. Aerul era plin cu mirosuri uricioase și cu seminte de boale, cari se exalau din gropile de gunoae și a pivnițelor lăsate în părăsire, așa în cât un om neobișnuit cu această stare de lucruri n'ar fi putut suporta». Când a cunoscut aceea închisoare, numărul deținuților era de două ori, ba câte odată de trei ori mai mare de cât trebuia. Două treimi din numărul deținuților n'aveau locuri pe paturi și trebuia să doarmă pe podeaua murdară fără perne, plapome ori alt așternut. Zece până la 20 la sută din nu-

mărul deținuților se găseau în spital din pricina acestei aglomerațiuni și din pricina rălelor condițiuni sanitare ale așezământului, iar într'o vară izbucni aci de două ori tifosul. Baia închisorii era așa de dărămată, în cât directorul opri întrebuințarea ei, și arestați erau nevoiți să spele în celulele lor tixite, cu hleiu în loc de săpun. Hainele se procurau numai după numărul normal al arestaților, pentru care închisoarea a fost zidită, așa în cât totdeauna o jumătate sau două treimi din arestați erau îmbrăcați în zdrește murdare, și plini de paraziți. Iarna, la o temperatură de 25 grade Celsius sub zero, trebuiau să lucreze afară în picioarele goale. De procurarea hranei se îngrijea primarul târgului. Le dădea toate mărfurile cele stricate pe cari muștirii nu i le primeau, — căci el era negustor. Membrii comisiunii închisorii se adunau abia odată la sease luni și nici nu știau cari le sunt atribuțiunile. Biuroul închisorilor provinciale ținea anual una ori două ședințe, iar pentru restul timpului lăsa grija afacerilor unui scriitor nevrednic, care iarăși nu făcea nimic. Popa care trebuia să instruiască pe arestați iar Sâmb ta să facă câte o sfeștanie, venea în 12 luni o singură dată în închisoare și atunci numai în urma cererilor stăruitoare ale ispravnicului, de «a păstra forma și prescripțiile». Temnicerii, cari primeau o leafă lunară de 7—8 ruble, serveau deținuților, cari aveau bani, ca intermediatori. Unul dintre privighetori, un jidan botezat, luă în serviciu pe o fată din închisoare pe o lună, pe care în-

fiecare noapte o aducea în închisoare și al căruia mic salariu i-l lua tot el.

Dacă Timolejeff ar fi fost slab, fricos și egoist, atunci ar fi făcut acelaș lucru în aceeaș mocirlă de mizerie și vicii, — ceea ce mulți alții făceau dejă: ar fi vizitat închisoarea cât mai rar posibil; ar fi notat rezultatele în raportul anual ca «foarte nesatisfăcătoare»; și și-ar fi liniștit conștiința cu gândul, că răspunderea pentru asemenea rele nu putea fi a lui, ci a directorului, a medicului, a popelii, a comisiunii, a primarului, a biurolui închisorilor provinciale, a ispravnicului, a procurorului general, a guvernorului și a guvernului.

Din fericire Timofejeff nu era astfel. Indată ce și făcù datoria de a inspecta închisoarea, — făcù un raport administrației închisorilor asupra stării îngrozitoare în care se află. Raportul fu pus însă pur și simplu la o parte. Cu al doilea raport se întâmplă tot așa. În timpul unei epidemii de tifos, reuși să atragă atenția medicului județului și cu stăruința lui făcù pe autorități să pună câteva ventilațiuni la ferestrele celulelor. Obținù de asemenea și din partea administrației județului permisiunea, de a se luă de la farmacia județului 36 pfunzi de sulfat de cupru pentru dezinfectare. Aceasta era de sigur puțin încă, ar fi putut fi și mai mult dacă în ultimii zece ani s'ar fi făcut atâta pentru această închisoare.

Acum își întoarse atențiunea asupra băii, care era părăginită. După ce un an întreg schimbă conștientă cu superiorii săi asupra acestei chestiuni; după ce făcù vre-o trei planuri și devizuri de-

osebite, pentru o clădire nouă, — pentru ca să fie preumbrate, ici și colo, între acest oraș și St. Petersburg; după ce arhitectul provincial făcù vr'o patru călătorii de câte 300 verste, pentru a inspecta vechea clădire — călătorii, ale căror cheltueli ar fi acoperit probabil mai mult de jumătate din costul băii, — după toate acestea, stăruitorul funcționar izbuti în sfârșit să i se dea puțin lemn de construcție și i se permise să întreprindă teze pe arestații cei fără lucru la înnoirea băii celei vechi. În vr'o 14 zile, ea fu iarăși în stare de a fi întrebuințată.

Grija lui de acum era îmbrăcămintea. Scurt timp după ce Timofejeff deveni inspector al închisorilor, veni la el nenumărați deținuți, slabi și palizi din pricina nesomnului și a întreruperii circulațiunii sângelui, și aproape desperați își arătau hainele lor zdrențuite și putredă, pe care le purtau luni întregi într'una pe trup. Ei ziceau, în limba plină de imagini a țărănilor ruși, că: «Lighioile le-au mâncat toată puterea». Era în adevăr îngrozitor, observă Timofejeff, câte lighioi erau pe trupurile lor. Unul după altul trimese el multe rapoarte la superiorii săi imediați, și mai cu seamă la procurorul general al județului, și atrăgându-lé atenția asupra suferințelor îngrozitoare ale deținuților, — cerù să le dea hainele la care au drept după lege. Procurorul general îi răspunde, «că rapoartele au fost luate în considerație și că la timpul oportun se vor rezolvă conform legii». Și cu aceasta se isprăvea totul. Timofejeff se duse acum la autoritățile provinciale mai superioare și le

rugă stăruitor să facă măcar o încercare de înlăturare a acestor rele, la care sunt supuse închisorile dependente de ele, și care rele erau absolut intolerabile. Funcționarii superiori răspundeau: «Relele de care te plângi, dragul meu, nu sunt niște excepții, ci se observă în toate închisorile noastre și nu pot fi înlăturate numai prin câteva măsuri de acestea».

Atunci, pentru ca superiorii lui să și poată face o idee cât mai clară de suferințele pe care deținuții le rabdă de la acele «lighioi» chinuitoare, — puse și se dezbrace un deținut până la piele, făcând o buccă de zdrențe murdare, o cusând la un loc cu potopul cel de paraziți și cu mirosul ei îngrozitor și apoi o trimise pecetluită procurorului general al județului, fără nici o lămurire.

Procedeeul acesta îndrăzneț, reuși. Sosisă îndată hainele necesare dar împreună cu ele și «o dojană» din partea procurorului general, care găsi procederea subalternului, său «cu desăvârșire necuviincioasă». Timofejeff își încheie comunicările sale cu observația că un substitut al procurorului general, care a voit să și implinească datoria conștiincios, potrivit legii de reforme a închisorilor din 1864, «și-a făcut prin aceasta dușmani personali și a căzut în discredit». («Mesajerul judiciar No. 6 din 1 Iunie 1882»).

Am făcut cunoscut cuprinsul acestui articol, nu pentru a atrage atențiunea cititorului asupra acestor suferinți — o picătură într-o mare plină de mizerie, — ci numai pentru a arată căteva greșeli ale unui sistem peste seamă de rău. Mizeriile împotriva căroră Timofejeff luptă

cu atâta curaj, dar totuși în zadar, sunt, după cum au declarat pe față funcționarii provinciali, — în toate închisorile rusești și nu pot fi înlăturate numai prin mizerii singuratece. În orice caz, am greșit dacă am zice că toate închisorile provinciale se găsesc în aceeași stare rea ca aceea descrisă mai sus; totuși cred că s'ar putea dovedi, că se găsesc zeci și chiar sute care se aseamănă mai mult ori mai puțin cu aceea. Cu ajutorul datelor statistice publicate de guvern însuși, se poate cunoaște că această închi-soare nu e o excepție, și nu oferă deci un caz extraordinar.

În anul 1884, după raportul administrației centrale a închisorilor se găseau în Rusia 144 de închisori cu un procent anual de bolnavi mai mare de 20 la sută, 52, cu mai mult de 30 la sută, 25 cu mai mult de 40 la sută, și 8 cu mai mult de 50 la sută. În închisoarea de la Kutais erau bolnavi chiar 72 la sută. (Raportul pe 1884 pag. 216—218). Fără să numărăm indispozițiile fără importanță, totuși în 55 închisori durata boalei în termen mediu de persoană a fost de 40 zile, în câteva închisori chiar 17 săptămâni. (Raportul pe 1884, p. 221). Scorbutul, — o boală care se poate împedica, — băntuea în 223 de închisori, — ba în 19 dintre ele s'a urcat la mai mult de 10 la sută. (Raportul pag. 222 și anexa pag. 1—129). Numai în închisorile din St. Petersburg au fost în 1884 nu mai puțin de 391 cazuri de scorbut, în care nu numărăm cazurile din fortărețele Petropawlowsk și Schlüsselburg. (Raportul-anexă pag. 69—117, 124). Medicii închisorilor încercau să explice

astfel marea desime a cazurilor de scorbut : 1) Persoanele bolnave de scorbut l'au adus ele singure în închisoare ; 2) Scorbutul emolipsitor (pag. 234—236). Tifusul, care iar șe se poate împedica, și care în general e pricinuit aci de necurătenia și aglomerația din închisori, a izbucnit în 336 de închisori, dar numai în 45 dintre ele a prezentat un procent de mai mult de 20 la sută. În Odessa au fost astfel 58 de cazuri, în Charcoff 73, în Saratoff 121, în Perm 484, în Moscowa Warșovia 261, în Perm 484, în Moscowa 1206. În 17 închisori această boală a fost epidemică, iar în una ea ajunsese și dea 94 la sută din numărul cazurilor.

În spitalele închisorilor au fost căutați în 1884, 89523 de cazuri, în care intră și 700 de nebuni, iar numărul zilelor de spital atinse cifra de 205524. De fiecare închisoare a împ. rășiei vine dar câte 104 cazuri grele de boală cu 2325 de zile de spital (Raport pag. 213). Unde statistica oficială arată atare numere, ne putem convinge, că starea descrisă de substitutul de procuror general Timofejeff, — nu e o excepție.

Simțul de încătușare, de deprimare, de mizerie, pe care un om simțitor și cult îl încearcă într'o asemenea închisoare se întărește încă și mai mult prin nesepararea lui de criminalii de cea mai rea specie. Celulele solitare ale condamnaților politici au fost chiar de la început folosite pentru rău-făcătorii a căror năvălire ori purtare zgomotoasă necesită separarea lor de cei-alți deținuți.

Din cauză că numărul celulelor nu este încă nici astăzi destul de mare, se în-

tâmplă adesea, că o fată tânără, nevino-vată, care a fost arestată din pricina unor «bănueli» politice, să fie vecina de celulă a uneia dintre cele mai rele criminale și să fie astfel silită de a auzi niște vorbe, care fac o impresie grozavă și chinuitoare asupra unei fete cultă, curată și tânără. În Siberia am făcut cunoștința unor asemenea femei, care mi-au comunicat aceste pățanii și multe altele mi-ar fi spus poate lucrul acesta, dacă nu s'ar fi temut de a comunica unui om străin pățaniile vieții lor de tennită.

Celulele solitare mai folosesc încă pentru separarea criminalilor ordinari, cari sunt atinși de vărsat ori de alte boale molipsitoare. În cele mai multe închisori ru-sești, spitalul e pus într'o celulă mare, sau în mai multe celule care comunică între ele prin uși deschise, așa în cât nu e cu putință a se trata separat boalele molipsitoare. Pentru a găsi întru cât-va mijlocul de a satisface aceasta, atare bolnavi sunt aduși în celule solitare, alături rate aceloră în care se găsesec condamnați politici, astfel în cât îi face marturi și la acest soi de scene,—și îi pune sub acelaș păzitor. În infirmerii și în secțiunile lor sunt ținuți și condamnații politici bolnavi de nervi sau de meningită,—ambele sunt urmări ale marei enervări ori singurătăți,—și sunt puși în celule care folosesc în acelaș timp și pentru nebuni. Își poate cineva închipui, cam ce influență poate să aibă bălbăiala și delirul necurmat al unui nebun asupra nervilor zdruncinați ai unui bolnav, care de sigur vede, că și spiritul său nu-i tocmai în ordine și este silit să audă și să vadă la altul ceea ce pentru

el însuși e o groază. — După descrierile care mi s'au făcut, urmările acestei stări de lucruri sunt dezaastroase, mai cu seamă pentru femeile tinere și nervoase, care prin însuși faptul închisorii celulare au fost aruncate într'o stare de hysterie cro-nică.

Și la toate suferințele și lipsurile, pe care deținuții politici trebuie să le îndure în închisori,—așa cum Rewe și Timofejeff le-au descris,—se mai adaugă și tratarea îngrozitoare și nelegiuită din partea funcționarilor brutali ori năpraznici.

În închisoarea provincială din Kiew se găseau în 1879 doi deținuți politici numiți Izbitski și Beverly. Aceștia erau en-gleji de viță, dar născuți în Rusia. În vara aceluia an, amândoi acești tineri făcură o încercare de evadare,—de oarece n'aveau nici o perspectivă de a fi înfățișați degrabă înaintea tribunalului,—și pentru aceasta ei săpară o eșire sub-pământeană pe sub zidul închisorii. Săptămâni întregi lucrară din greu, cu cește de cositor, cu bucăți de lemn și cu alte asemenea instrumente primitive, care le erau accesibile. Noaptea munceau într'una. Pământul scos, îl puneau în locurile goale de sub podele, ale căror scânduri le fixau la loc dimineața cu îngrijire. În acest chip le-a fost posibil să ascundă de funcționarii închisorei, pregătirile lor de fugă.

În sfârșit spărtura fu gata. Capitul ei din afară se găsea numai la câțiva pași de suprafața pământului, și la o distanță foarte potrivită pentru a fugi. Ei așteptau acum o noapte întunecoasă pentru a pune în executare planul lor de fugă. În acest timp funcționarii închisorei cercetară ce-

lula și descoperiră eșirea subpământeană. Din pricină că cu puțin mai înainte s'au mai întâmplat câteva evadări îndrăznețe care au reușit, directorul închisorii se decise a pedepsi în așa chip pe acești tineri în cât să-i îngrozească pe ceilalți de a mai urma exemplul lor. În loc de a-i duce în alte celule și de a le impiedica astfel fuga, fi lăsă în credința că planul lor nu e descoperit,—dar le puse la capătul din afară a gangului o capcană. Fugarii folo-siră cea dintâi noapte întunecoasă pentru executarea planului lor de fugă și când eșiră din gang, fură primiți cu o salvă de împușcături. Beverly muri pe loc, Izbitski greu rănit, fu târât înapoi în închisoare. Corpul sangerat al lui Beverly, rămase până în seara zilei următoare pe locul unde căzu, chiar înaintea ferestrelor închisorii, ca un fel de avertisment înfricoșător și grozav pentru ceilalți deținuți. Exilata, care mi-a povestit această întâmplare, cea mai bună amică a lui Beverly, părăsi în dimineața următoare după această tragedie,—închisoarea din Kiew—pentru a fi trimisă în Siberia. Ea trebui să treacă pe lângă cadavrul omului, pe care după vorbele ei, l'a iubit «mai mult decât pe un frate». Socot, că nimene nu se mai îndoește, că acest atac neașteptat, într'adins și judecat este un asasinat tot așa de laș, de perfid și de rușinos ca și cum directorul ar fi ucis pe arestat în celula sa pe când dormea.

Natural că asemenea întâmplări în cele mai puține închisori rusești sunt întâmplări neobișnuite. Că un asemenea caz nu este însă singular, se dovedește și din circulara, pe care Ministerul de interne

o adresă la 9 Februarie 1870 către guvernii provinciali, — și în care atrăgându-le atenția asupra unui atare caz, face o dovadă blândă funcționarilor închisorii, — pentru că ei «au permis crima, ba chiar au urzit-o». Ministerul face observația că: «au asemenea procedeu nu consună cu stipulațiunile prealabile ale vieții de închisoare și nu se unesc nici cu scopul disciplinei de închisoare, și nici cu demnitatea funcționarilor; prin acest procedeu se împiedică mai mult îndreptarea morală a deținuților».

Influența acestor întâmplări asupra vieții deținuților politici, pe care nenorocirea i-a făcut să fie arestați în provincie, nu mai e nevoie să fie explicată. În articolele citate din Timofejff, observă cu multă dreptate că: «Dacă procurorul general ia libertatea unei persoane, îi împiedică puterea voinei și o supune asprei discipline de închisoare, ar trebui să-i respede cel puțin toate drepturile pe care i le dă legea. Cel mai însemnat dintre aceste drepturi, dreptul la o viață mai omenească, dreptul de a nu i se periclita zadarnic puterea și sănătatea, nu-i respectat în cea mai mare parte din închisorile noastre, și cu atât mai puțin în acele închisori, depărtate, singuratece și aproape uitate, în care nici odată nu se vede un funcționar superior, în care deținuții nu trăesc, ci se stâng cu zile de foame și frig, în murdărie și mizerie».

Dacă dreptul la o «viață omenească» se cuvine hoților, ucigașilor, criminalilor cu inteligența redusă și cu simțirea brută,

care cu drept au fost supuși la pedeapsă, pentru ce nu s'ar cuveni oare unui tânăr, unei femei tinere și culte, care n'au fost dovedeți cu nici o crimă, împotriva cărora nu s'ar putea aduce nici o mărturie îngreuitoare, împotriva căroră nu există nici o acuzare, decât aceea, că ei țințesc «să schimbe mai curând ori mai târziu forma de guvernământ?»

Lipsurile, deprimările și nenumăratele suferinți, pe care le pricinuește viața în închisorile provinciale rusești, se îndulcesc puțin prin posibilitatea unei înțelegeri secrete, pe care deținutul o poate avea cu vecinii săi. O asemenea înțelegere este cu desăvârșire oprită și deținutul care o exercitează, trebuie să fie în așteptarea celei mai aspre pedepse disciplinare. Totuși ea se exercitează în toate închisorile împărțitei, exceptuat poate fortăreața Schlüsselburg. Totdeauna au căutat funcționarii închisorilor și în tot chipul posibil de a înlătura aceasta, totuși agerimea, răbdarea și perseverența deținuților știu să înlătore toate piedicele, să treacă peste toate obstacolele, care le sunt puse de către administrație. Chiar în cazematele întunecoase și bine păzite de la Petrupawlowsk nu a fost posibil — după cum se va vedea mai departe, — de a răpi deținuților acest izvor de mângâiere, de confesiune reciprocă și de încurajare.

Mijlocul de înțelegere pe care-l întrebuințează condamnații politici din închisoare celulară se bazează mai cu seamă pe așa numitul «alfabet zgomotos». Acesta constă dintr'o legătură inteligentă între litere și numere, așa în cât cele dintâi au

totdeauna valoarea unui număr. Această «limbă zgomotoasă» a fost cunoscută în ultimul timp, multor oameni din Rusia, — dar mai cu seamă e bine cunoscută celor mai mulți «bănuiți». Totuși în cele d'întâi timpuri ale mișcării revoluționare, înainte de a fi cunoscută crima de «nesiguranță politică», arta de a te putea înțelege printr'un zid gros, — era rară. De obicei o cunoșteau numai criminalii cei mai răi, care, cum își zic ei singuri, «sunt unși cu toate alifile», și care făcuseră acest studiu în jumătate din numărul tuturor închisorilor împărăției.

Un romanțier rus foarte talentat, care a fost trimis de două ori în Siberia și a stat de șase ori în carceră, mi-a povestit în vara trecută, că întâia oară când a fost arestat, nici nu bănuia despre existența unui «alfabet zgomotos». Când, a doua zi după arestarea sa, auzi în cea-laltă parte a zidului celulei sale o bătaie ușorică, socoti că acesta e numai un semn că, celula vecină e locuită și nu-i dădău nici o atenție. Bătaia continuă însă, și bătaile ușurele erau separate prin anumite pauze, — îi veni în minte, că vecinul său vrea să se înțeleagă cu el.

Nu știă după ce sistem sunt grupate bătaile, dar bănuia că arată rangul ei în alfabet, că spre exemplu, o lovitură în seamnă *a*, două lovituri *b* și așa mai departe. Punând la încercare bănuiala sa, găsi cu bucurie, că loviturile vecinului însemnau: «p-r-i-c-e-p-e-t-i?». El răspunse în acelaș chip «da». După ce dădău acest răspuns scurt, văzû că ar putea în cursul săptămânei să schimbe cu necunoscutul său vecin câteva idei, prin în-

trebuințarea acestui mijloc de înțelegere.

Totuși vecinul său fără nici o întărire începû îndată a bate un alt rând de litere, care exprimau cuvintele: «Vă voi învăța altul mai bun. Ascultați». Urmă atunci o bătae mai veselă în apropierea ungherului și apoi o zgârietură care se contiguă din acest punct cam la înălțimea unui om, în direcțiunea ușei. Se părea că vecinul său trage o linie pe fața cea-laltă a păretelui cu un corp tare. Apoi, după o pauză scurtă, urmară două lovituri tari și zgârietura care urmă lăsă să se înțeleagă că a doua linie paralelă a fost trasă ceva mai jos. După ce vecinul său trase în acest chip seapte linii orizontale în spații intermediare de câte un picior, — însemnând începutul fiecăreia cu un anumit număr de lovituri, — trase peste ele seapte linii verticale pe care le însemnă în acelaș timp cu lovituri tari, — linii care se încrucișau în așa chip cu cele dintâi, în cât figură într-o câțva o tablă mare de șah. După ce se isprăvi acestea, romanțierului îi și veni ideea complectă a scopului urmărit prin aceste pregătiri și înainte ca vecinul său să-i bata cuvintele: «Alfabet în câmpuri», el și începuse a desemnă pe podeaua celulei sale un desen asemănător și îl însemnă cu numere și litere.

Rețeaua aceea de litere s'ar putea alcătui în românește cam în chipul următor:

1	2	3	4	5
1	a	b	c	d
2	f	g	h	i
3	k	l	m	n
4	p	q	r	s
5	u	v	w	x
				z
	1	2	3	4
				5

Vecinul său îi lăsă timpul de a face rețeaua, și începu apoi iarăși a bate, grăbind astfel loviturile, în cât să se cunoască patratul în care era litera necesară.

Astfel dacă dădea 5 lovituri, urmate după o pauză scurtă de alte 3 lovituri, însemnă că litera se găsește în al cincilea rând orizontal și al treilea vertical, adică litera *ú*; o lovitură urmată de alte cinci, însemnă că litera e pe întâiul rând orizontal și pe al cincilea vertical, — adică *e*.

Cea dintâi întrebare, pe care o puse acel necunoscut, fu: «Cine sunteți?» Ceeace după schema noastră da următoarele grupe de cifre: 1-3, 2-4, 3-4, 1-5, 4-4, 5-1, 3-4, 4-5, 1-5, 4-5, 2-4. În acest chip schimbări amândoi arestații pățaniile lor și distinsul meu povestitor îmi spuse că alfabetul telegrafic al închisorii, ca și întrebuintărea sa le-a învățat de la un criminal ordinar — și dacă îmi aduc bine aminte, acesta era un hoț — care trebuia să fie trimis în Siberia.

Acest mijloc de comunicare ușurează înțelegerea deținutilor și nu poate fi priecut de către acei ce nu'i cunosc baza. Aiară de aceasta se mai pot face o mulțime de variațiuni și combinațiuni, căci literele alfabetului pot fi înșirate în felurite chipuri, precum și cifrele.

Totuși acesta e numai începutul sistemului încurcat de înțelegere secretă, pe care deținutii politici, l'au inventat pornind de la patratul literilor. Ei au creat și o scriere secretă bazată pe legătura dintre alfabetul șah cu un cuvânt care servește de chee, și a cărei descoperire scapă la ori-ce pricepere și la ori-ce încercare pe care jandarmeria a folosit-o pentru a descira. Ea nu se poate dezlega fără cunoștința cuvântului-chee. Procedeul aci este următorul:

Literele cuvântului-chee sunt scrise între literile scrierii secrete atât de des, cât e nevoie, pentru a obține un număr egal de litere. Numerile corespuuzătoare literilor se caută în schema lor, se scriu dedesubt și se adună, așa în cât se obține un al treilea rând de cifre, care conștinue scrierea secretă.

Avantagiul ei deosebit este că acelaș număr pentru o literă din alfabet nu se poate repeta de cât rareori. Această scriere secretă se dezleagă, scăzându-se din cifrele din urm', numerile cuvântului — chee — iar cifrele care rămân se dezleagă apoi, folosind rețeaua literilor.

Să luăm dar, un exemplu scurt, închipuindu-ne că expresia de scris ar fi: «Ascunde-te», iar cuvântul-chee ar fi: «Siberia», atunci după rețeaua noastră

de cifre și litere ne-ar da următoarele rânduri :

a	s	c	u	n	d	e	t	e
s	i	b	e	r	i	a	s	i
11	41	13	51	34	14	15	45	15
44	24	12	15	43	24	11	44	24
55	68	25	66	77	38	26	89	39

O scriere secretă în acest chip face posibil un foarte mare număr de variațiuni și rezistă la toate încercările de dezlă-gare. Al doilea avantaj al ei este felurita ei întrebuintare. Ea nu folosește numai ca alfabet prin bătaie, dar și pentru înțelegere orală, ca limbă de semne și ca mijloc pentru înțelegerea comună a arestaților prin puncte aproape necunoscute ori prin crenelări de nisip, hârtie, foi de copaci, etc., în scurt pe ori-ce materie, care poate fi folosită în acest chip. Intrebuintarea schemei literilor pentru înțelegerea orală nu se întrebuintează așa de des ci mai mult în închisorile, unde se află așa de mulți arestați politici în cât nu pot fi privighiați așa de riguros. În aceste cazuri ei nu se mărginesc numai la o înțelegere tainică prin ajutorul bătaiei, ci striga de la ferestrele celulelor, numerile. Sute și mii de arestați s-au pedepsești pentru această vină cu arest întunecos, nu-i posibil, din pricina lip-

sei de spațiu, iar în potriva pedepselor corporale arestații se opun prin înțelegerea «de a nu mânca». Acest chip des-pertat de a protesta, produce în orașul unde se găsește acea închisoare, cea mai mare enervare și amărăște așa de tare pe oameni, cari de obicei sunt priitori condamnaților, în cât viața funcționariilor închisorii este în pericol. O asemenea întâmplare se comunică și Ministerului de interne care orânduște o anchetă asupra celor ce se petrec la închisoare, care poate să descopere călcările de lege și procedurile întrebuintate în folosul directorului, privighetorului și a temnicerului. Directorii închisorilor se tem de aceste urmări ale grevei arestaților, și de aceea se întâmplă, că pentru a evita acest scandal trec cu vederea care cari mici călcări ale disciplinei de închisoare. Ast-fel s'a creat un «modus vivendi», după care directorul permite arestaților în chip tacit să comunice oral în chipul pomenit mai sus, iar deținutii tot tacit se obligă a nu face nici un tumult, a cărui consecinți l'ar trage la răspundere pe director. Ast-fel se petrecea lucrul în 1883 la închisoarea din Kiew ; ori-cine trecea pe acolo, putea să audă la ori-ce oră a zilei ori a nopței, cum deținutii politici strigau în afară, de la ferestrele celulelor lor, cu o voce monotona numere. Aproape toți exilații politici, pe care i-am cunoscut în Siberia, erau foarte abili în întrebuintarea scânduricăi cu re-teaua de litere ; ei puteau să se înțelcagă cu câte 10—15 cuvinte pe minut, prin ba-tăi ori strigăte de numere.

Intrebuintarea acestei scrieri secrete

este generală. Arestații mai arată numerele și prin semne făcute cu mâinele. Noaptea însă, ei întrebuintează câte o lumânare, înaintea căreia mișcă câte ceva alternativ, așa în cât și lumina e vizibilă numai din când în când. În acest chip deținuții pot să convorbească în afară și cu prietenii lor, dacă aceștia se gădesc în clădiri, cari se fie în fața închisorii și la o depărtare convenabilă.

Dar una dintre cele mai agere și mai plină de efect în folosiri a scrierii secrete pentru trebuințele speciale ale vieții de închisoare, este că deținuții politici, pot să comunice lucruri secrete, rudelor și prietenilor lor, prin scrisori deschise, cari sunt expediate de funcționari. Mai cu seamă dacă interogatorul deținutului s'a isprăvit, și actele sunt gata de a fi trimise la Ministerul de Justiție, atunci de obicei i se permite, să scrie rubedele și să primească scrisori de la ei. Natural că aceste scrisori trebuie să fie smpuse întâi procurorului general ori șefului jandarmeriei care nu numai că le examinează de aproape ci le supune adesea căldurei sau influenței chimicelor, ca să nu coprindă ceva scris cu cerneală simpatică. Cu toate acestea condamnații politici izbutesc să facă comunicări secrete prin întrebuintarea «alfabetului secret», care trec prin mâinile celor mai experți și mai șireți funcționari; și aceasta se face în chipul următor:

Letterile coprinsului scrisorii sunt separate între ele prin spații intermediare și atunci fie-care grupă, adunată împreună, arată un numar din rețeaua de

litere; împreună cu grupa următoare de litere, ne arată litera căutată din rețea. Incurcarea separării vorbelor este înlăturată, dacă aceste separări nu se observă.

Cu toate că acest chip de comunicare este deja cunoscut jandarmeriei, totuși ici și colo se mai întrebuintează încă cu folos în unele închisori provinciale.

Nimic n'a contribuit mai mult la înlăturarea sinuciderii și a nebuniei între condamnații politici, de cât aceste felurite chipuri de înțelegere. Singurătaea prea mare este poate pedeapsa cea mai grozavă, care se poate aplica unui om cult. Și dacă se mai adaogă la aceasta și o tăcere mare, o mărginire a orizontului prin cei patru pereți goi ai celulei, luarea tuturor mijloacelor de activitate spirituală, — atunci trailul e insuportabil și areștatul comite un suicid, înnebunește, ori cade într'o apatie, care se isprăvește cu idioția. Comunicarea, schimbarea ideilor și a simțirilor, procură până și celei mai triste existente un farmec deosebit; și ocuparea cu mijloacele și procedeurile, pentru a înșela vigilența funcționarilor, ține spiritul destul de încordat, pentru a'l protegui împotriva nenorocirilor. În închisorile rusești au înnebunit sute de deținuți politici. Totuși însă numărul vieților zdruncinate în acest chip este mai mic de cât ar fi fost, dacă deținuților nu le-ar fi izbutit să se înțeleagă reciproc în chip așa de ingenios, — ocupatie care-i întărește, îi mângăie și-i încurajează în orele de disperare.

pola albă și turnul lucitor al catedralei care tronează totul, — precum și coșurile monedăriei împărătești.

Intrarea principală a fortăreței constă dintr'o poartă lungă și boltită, care în apropiere de podul Troitski străbatedigul de zid și dă în frumosul și umbrosul parc, — care este deschis toată ziua și care este numit de locuitori: «latura Petersburgului» — și este tolosit ca trecere.

Totuși de aci e imposibil să și poată face cineva o idee complexă despre întinderea și starea mării închisoare pentru politici a Rusiei. Intreaga clădire constituie o unire uriașă de bastioane, șanțuri, parapete, barace și magazine care acopăr o bucată de pământ de vre-o trei sferturi de milă patrată engleză și care este străbătută de parcul pomenit mai sus și de o săpătură de fortificație. Aceasta din urmă desparte citadela de clădirile din față.

În care parte a acestui labirint urias sunt ținuți deținuții politici, nu știu nici ei singuri. Ei sunt duși noaptea în citadelă, în trăsură închise, păzite de jandarmi; și când li se poruncește să se scoboare, după ce au trecut prin poarta cea grea, printre zidurile pline de ecou și prin gangurile boltite, se găsesc într'o curte îngustă și închisă din toate părțile, care nu oferă nici o altă vedere exterioară de cât cerul de deasupra lor. Unde se găsește curtea aceasta, ei presupun numai. Se crede cu oarecare siguranță, că acea parte a fortăreței, unde se țin în închisoare preventivă condamnații politici, este un bastion, care se găsește pe partea fluviului din direcțiunea bursei.

O ÎNCHISOARE RUSEASCĂ PENTRU POLITICI

III

Cea mai mare închisoare de Stat rusească, unde toți criminalii politici cei mai de seamă și mai periculoși sunt mai curând ori mai târziu închiși, este fortăreața Petropawlowsk. Ori-cine a fost în Petersburg își va aminti de sigur de turnul lungăreț și aurit, care se ridică la o înălțime de vr'o 400 de picioare, pe tărâmul din jos al Newei în fața palatului de iarnă, asemănându-se din depărtare unei linci de aur care se înalță deasupra deltei mlăștinoase a fluviului și peste apele puțin adânci ale golfului finlandic. Acesta este turnul bisericeii fortăreței, sub care se odihnesc oasele țarilor ruși, și împrejurul cărora, aproape tot așa de adânc sunt îngropați și lancezesc dușmanii domniei țarilor. Despre fluviu, — care trece prin fața închisorii, — se vede numai un zid de piatră cenușiu, lung și jos, cu colțuri ascuțite, cu câteva tunuri care se ivesc din spărturile zidului, un steag fluturător care se ridică deasupra parapetului și apoi o cu-

Condamnații politici, pe care i-am cunoscut în Siberia, credeau că au fost închiși în bastionul Trubetskoi. Această parte a fortăreței mi-au putut-o descrie amănunțit. De la un exilat care se găsește acum în Siberia ostică, am primit chiar un plan al bastionului și al cazemateilor aflate în el, și ale cărui principale trăsături, însă, sunt bazate numai pe presupuneri.

Bastionul Trubetskoi este o clădire mare în cinci colțuri făcută din piatră și cărămidă, cu un singur cat, și cu o lungime — din vârf și până la bază cam de vr'o sufă de metri și cu o lățime cam de vr'o 80 de metri. Această clădire este așezată într'o ogradă, care are o lungime de vre-o zece metri, tot atât de lată, și care este închisă cu un zid paralel cu bastionul, așa în cât nici o privire exterioară nu e posibilă. Cazematele care servesc condamnaților politici ca celule, se găsesc așezate în două rânduri unele peste altele, la față, între curtea cea îngustă și curtea cea mare launtrică. Ușele cazemateilor dau într'un coridor, care se întinde de-alungul părțelului celui mai mare. Ferestrele se deschid asupra zidurilor goale care împrejmuesc bastionul, — și care sunt tot așa de înalte, cât și clădirea și nu împedică numai privirea, dar în cazematele de jos împedică chiar și lumina și aerul.

În fiecare etaj se găsesc câte 36 de cazemate, peste tot dar 72, foarte asemănătoare ca formă și mărime, afară de unele care se găsesc la colțuri. La început acestea erau destinate pentru a așeza în ele niște tunuri grele, — de aceea sunt mai spațioase de cât cele-lalte ce-

lule. Ele au o lungime de aproape 8 metri, m surați de la ușă până la fereastră, o lățime de cinci metri și jumătate, și până la plafond care e puțin boltit, are o înălțime de 4 metri. Păreții și plafondul sunt de cărămidă, podeaua de beton.

Păretele din afară al bastionului e întrerupt în fiecare celulă de câte o fereastră boltită, care se găsește cam la trei metri înălțime și a cărei deschidere în formă de tunel este prevăzută cu gratii duble. Geamul din jos, drept, se mișcă în balamale, pentru a putea fi deschis pentru aerisire. Până nu se va sui pe ceva, deținutul nu poate ajunge fereastra, și în acest caz chiar nu poate avea de cât o privire asupra părții de sus al zidului împrejmuitoar și asupra unei dungi înguste de cer.

Ușele sunt greoaie și din lemn. În mijlocul fiecăreia se găsește câte o deschidere patrată, care se închide printr'un oblonăș ce se mișcă în balamale. Acesta se poate mișcă în sus și în jos, — în cea dintâi pozițiune pentru a primi hrăna pe care temnicerul o întinde condamnatului. Deasupra acesteia se găsește o săpătură orizontală, asemenea aceleia a unei cutii de scrisori, care este prevăzută cu un capac mișcător. Această deschizătură se numește «a lui Iuda», — pentru că servește temnicerului, să poată observa în celulă în orice timp, fără a deștepta atenția deținutului.

Mobilierul celulei constă dintr'o sobă obișnuită rusească, cu gura înafară, dintr'un pat de fier, care cu un capăt e zidat în părete, ca să nu se poată mișca din loc, dintr'o tablă de fier, care iarăș

e vătărată în pârrete la capătul patului și servește de masă, dintr'un lighean de spălat, bine fixat, dintr'o cutie de lemn cu vasul de noapte, dintr'o furturie de zinc, care stă atârnată de pârrete sub ferastră, pentru a scurge umezeala de pe fereastră și în sfârșit o icoană a Maicii Domnului, înaintea căreia deținutul să se poată închina.

După ce arestatul politic este adus noaptea în cazemate, — este dezbrăcat de toate hainele lui. După aceasta este cercetat cu îngrijire, dacă nu cumva are ceva ascuns în păr, gură, urechi ori nări. Dacă privighetorul s'a convins că arestatul n'are nimic, — îi dă îmbrăcăminte de osândit, care constă din o cămășă groasă din pânză cenușie, pantaloni de aceiași materie, o mantă de pânză albastră, lungă, colțuni de lână și o pereche de pantofi de piele. După ce deținutul se îmbracă cu acestea, santinela se retrage, întoarce greoaia chee după dânsul, cheea scârție în broasca ruginită și arestatul rămâne singur în celula aproape întunecoasă. Împrejur t'cere de mormânt. Nici un pas, nici o voce, nici un sunet nu arată prezența vreunei alte ființi omenești în închisoare. La fiecare sfert de ceas răsună armonios și sărbătorește clopotul catedralei, melodia religioasă rusească: «Indură-te de noi, Doamne!» iar din ceas în ceas, cântecul: «Mărit fie Domnul, în înălțime». Aerul umed și înneacăcios, păreții plini de picuri de apă, tăcerea cea deprimantă, sunetul slab al clopotelor — toate acestea pare că strigă deținutului singuratic și

tăcut: «Tu nu ești mort, — dar ești îngropat!»

Zdrobit de gândurile, că aci poate i se vor sfârși toate nădejzile, năzuințele și luptele sale pentru binele patriei, chinuit de grija pentru soarta acelora, care îi sunt scumpi, se scoală de pe patul cel de fier, pe care s'a aruncat în prima clipă a deprăjerii sale și pășește în sus și în jos prin celulă.

«Cât va ține oare această?» se întreabă el. Examinează în gând întâmplările care au precedat arestarea sa, și cele care au urmat și cugetă apoi la întrebările, cari i se vor pune poate la primul interogator și încearcă se precizeze data acestei întârziări. Invinuirea, de care poate e acuzat, nu i se pare a fi așa de gravă, — nimic nu ar motiva întârzierea cercetărilor — va fi de sigur peste câteva săptămâni dus înaintea tribunalului și achitat.

Pe când încearcă astfel a se mângâia, se pleacă să și iea papucul, care i-a alunecat din picior. Dar atunci descoperă urma unei dăre, care merge dintr'un colț al celulei la celalt, în același chip, în care a măsurat-o și el. Infrico at de o presimțire neexplicabilă, el iea lampa cea mică în mână și cercetează mai cu amănunțime urma. Ea e o cărărușă puțin adâncă, — dar totuși o rosătură vizibilă, care a fost făcută în betonul cel tare de către pași omezești, — o descoperire, care influențează asupra lui în chip și mai deprimant. Așa dar el nu-i primul arestat, care a fost îngropat în această celulă singuratecă și nici cel dintâi care a încercat să-și liniștească sufletul, preumblându-se. Cineva care de sigur a fost acuzat tot de o crimă poli-

tică care iarăși speră într'o grabnică achitare, — acela a săpat dăra aceea. Acela, a simțit și el durerea dezamăgirii, și a făcut drumul dintr'un colț într'altul al celulei nu de o sută de ori, nici de o mie de ori, ci de o sută de mii de ori, până ce pașii lui obosiți s'a ros piatra cea tare, și s'a săpat o urmă lungă care coprinde în ea neastâmpărul preumbliărilor lui.

Acest trist semn de singurătate și părăsire al unui predecesor necunoscut lui, apasă asupra arestatului mai mult de cât cele întâmplare până aci. Iși aminteste de Decembrieși, își aminteste câți bărbați curajoși ai acelei revoluțiuni și-au petrecut în acea fortăreață cei mai buni ani ai bărbăției lor, pentru a muri în sfârșit de boală ori sinucidere, — ori pentru a înnebuni. Unul dintre aceștia, locotenentul colonel Battenkoff*), a petrecut în aceste

*) Istoria încercării pe care au făcut-o câțiva ofițeri ai armatei teritoriale și ai marinei, la urcare pe tron a țarului Nicolae pentru a provoca prin revoluție o schimbare de organizare, — este cunoscută pretutindeni. Locotenent-Colonelul Battenkoff, unul dintre participanții la conjurație fu pedepsit cu închisoarea celulară într'o fortăreață și petrecu aci din Decembrie 1825 până în Februarie 1846, cu alte cuvinte mai mult de 20 de ani. În tot timpul acestei detențiuni el n'a trecut peste șanțul lui Alexandru și n'a văzut un alt om, de cât pe păzitorii săi. I se permise să aibă o biblie hebraică și un dicționar și își petrecea tot timpul cu facerea unei noi traduceri a vechiului testament în rusește. Numai această ocupație spirituală l-a scăpat pe dâ-nul de nebunie, de care se temea mai mult condamnații politici, și care e o urmă rească a închisorii celulare lungi. Afară de cărțile citate, era interzis lui Battenkoff orice literatură;

cazmate aproape un sfert de secol, de închisoare celulară*).

Un altul, cadetul de marină Diboff, stătută în închisoare până ce muri. Un al treilea, locotenentul Zaikin, nu mai putu suporta chinurile unei închisori așa de chinuitoare și se ucise, sfărâmându-și capul de pereți. Un altul se supuse unei morți și mai dureroase pentru a și isprăvi viața lui întucată de nebunie: el înghiți sticlele sparte de la fereastră celei sale.

Arestatul știe iarăși despre acel ofițer care g'sindu-se în închisoarea celulară, nu mai putea da nici un răspuns temnicerului la nici o întrebare.

La cercetarea doctorului închisorii, se constată că el eră cu desăvârșire idiot. Era în stare să mănânce, să bea și să

în tot timpul acesta el n'a căpătat nici o gazetă și n'a știut nimic de lumea exterioară. Era un mort între vii în adevăratul înțeles al cuvântului. În Februarie 1846 el fu însăfășit scos din închisoare și trimis în Siberia. Comunicări importante asupra vieții sale găsim într'o scrisoare a amicului său Lustcheff, publicată în „Sibir“, No. din 30 Aprilie 1883, care apărea în Irkutsk.

*) Sistemul închisorii celulare e introdus în multe țări, — dar nicăeri nu se practică, cum se practică în Rusia. Pretutindeni deținuții din închisorile celulare, au dreptul de a comunica cu personalul închisorilor și de a obține de lucru în celelule. Și cu toate acestea și în aceste țări, unde singurătatea arestatului nu e așa de mare și unde mintea lui poate fi ocupată cu ceva, — și aci se observă printre acest fel de deținuți dese cazuri de nebunie și de alte boli mintale.

Ce să mai zicem de efectele pe care le are închisoarea celulară din Rusia?!

(Nota traducătorului)

faci și celelalte lucrări a căror practică îndelungată nu i-a fost întreruptă, dar în ochii lui sticloși și obosiți se stinsese ultima scântee a rațiunii omenesti, și uneori stătea în culcușul lui zile întregi fără să se miște. Era un om cu spiritul mort. (Nici numele, nici vina nu i s'a cunoscut vreodată. Despre existența sa câțiva jandarmi dădură știrea, pe care o aflară și ei în 1882, pe când serveau ca paznici ai deținuților din șanțul lui Alexandru, că acest ofițer idiot, cunoscut de ei numai după numărul celulei sale, a fost adus în citadelă cu mulți ani înainte de a l' cunoaște ei. Se spunea că el ar fi maltratat rău, pe țarul Alexandru al II-a, care a sedus pe soră-sa. Dacă această informație este adevărată, ori dacă e numai un zvon din închisoare, pentru a se explica arestul-cel lung și regimul cel aspru, — nu știu. Ori și cum informațiile jandarmilor consună mult unele cu altele, și ele descriu deasemenea și slăbirea puterii lui spirituale cu multe amănunțimi foarte mișcătoare).

Infricoșat de aceste amintiri tulburi din istoria acestei închisori, arestatul nu mai are destule puteri de a se preumbla prin celulă, în sus și în jos. I se pare că simte pe tălpile sale ușor acoperite, rosăturile podelelor, cari au fost atinse de pa-ii predecesorului său; — și fiecare pas îi amintește posibilitatea chinurilor, — la care ar vrea să nu se mai gândească. Din nou se așează pe patul său îngust și ascultă mult și atent, doar-doar va auzi vr'un sunet din lumea exterioară, vre-o dovadă cât de mică de viață omenească, care să-l scoată din visul cel chinuitor al unei prăpăstii subpământene și să alunge de

dinainte-i tantomele suicidiului și a nebuniei. Și iar răsună clopotele bisericii închisorei: «Indură-Te de noi, Doamne!». Totuși sunetul încetinel al acestei rugăciuni serioase răsună și pare că e mai încet de cât mai înainte.

Deodată observă arestatul, că doi ochi îl privesc prin mijlocul ușei celulei. În spăina sa, atățarea nervoasă îl face să creadă pentru un moment, că chipurile din fantazia sa au luat trup aevea, că spiritul vreunui deținut politic, care s'a sinucis aci, privește în această oră înaintată a nopții la locul trist, unde de mult timp încă și-a lăsat într'un ceas îngrozitor chinuitorul lui trup, zăcând pe podea, cu capul sfărmat ori cu gâttejul plin cu bucăți de sticlă.

Totuși cum privește el cu groază nepusă acești ochi tainici și lipsiți de expresie, ei dispar deodată și un ușor zgomot, venit prin «ferestraica lui Iuda», îl dumerește, că n'a fost o stafie, ci temnicerul, care privia din coridor în celulă. După acea ușurință momentană urmează o altă tristetă, — căci el vede acum, că cu toată singurătatea sa, a fost observat mult timp cu răutate. Din privirea unui spirit ar fi avut cel puțin milă și îndurare; dar privirea pânditoare și rece, care din când în când se îndreaptă asupra lui prin «deschizătura lui Iuda», îi face situația și mai insuportabilă. Chiar singurătatea sa, pare că e predominantă de o ființă pânditoare, dușmănească, lipsită de respect, pe care însă n'o poate vedea nici auzi.

Dacă încetul cu încetul enervarea arcatului se potolește, atunci începe a simți

umezeala friguroasă a celulei sale și tremurând de frig și enervare se ghemuiește în patul său îngust și își trage până la gât plapoma cea subțire. Și dacă în sfârșit se adăncește într'un somn neli-niștit, — aude un ultim sunet, care anunță prelung miezul nopții: «Binecuvintează Doamne, pe țar!».

Vieata de toate zilele a unui arestat în bastionul Trubetskoi începe cu aceea, că dimineața la ora opt, i se aduce apă caldă ca să și pregătească ceaiul. — Administrația procură numai apă caldă, căci ceai, zahar, pâne albă, tutun și ori ce alte articole de gustare care nu-s oprite de regulamentul închisorii, sunt date numai acelor arestați, de la care directorul închisorii primește suma necesară pentru întâmpinarea cheltueleurilor. Cam pe la două ore după amiază, temnicerul întinde deținutului prin ferestruica ușei masa de căpetenie, constând din supă cu câteva bucățele de carne care plutesc în ea, cașă — care e un fel de pilaf, din orz ori ovăz nerășnit, feartă în apă până ce boabele s'au umflat, — și un pînd și jumătate de pâne neagră de săcară. — Dacă rămâne ceva de la sup', restul îl primește deținutul sara, — când dealmintrelea nu i se dă de cât apă caldă ca să și facă ceaiul. — Mâncările se dau în farfurii de tinichea și se mănâncă cu linguri de lemn. Cuțitul și furculița sunt socotite ca lucruri primejdioase, care nu pot fi înmânate.

Înainte de 1879, condamnații politici din Bastionul Trubetskoi primeau o hrană suficientă și bună. Dintre vre-o 50 de are-

stați, pe care i-am întrebat în Siberia asupra acestei chestiuni, aproape 35—40, care au fost arestați între 1873 și 1878 în acea închisoare, mi-au spus că asupra acestei chestiuni n'aveau nici un motiv de a se plânge. Atât calitatea cât și cantitatea mâncărilor procurate, era cu mult superioare acelor ce se ofereau deținutilor din celelalte închisori ale împărăției. După ce însă în 1879, teroriștii își începură activitatea lor, deținutii politici fură tratați mai rău în toate închisorile, — iar în fortăreață, această măsură se manifestă prin reducerea calității și a cantității hranei. După asasinarea lui Alexandru al II-lea, li se ridicară revoluționarilor arestați toate favorurile, de care se bucurară până atunci. Ei fură tratați mai riguros și mai grozav de cât oricând și egalati cu criminalii ordinari. — Am făcut cunoștința unui student în drept, numit Stassoff, care în 1882 fu dus în bastionul Trubetskoi. Mâncările care i se dădeau erau așa de rele, în cât la început nu voia să mănânce, deși mai petrecuse deja patru luni într'o altă închisoare. Când temnicerul văzu că arestatul lasă mâncările neatînse, — îl întrebă:

«Voiți să muriți de foame?»

«Se poate. De ce nu?» răspunse deținutul.

«Asta nu se poate!» zise iar temnicerul, «vă hrănim cu deasila».

«Cum?»

«Foarte simplu. Vă punem în gât un tub de cauciuc și turnăm în el lapte».

«Lapte? — adă că'l mănânc eu și așa, fără țeava de cauciuc».

Temnicerul, un soldat tânăr și inimos,

îi r' spuse sfătuindu-l, că atunci poate să mănânce și cea ce i se dă. — În sfârșit foamea îl sili pe Stasoff să înghită silit și mâncarea închisorii. Cât de rea era hrana pe care trebuia s'o mănânce el, se vede și din împrejurarea, că se îmbolnăvi în a treea lună de scorbut, — așa de tare în cât trebuia să fie dus în spital. Era așa de slab, în cât nu se putea ridica de pe pat; fața îi era palidă și sfrijită, ochii în fundul capului, și la orice încercare de a mânca, n'pădea săngele din cerul gurei, care era umflat. El făcuse deja opt luni de închisoare celulară, și bărbatul cel sănătos și zdrăvan de odinioară se prefuse într'un schelet, căreia doctorul închisorii care-l căuta îi zise: «Peste puțin timp trebuie să vă dăm drumul din această groapă, — dar va fi prea târziu».

O preumblare zilnică de 15—20 minute mai ușurează întru câtva singurătatea tristă a vieții în bastionul Trubetskoi. În fiecare dimineață sau după amiază la o oră anumită vine un soldat în celulă, îi aruncă pe pat hainele, pe care deținutul le purta când a fost arestat, — și-i strigă: «Poftiți de vă preumblați». Regulamentul închisorii scrie: mai cu seamă înainte ca deținutul să se îmbrace cu hainele lui proprii la prăsirea celulei sale, să se cerceteze bine hainele de arestat. Când se va îmbrăca, va fi riguros păzit, ca să nu ascundă vr'un obiect dintr'o haină în cealaltă. După ce se isprăvește aceasta, va fi condus în curtea cea mică, unde, între doi jandarmi, aproape zece minute se preumblă încoace și încolo. — De aci abia are o vedere puțin mai mare de cât

acea din celulă; totuși vara și pe un timp favorabil, schimbarea aerului din cazematele cele întunecoase, umede și stăpânite de o țicere mormântală, — îi produce o mare plăcere. — Cel puțin aci, arestul are deasupra-i cerul liber, în preumblările lui încoace și încolo îl mângâie razele soarelui își liniștește ochii la vederea verdeiui cătorva tufe și copaci pierniciți, aude din când în când șueratul vre unui vapor, care lunecă peste Newa, nevăzută pentru dansul, sau sunetele doimoale ale unei capele militare, care se găsește în grădina zoologică alăturată; și ici și colo, dacă suflă vr'un vântișor favorabil, simte mirosul răcoros și umed al pădurii. — De ar fi durat această preumblare, două sau trei ore, — ar fi avut minunată influență asupra sănătății și simțirii deținutilor. — Dar pentru că se găsesc câte odată 60—70 de arestați politici în bastion, și pentru că administrația nu vrea, să se vadă unul pe altul, ca să nu aibă ocazia de a se înțelege prin semne, de aceea timpul lor de preumblare e foarte scurt. În acest timp se cercetează nu numai hainele arestatului, dar foarte amănunțit și celula, ca nu cumva să capete în mână vre un cuiu, să nu fi ascuns vre-o bucată de jurnal pe care ar putea-o întrebuința la vre-o correspondență tainică, chibrituri, adunate în nadejdea, de a avea cât mai multe ca să se poată otrăvi; în sfârșit să nu fi ascuns nimic, care ar putea să-i folosească la a și ușura viața ori poate chiar la a și o rădica. Readus în celulă, condamnatul se îmbracă din nou cu hainele cele cercetate, iar hainele lui, pe care le-a pur-

tat în scurta preumblare pe care a făcut-o, îi sunt aduse din nou de către jandarmi, pentru a fi căutate iarăși și acelea. Și astfel se isprăvește și «recrearea» zilnică.

Dapă declarațiile unanime a mai mult de 50 de exilați, cu care m'am întâlnit în Siberia, cele mai mari suferinți din bastionul Trubetskoi sunt: singurătatea, tăcerea și lipsa de activitate, lipsurile corporale; ca hrana rea, aerul viciat, umezeala și frigul tot erau suportabile. Chinul izolării, tăcerea neîntreruptă, lipsa ori-cărei activități pentru mână și creier, în foarte scurt timp devin insuportabile.

Prescripțiunile disciplinare ale închisorii fortăreței sunt de o deosebită rigoare. În anul 1881 se găsea în fiecare coridor al bastionului Trubetskoi, ca santinele, doi privighetori angajați cu jurământ, cinci soldați prevăzuți cu puști și revolve în cărcate și patru jandarmi. Datorile lor erau de a da mâncare și apă condamnaților, de a îngriji sobele iarna, de a curăța murdăriile, de a împedica orice zgomot și de a privighera pe arestați zi și noapte prin «fereastra lui Iuda». Umblau cu papuci moi de piele, pentru ca să poată merge fără zgomot și ca să poată privi în celule. Intre ei sau cu deținutul, ei nu pot vorbi decât șoptind; cu cei din urmă mai cu seamă, numai în cazul când e absolută nevoie; și eră de datoria lor de a da raport asupra ori-cărui lucru care dă de bănuț sau care bate la ochi, în coprinsul celulelor. Apoi, toate aceste trei feluri de păzitori: privighetori, soldați și jandarmi trebuie să se observe reciproc, așa că, dacă vr'un soldat sau ori-cine altul avea simpatie pentru arestați,

trebuia să se păzească bine, de a nu spune aceasta, căci știa că el însuși este observat, și că cea mai mică dovadă a interesului său pentru deținută, este comunicată autorităților. Într-o închisoare rusească este posibil ca deținutul politici cari sunt oameni de caracter și cu multă cultură, să intre în legături prietenești cu păzitorii, în deosebi cu soldații, prin ajutorul cărora corespund cu prietenii lor atât înăuntru cât și înafară de închisoare. S-a constatat aceasta aproape în toate închisorile împărăției și mai mult decât ori-unde în fortăreață însuși. Pentru a înlătură acest rău, administrația a luat măsuri ca nu numai soldații și jandarmii să se observe reciproc, dar ca păzitorii să se schimbe atât de des, încât deținutul să nu le rămăe timpul de a lega cu aceștia nici o înțelegere, fie oricât de superficială. În anul 1881, soldații de pază din gangurile bastionului Trubetskoi, se schimbau la fiecare ceas; și la dispoziția autorităților închisorii stăteau toate trupele din St. Petersburg și din împrejurimi— dela 50000 - 60000, — astfel că după 6 luni, f când pază în fiecare zi un batalion, — erau folosite toate trupele. Dar și jandarmii se schimbau des, și cei 24 de privighetori, primea fiecare zilnic câte o noua secție de păzit, — așa că arestatul numai arare ori vedea aceeaș pază și niciodată nu putea vedea la o oră hotărâtă o anumită santinelă.

Odată pe lună, deținutul erau duși câte unul la mica baie din mijlocul curții, unde sub privigherea a doi jandarmi se puteau îmbăia. De câte ori era nevoie, venea bărbierul închisorii în celule, pentru ca să-i

tundă pe deținuți, și să le tae unghiile. Lucruri ascuțite nu li se dă în mână a restaiților nici măcar pentru un minut. Deținuților, cărota li s'a permis, să coasă în celulele lor, trebuie, ori decâte ori au nevoie de foarfece să cheme santinela, și să i facă tăutura.

O mică intrerupere a acelei pustii singurătăți, se otera deținuților din bastionul Trubetskoi, prin vizita rudelor lor. Părinții, surorile, nevasta, copiii unui arestat politic pot odată pe lună să obție dela ministerul de interne sau dela șeful jandermeriei permisiunea, de a veni în trăsură închisă, sub pază în închisoarea fortăreței și acolo să vorbească zece minute cu arestații. În celula de vorbit, se găsec doi păreți de gratii de sârmă de fier, depărtați unul de altul cam de doi metri, și care au cam la înălțimea omului o deschidere patrată, asemenea ferestrei dela o casă de schimb. Vizitatorii și cu deținutul stau în părțile exterioare a acestor două rânduri de gratii și se pot vedea unii pe alții prin deschiderile exterioare patrate. La o masă în mijloc stă un ofițer care ascultă convorbirile. Li se atrage atenția prealabil vizitatorilor și deținutului, că nu pot să vorbească decât asupra afacerilor personale și casnice, care nu trebuie să coprindă nici nume de persoane nici relațiuni asupra chestiilor publice și toate acestea trebuesc auzite și pripute bine decâte ofițerul prezent. Pentru a împedica oarecare semnă secrete, stau aproape de la ei, spatele amândorora câte un jandarm și observă mina convorbitorilor. Indată ce unul dintre dânși face încercarea de a conduce convorbirea împo-

triva acestor prescripțiuni, ea e intreruptă și alta nu se mai permite.

Unii arestați văd în această favoare nu mai o ironie amară și de aceea renunță la ea. Doctorul Melnikoff, un medic tânăr și inteligent, pe care l'am cunoscut în locul unde era exilat, un mic sat din Siberia ostică, la hotarul Mongoliei, îmi spuse, când veni vorba asupra acestei chestiuni: «Itălnirea cu nevăastă-mea, îmi făcea mai mult chin decât bucurie. Ceea ce voiam să'i spun, nu puteam; nu puteam s'o îmbrățișez și nici să'i strâng mâinile. Mi se părea, că chiar dacă i-aș fi putut vorbi liber, ar fi fost o profanare a iubirei, să vorbesc de ea, în prezența unor martori plătiți, a unor spioni și temnicheri, care poate mai târziu ar fi petrecute pe socoteala noastră, răzând prostește. Eu mă mulțumeam de aceea să pun câteva întrebări și să dau câteva răspunsuri. Cu inima strânsă, priveam fața palidă și udată de lacrimi a femeii mele, îi dădeam rămas bun și mă întorceam în celulă. Privirea ei îndurerată părea că mă urmărește apoi zile întregi. În sfârșit refuzai de a mă mai întâlni cu ea...»

Singura favoare importantă, care se acordă deținuților din bastionul Trubetskoi, este permisiunea de a folosi cărți și material de scris. Se mai găsește acolo o bibliotecă de vr'o mie de volume, cărți care au fost trimise deținuților în ultimii 20 de ani, sau care au fost cumpărate de dânși, și la părăsirea fortăreței nu le-au putut lua înapoi. Din această bibliotecă trebuie să ia cărți, majoritatea deținuților din prevenție. Un caet, care constă din câteva coale de hârtie ordinară, condei și cerneală, li se împrumută adesea numai

pentru câteva ore, dar trebuie să le dea toate înapoi.

Totuși aceste favoruri nu se acordă totdeauna și ori cui. Nicolai Tscharuschin, unul dintre cei dintâi propagandiști, care a stat închis un an și jumătate în bastionul Trubetskoi, n'a putut căpăta în primele 5 luni nici măcar un rând tiparit. Salomon Chudnofski, un cunoscut scriitor, a fost pus în primăvara lui 1878 în cămașă de forță, pentru că inzista în dreptul său legal, de a i se da hârtie și condei, pentru a face o petiție către procurorul general. S'a mai întâmplat iarăși, să se refuze deținuților, toate aceste favoruri, fără să li se explice pricina. Se pare că administrația ar vrea să nimicească puterea vointei deținuților politici cari sunt mai cerbicoși, să le zdruncine spiritul, sustrăgându-i dela orice activitate spirituală. Doctorului Melnicoff, spre exemplu, nu i s'a dat mult timp nici cărți, nici material de scris.

Singurătatea și lipsa de activitate îi erau așa de insuportabile, încât lua o parte din porția de pâine zilnică, o umezea, o frământa și o subția, pentru a construi din ea diverse figuri. Aceasta eră desigur o plăcere lipsită de vinovăție, privită chiar din punctul de vedere al celei mai aspre discipline, și l'ar fi ferit de multe ore triste, și i-ar fi procurat și un mijloc de scăpare împotriva nebuliei. Totuși când jandarmerii observară ocupația lui, îi luară îndată figurile și pâinea și'l amenințară în caz de recidivă cu pedepse aspre.

Tăcerea mormântală a cazematelor, în care se găsea Melnicoff, îi fu în cufrând tot așa de chinuitoare ca și neactivitatea.

Papucii lui de piele moale, cu care-i erau acoperite picioarele, nu-i procurau nici cel mai mic zgomot; nu îndrăznea să bată cu degetele, iar vocea lui proprie nu și-a auzit-o mult timp, așa în cât se îndoaia, dacă o mai are.—In colțul cel mai îndepărtat al celulei se ghemuia și începea să vorbească cu el însuși. Dar când santinela privi prin fereastra lui Iuda, și observă ce face, îi strigă, că chiar vorba cu sine însuși e interzisă; și dacă se va mai întâmpla, va fi închis într'o celulă în tunecoasă. Amenințat în așa chip, tânărul medic se ținu liniștit. În sfârșit îi veni în minte un alt mijloc: să facă ce-va ca să sughite? Aceasta iar da ocaziunea, să audă un sunet de la el, și în acelaș timp să se convingă și de puterea corzilor sale vocale.

Șiretenia reuși. Santinela întreabă dacă n'ar putea să înceteze de a sughita,—dar arestatul răspunse că sughitul său e provocat de niște crampe ale diafragmei și ale beregatei, ceea ce nu se poate stăpâni cu voia. Dar dacă santinela vrea să înceteze acest sughit, ar fi bine să-i aducă un leac de la medicul închisorii. Soldatul chemă pe chirurg sau pe ajutorul lui pe când deținutul își continua sughitul așa de tare, în cât se auzia din coridor.

Toate silințele direcției închisorei de a vindeca pe doctorul Melnicoff de sughitul său, fură zadarnice. Era o boală cronică, rezistentă tuturor leacurilor, și care se întâmpla în timpul ultim al detenției în fie care zi, sau la fie care două zile.

Când tânărul doctor mi-a povestit acest episod din timpul închisorii sale, eu îi

făcui observația că de sigur boala i-a dispărut odată cu eșirea lui din închisoare. «A, nu», răspunse atunci nevasta-sa răzând «când e singur, ori se plictisește, atunci sughiță câte un sfert de ceas. Astăzi însă lucrul acesta i se întâmplă inconștient; adevărat e o adevărată boală acum».

Riguroasa disciplină din bastionul Trubetskoi, are de scop mai cu seamă împedicarea unei comunicări între deținuți. Condamnații politici, care se află în această parte a fortăreți, n'au fost încă în fața vreunei instanțe; administrația pune mare preț pe acest lucru, că anume să nu li se procure ocaziunea de a se sfătui în secret și a se înțelege asupra felului apărării. Nu trebuie să le fie dar posibil de a-și comunica între ei înainte de instrucțiune sfaturi și semne; și aceia, care se găsesc deja de cât-va timp în închisoare, nu trebuie să afle de la cei mai recenți, ceea ce s'a mai întâmplat în afară. În scurt, administrația vrea ca să izoleze cât mai tare pe fie care deținut, și în așa chip, ca el să creadă, că ar fi singurul, care e închis în această parte a fortăreți. De aceea nici nu trebuie să se gândească, de a atrage atențiunea unui tovarăș prin bătaie în perete ori prin alte semne. Dacă s'ar permite deținutului, să vorbească tare cu el însuși, ori cu santinela, atunci n'ar fi posibilă această separare. Deținuții și-ar auzi reciproc vocile și ar ști că se găsesc în apropiere. Dacă le-ar fi permis să facă zgomot, ar fi deajuns aceasta, pentru ca să trimită noutăți de la celula la celulă.—Chiar pasul piciorului ar putea servi în acest chip, să comunice literile alfabetului convențional, — dacă pi-

cioarele n'ar fi acoperite cu pantofii cei de piele moale. — Acestea sunt deci împrejurările care, au determinat pe administrație, să observe pe deținuți deaproape și să facă să domnească în tot bastionul o tăcere mormântală. Numai că rezultatul acestui riguros sistem de privighere nu-i în practică așa de multămitor, după cum se presupune în teorie. Cu toate măsurile și piedicile care au fost găsite de către funcționari, deținuții tot comunică în trei sau patru chipuri deosebite.

Înainte de toate prin alfabetul zgomotos. Direcțiunea închisorii încercă să împedice în 1876 acest chip de comunicare secretă, punând să se observe că deținuții cu împletituri de groase și moi.

Dar acest mijloc având să nu aibă «râu», fără a l putea în latură pe cel vechiu. Spațiul dintre grădini și rețele folosea acum deținuților ca o sălăvăzătoare comodă pentru hație și hăgară, cu vechi, bolduri, căpețele de aia, chibrituri arse și alte lucruri de alde aceea, folositoare, care mai înainte abia se puteau ascunde de jandarmi. Dar nici înțelegerea între deținuți n'a putut-o împiedică să se captureze. Arestații au descoperit îndată că tabia de fier care servește de masă, și care era fixată în pârte în apropierea capătului patului, poate folosi și ca conducător de sunete, — ca și zidul însuși. Un observator atent, — ar fi putut, — punând urechea pe această tablă, să audă până și cea mai mică lovitură, care s'ar fi dat mesei din celula vecină; o descoperire, care asigură și ușură comunicarea într-o celulă și alta. Trebuia

dar ca deținutul să se așeze numai pe pat, ca și cum ar fi obosit ori desnădăjduit, și în dosul umerilor să bată, să bată neobservat cu vârful degetelor pe măsuta de fier. Pozițiunea lui nu o făcea nimic deosebit, de aceea nici san-tinela nu era bănuitoare; și pe când de-ținutul ședea cu capul pe măsută ascultă sunetele celeilalte. Loviturile ușoare pe un material, care nu răsună tare, cum e ferul, nu fac un așa de mare zgomot, ca să se audă departe împrejur; însă fie-care lovitură a mesei duce în afară o vi-brare ușoară, care se conduce prin pă-rete în celula vecină, sus ori jos, și se aude la măsuta de acolo ca o lovitură u-șoară. Acest chip de a lovi era mai si-gur de cât cel obișnuit. Căci, chiar dacă administrația — cum obișnuia uneori să facă—punea câte o capcană deținuților, îndepărtând tainic din câteva celule pe deținuți și punând în locu-le jandarmi, n'avea aceasta nici o urmare. Ar fi pu-tut să bată el mult și bine, — dar dacă jandarmului nu i venea în minte să pue urechea pe măsută, — nu putea să audă nici un sunet.

Pentru a împedica comunicarea prin lovituri, administrația închisorii are până acum numai două mijloace, — care uneori reușesc: întâiul constă în a goli celulele vecine cu aceea a deținutului politic; al doilea constă în a posta în fiecare ce-lulă câte un soldat ori câte un jandarm. Dar nici aceste măsuri nu pot împedica o comunicare tainică a deținuților, — mai ales dacă li se acordă favorurile le-gale ca preumblarea zilnică și luarea de cărți din bibliotecă.

Dacă toate celulele dimprejur ar fi goale de arestați, și ei n'ar primi nici un răs-puns la loviturile sale, atunci el găurește cu o țandurică o hârtie de țigară, ori o punctează cu capătul unui chibrit ars, — punctele ori găurelele indicând literele de pe scândurica de șah a alfabetului. Apoi închide hârtiuța într'un botișor mic de pâne și o pune deoparte până în preajma preumblării zilnice obișnuite. Când observă că se apropie timpul de a veni să 'l iea, ascunde pițula de pâine în gură. Afară în curte o lasă să cadă ne-observată într'un loc, unde, după cre-dința sa, va fi observată de deținutul i-mediat următor. Pițula, cu culoarea sa cafenie, iese puțin în relief față de cu-loarea pământului, așa că abia poate atrage atenția păzitorilor, — afară de oamenii, care pândesc cu un dor nebun noutăți secrete de la ai lor. Dacă se întâmplă, ca un deținut să nu aibă hârtie de țigară, atunci își destramă un fir de la colțuni sau de la cămașă și înoază pe el noduri, ordonate exact după numerile din alfabetul convențional. El lasă apoi în curte, să cadă căpățelul de apă.

Cel d'întăiu deținut care observă pi-lula sau firul înnodat, se prefăce, că are ceva de aranjat la pantofi, se pleacă și o iea. După ce a reușit să o iea, o as-cunde în gură și citește comunicarea la cea d'întăiu ocazie nimerită în celula sa. Aceste comunicări sunt de sigur foarte scurte, dar nu mai puțin adesea foarte caracteristice și concentrate.

În Noembrie 1880, se găsea în fortă-reată un revoluționar cu numele Gol-denberg. Din pricina închisorii celulare, puterea sa mintală era greu atinsă. În-

tr'un atac de frică bolnăvicioasă, crezând că mișcarea revoluționară e lipsită de scop, că a continuă lupta înseamnă a provoca numai suferință și mizerie, și credea că cel mai bun mijloc pentru a o împiedica ar fi, ca el să mărturisească totul șefului jandarmeriei, și să înleanească astfel guvernului de a sfărâma dintr'o singură lovitură mișcarea revoluționară, — o idee, care de sigur nu se poate isca de cât într'un creier rătăcit. Goldenberg puse în practică acest plan și arătă de bună voce administrației tot ce știa asupra planurilor și personalităților care fuseseră în legătură cu dânsul, — o trădare care aduse aproape nimicirea întregului partid revoluționar, — prin faptul că a procurat motive pentru arestarea unui mare număr dintre cei mai îndrăzneți și mai vrednici conducători.

După ce făcui acest pas așa de nenorocit, Goldenberg începui a fi chinuit de gândul că tovarășii lui arestați ar putea să i ia în nume de rău fapta, și să o privească drept o trădare nedemnă, ori drept o lașitate. N'avea nici o ocaziune, de a explica modul său de a proceda, căci era tot în închisoare celulară, dar lăsa să cadă în curte comunicări secrete cifrate, din care tovarășii vedeau că nu era el în stare să le dea vr'o explicație. Un revoluționar însemnat, care pe atunci era și el închis acolo, și care acum se găsește în Siberia de-răsărit, — îmi povestea: «Nu trecea nici o zi fără ca unul dintre noi să nu găsească în curte vre-o pilulă sau vre-o hârtie dețigară, pe care erau scrise în chip secret expresii ca acestea: «Pot să mă apăr — Goldenberg»,

sau «Nu mă condamnați — Goldenberg». Ori «Ascultați, înainte de a judecă — Goldenberg». Era mișcător să vezi, cum se chinuia acesta să și verse inima; și cum era chinuit de gândul, că ar putea fi luat de noi drept un trădător ori un laș». Goldenberg muri chiar în anul acela într'un chip foarte misterios, — în forțărea. Se crede că s'ar fi sinucis. Guvernul a folosit mărturisirile sale în 1881, în procesul intentat «asasinilor printrului», dar n'a voit să dea nici o informație asupra timpului și felului morții sale.

Un alt mijloc de înțelegere pe care-l folosesc deținuții în caz când bătăile în părete ori masă nu reușesc, sunt cărțile din bibliotecă. După ce arestatul a isprăvit de citit o carte, atunci jandarmul care o duce înapoi în bibliotecă o examinează cu atenție, ca să vadă dacă deținutul n'a folosit scoartele ori marginile paginilor la niscaiva comunicări secrete. Cu atât mai mult observă deținuții cărțile pentru a descoperi semnele, — care dacă scapă de sub privirea examinatoarei a jandarmului nu scapă de sub acea a arestatului în mâna căruia ajunge mai târziu cartea. Cu ajutorul unei tânduri de lemn, ori a unui ac cu gămălie ei fac zgârieturi ușoare asupra unor anumite litere. Acestea sunt făcute așa de ușor, în cât rămân neobservate, dacă cineva privește pagina în poziția ei obicinuită; dinpotrivă erau foarte ușor de deosebit, dacă se sprijinea foaia pe un vârf ascuțit, cătră lumină, iar cititorul ținea ochii în marginea de jos a foiei. O zgârietură pe litera a doua de la începutul unui rând însemna 2, o alta pe litera a treia de la sfârșitul unui rând în-

semna 3. totul, după alfabeta convențional însemna litera ch». În acest chip comunicarea se putea descifra chiar în prezența unui jandarm; și nu era de admis că aceste zgârieturi ușoare să fie descoperite de către examinatorii superficiali, cari trebuia să examineze în câteva minute câteva sute de pagini ca să-și facă doar de formă, datoria....

Ar crede poate cineva, că agerimea minții omenesti în a descoperi mijloace de a face mai suportabilă singurătatea închisorei prin comunicări secrete, — nu poate merge mai departe. Dar s'au mai întrebuintat în fortăreață uneori mijloace și mai neobisnuite.

«Într'o după amiază de vară, în anul 1881», îmi povestea între altele doctorul Melnicoff, «stăteam pe patul meu din celulă și mă gândeam cu ce mi-aș putea petrece restul zilei. Deodată zbură prin ferestruica deschisă a ușei, o muscă mare înăuntru. În singurătatea închisorei, orice lucru neînsemnat deșteaptă atenția unei muște e pentru dânsul o întâmplare însemnată. Cu plăcere ascultam zgomotul ei, și privirea mea o urmărea prin celulă. Deodată observai, că trupul muștei avea o formă neobișnuită. Mi se părură că era fixat ceva de dânsa. Mă sculai, mă apropiai de muscă și văzui că ea purtă o bucată de hârtie. Nu știam cum să prind muscă, ca să-i iau hârtia, fără să atrag atențiunea păzitorului asupra mea, mai ales că ea zbură cele mai de multe ori prin partea de sus a celulei. Cam vr'un sfert de ceas o privii eu astfel. În sfârșit ea zbură mai aproape de mine, și

îmi reuși să o prind fără a o zdrobi. Printr'un fir de păr era fixată la corpul ei o bucată mică de hârtie de țigară, pe care era scris cu un chibrit ars numele unui om. Nu-l cunoșteam, dar cred că un deținut riguros păzit, voia să facă cunoscut cu această amicilor săi din bastion, că se găsește și el aci, — ori că trăește încă. Eu fixai hârtia cât mai bine putui, și dădui muștei libertatea cu un «sbogoni» (adio) din inimă».

«Ați mai auzit ceva vreodată despre acea muscă ori despre acel deținut?» întrebai eu.

«Niciodată. Musca dispărură în coridor, dar dacă hârtia a căzut în mâinele vreunuia care cunoștea pe deținut, asta nu știu. Nu-i de admis; era cel puțin posibilitatea faptului însă»...

Dacă cumva aceste rânduri vor veni în fața deținutului, care și-a scris numele pe acea hârtiuță, și care, dacă mai trăește, se găsește de sigur în Siberia, să știe că micul său sol înaripat și-a împlinit în parte datoria, căci i-a dus numele la un alt arestat, care de și nu-l cunoștea, s'a gândit însă cu prietenie și milă la dânsul și că își va aduce totdeauna aminte de dânsul, chiar exilat în Siberia.

acest număr, 90 au fost achitate, de un tribunal pe care l'a orânduit guvernul însuși.

Nouă zecimi din numărul deținuților s'a dovedit dar ca pe deplin nevinovați, nu numai de o crimă anumită, dar chiar și de vr'o învinuire nebuloasă, — ca acelea prevăzute de pg. 250 din codul penal rusesc. Și totuși trebură ca toți să sufere înainte de achitare o închisoare celulară dela 6 luni până la trei ani în hrubele umede ale bastionului Trubetskoi.

Că un asemenea procedeu este cu desăvârșire parțial și nedrept, nu mai este nevoie de explicat. Dacă prin atare nedreptate și prin asemenea grozăvenii, acțiunile răzbunătoare ale teroriștilor sunt scuzate, poate să se judece în chip deosebit; eu însă ered, că oricine trebuie să admită, că constituie cel puțin o provocare strașnică, de a ținea pe un nevinovat trei ani dea rând în chipul descris mai sus într'o cazemată a bastionului Trubetskoi, pentru ca apoi să i se dea drumul fără nici o satisfacere, fără scuză, ba poate chiar fără un interogator judiciar. Din acest punct de vedere căută să vorbească ilustrul avocat rus Gerard, când în 1881, în procesul asasinilor țarului, voia să arăte, că clientul său Kibaltschitsch, printr'o asemenea tratare nedreaptă a devenit revoluționar dintr'un cetățean liniștit și cu respect de lege. Din acest punct de vedere a procedat și tribunalul, când întrerupse pe Gerard în arătările lui, și îi atrase atenția cu asprime, că «n'are el a judecă» asupra chipului cum guvernul își tratează supușii. (Raportul stenografic oficial, pag. 217).

IV

PRIZONIERII DE STAT RUSEȘTI

Când vom aprecia viața arestaților politici din fortăreața Petrupawlowsk nu trebuie să scăpăm din vedere, că bărbații și femeile care luni, ba chiar ani de-a rândul sunt supuși chinurilor în cazematele boltite ale bastionului Trubetskoi, n'au fost încă înfățișați înaintea unui tribunal. De aceea dar ei nu trebuie socotiți ca niște criminali condamnați, care trebuie să și ispășească pedeapsa greșalei lor. Cei mai mulți dintre ei sunt oameni, care ar putea fi socotiți ca foarte nevinovați și care totuși pentru foarte mult timp înafară de lege sunt închiși și li se iea dreptul de apărare, — fiind tratați întocmai ca și cum vina lor ar fi dovedită.

Că mulți, care în Rusia intră în închisoare ca deținuți politici, sunt în fond nevinovați, — o dovedesc nu numai prin constatările mele personale, dar și prin rapoarte oficiale. Într'un capitol de mai sus, am arătat deja, că din mai mult de o mie de persoane, care au fost arestate din pricina unei pretinse participări la «propaganda revoluționară», numai 193 au fost supuse unui proces în regulă, și că din

Că această întemnițare nedreaptă și acesă tratare grozavă înainte de proces joacă un rol foarte important în dezvoltarea mișcării revoluțiunii rusești, reese clar din viața de mai târziu a acelor 90 de arestați, care în Ianuarie 1878 la procesul celor 193, fură achitați. După sentința tribunalului, care nici într'un caz n'a fost indulgentă, acești 90 au fost conștatați cu desăvârșire nevinovați. Nu s'a putut dovedi, că ei — după cum zice pg. 250 al codului penal, — «au urmărit... o schimbare a formei actuale de guvernământ.. într'un timp mai apropiat sau mai îndepărtat». Și cu toate acestea toți au făcut o închisoare celulară preventivă de 3 ani, sau au fost pedepsiți în fortăreața Petrupawłowsk. Rezultatul acestora s'ar putea ușor vedeă. Aproape toate aceste persoane au devenit abia atunci revoluționare; mai mult decât o treime dintrânșii fură trimiși înainte de 1885 în Siberia și două — Andrei Zaliaboff și Sofia Perofskaia — au fost spânzurate, fiindule mâinele pătate de sângele lui Alexandru II. (Sentința în procesul celor 193, pag. 8. Raportul stenografic oficial al procesului asasinilor țarului pag. 260).

Eu cred că nu e o altă explicație mai caracteristică a felului și chipului, cum se atăță și se susține în Rusia mișcarea revoluționară. Arestarea nelegală, ridicarea nerațională a dreptului de apărare, întemnițarea lungă, sănătatea, judecata și viața amenințată, acestea au fost motivele de căpitenie, cari prefăcură pe acești oameni liniștiți în revoluționari. O închisoare celulară în cazematele bastionului Trubetskoi, de trei, de doi, ori chiar

numai de un an, e prea de ajuns, pentru a amări din cale afară pe un om, conștient de nevinovăția sa. Și dacă se mai întâmplă să-i moară în închisoare, înainte de proces, fratele, sora, un amic, ori chiar soția, atunci cred că cel puțin nu se va socoti neînțeleș fapțul, că el devine revoluționar.

Dar acestea nu sunt încă toate relațiile privitoare la starea revoluționarilor din fortăreața Petrupawłowsk. «Bănuții politici» aflători în prevenție, nu sunt singurii acolo, și nici cazematele bastionului Trubetskoi, nu sunt singurele celule ale acelei uriașe închisori de Stat. Fortăreața este și închisoare preventivă și închisoare de pedeapsă, zidurile ei întunecoase cuprind atât acuzați cât și osândiți.

Dacă vr'un hoț, ucigaș ori alt criminal ordinar rus, este găsit de tribunal ca vinovat și condamnat la muncă silnică, atunci de obicei el este scos din închisoarea celulară, în care a stat până la judecarea sa; este întovărășit cu alți criminali de felul lui și trimis în Siberia cât mai repede posibil. Dacă însă un «politic» a fost găsit vinovat de către tribunal și osândit la muncă silnică, el nu-i scos din închisoarea celulară și nici trimis cât mai curând la Siberia, ca pe acela, care și-a ucis pe maică-sa cu o lovitură de topor; nu, el merge la așa numita «secțiune a osândiților la munca silnică», a închisorii Petrupawłowsk, într'o cazemată cu ziduri groase, sau în strâmtele celule ale închisorii centrale, și aci rămân e un an, doi, trei, chiar cinci, până ce înbunește sau

până ce e trimis în minele de la Kara*). În care parte a fortăreței se găsește această secțiune nu mi-au putut spune exilații a căror cunoștință am făcut-o în Siberia. E de admis totuși, că politiciii «osândiți» sunt împărțiți în diferite părți ale acestei fortificații întinse, și că denușmirea «secțiunea pentru osândiții la munca silnică» arată mai degrabă secțiunea criminalilor, în care e numărat deținutul, de cât cea parte a fortăreței, în care se găsește ei. Închisoarea «osândiților» se asemănă cu aceea a «acuzatilor». Aceleași celule umede și întunecoase, aceleași ferestre cu gratii, care arată un zid gol; aceeași fereastră a lui Iuda în ușe, prin care într'una sunt privighiați, și aceeași necurmată tăcere stăpânește și aci. Deosebirea dintre chipul de viațuire al osândiților și acel al acuzaților, constă cele mai dese ori numai în tratarea la care sunt supuși.

Când un criminal e condamnat în Rusia la muncă silnică — la așa numita «catorga», — această osândă cuprinde în ea și pierderea drepturilor cetățenești. Criminalul politic, condamnat la această pedeapsă, încetează de a fi cetățean, nu pierde numai toate favorurile și drepturile, care derivă din rangul și situația lui socială, dar și dreptul de a dispune liber de averea lui, de persoana lui, de familia lui. El nu poate invoca protecția legii, chiar dacă e tratat în așa chip în cât viața îi e periclitată. Dânsul se

*) Această regulă are și excepții. Funcționarii ruși spun că acum criminalii politici rămân după condamnarea lor în închisoarea celulară, numai în fortăreața Schlüsselburg.

află cu desăvârșire în afara legii și poate fi tratat de către funcționarii statului ca un sclav. Imprejurarea că condamnarea la muncă silnică este scurtă, nu schimbă nimic din această măsură. O condamnare la patru ani muncă silnică, ridică unui om drepturile cetățenești și politice, tocmai ca și o condamnare pe toată viața. Ceea ce posedă până acum, trece la moștenitorii săi, sau iea statul în stăpânire, întocmai ca și cum ar fi murit. Nu mai stă în capul familiei, pe care o conduce odată; statul poate fi epitropul copiilor lui. Până acum a fost scutit de pedeapsa băției; și aceasta încetează acum, el poate fi bătut cu vergile ori cu biciul. În timpul așa numitei «vremei de încercare» — care durează de la un an și jumătate până la opt ani — nu-i este permis să aibă un pat, așternut, bani, cărți și material de scris, — ori să se întâlnească cu rudele lui. De la o linie care ar merge de la frunte până la ceafă, — capul său e tuns pe jumătate până la piele. El trebuie să poarte haina de ocnaș, să trăiască din mâncarea arestului și să poarte lanțuri grele de cinci pfunzi, la mâini și la picioare*). În caz

*) Codul penal rusesc §. 22—25, 27, 28. Să se vadă apoi descrierile cuprinse în vol. 14 al legilor rusești, asupra tratării criminalilor și mai cu seamă descrierile asupra exilaților. În fortăreață e interzis ca osândiții să poarte feare la picioare, pentru că sunetul lanțurilor ușurează comunicarea de la celulă la celulă, și întreprinde acea tăcere deplină pe care o cere disciplina închisorii. Prescripțiunea că condamnații nu trebuie să comunice cu rudele, e dusă câte odată până la atâta rigoare, în cât o mamă nu poate afla, dacă copilul ei mai trăiește. Am întâlnit în Siberia rude și

de răzvrătire, chiar atunci când această provine din vr'un acces de friguri spasmodice, i se pun clopoței la mâini, poate fi biciuit, pus în cămașă de forță, ferecat de păretele celulei sale, sau legat cobză pe o roabă.

Dar nu mai e necesar să inzistăm asupra deosebirii dintre vieța unui «osândit» și cea a unui «acuzat», — amândoi fiind în aceeași fortăreață. «Acuzatului» îi rămâne totdeauna nădejdea, că în sfârșit procesul său va fi judecat și urmat de achitare. «Osânditul» însă n'are în față-i, în acele cazemate cu ziduri groase, decât ruina înceată a puterilor sale corporale și sufletești și însfârșit moartea, nebunia sau minele din Transbaikalia.

«Abia vă puteți închipui, Mister Kennan», îmi spuse odată în Siberia un revoluționar condamnat, «ce mizerie însumă o închisoare lungă în kazemate, mai ales dacă la aceasta se adaugă și așa numitele «încarcerări». Celula mea eră adesearece, și de obicei umedă și întunecoasă. Singur stăteam acolo zile, săptămâni, ba chiar luni întregi, fără să aud nici un sunet, decât sunetul melancolic al clopotelor bisericii tortăreței, care anunța domol sferturile de ceas, — când mi se părea, că ele zic par'că: «Aici ești tu? — Aici stau în tăcere». Nu puteam face altceva, decât să umblu prin celula mea și să cugget asupra situației mele. Mult timp vorbeam șoptind cu mine însumi, repetam

prietini de ai lui Muischin, Metschaieff și alții, care îmi spuseră, că n'au putut afla, dacă acești bieți nenorociți se mai găsesc în fortăreața Schlüsselburg, ori poate în mormânt.

toate, cele ce știam pe dinafară din literatură, reproduceam cuvântările pe care le-am auzit în diferite împrejurări. În sfârșit puterea mea spirituală amortează, căci numai puteam întrebuința nici chiar acest mijloc de trecere al timpului. Oře întregi stăteam ca amețit și nu mă puteam gândi la nimic.

Înainte de a se împlini anul, eram așa de deprimat sufletește și fizicește, în cât uitasem unele vorbe. Știam ce noțiune vreau să exprim, dar nu-mi aminteam multe dintre cuvintele trebuincioase. Limba mea maternă par'că mi eră străină, — ori par'că o uitasem din pricină lipsei de întrebuințare. Mă apucă o groază nebună de a nu mi perde mințile, cateodată, unia dintre tovarășii mei, care se găseau în celulele vecine, erau par'că nebuni, sau erau chinuți de halucinații. Adesea eram deșteptat noaptea de plânsetele lor nervoase, și un fior mă săgetă, când auziam cum strigau la santinela să se ducă să alunge pe cineva, sau ceva, care li se părea că văd. Adesea auziam suspinele și gemetele lor, când cuprinși de friguri violente, erau ferecați pe paturi de jan-darmi. Imposibilitatea de a mă uita în aceste celule, din care veneau strigătele, gemetele, suspinele, dădū fanteșiei mele un zbor atât de liber, și-mi atăta așa de tare nervozitatea, în cât eram aproape de nebunie. Uneori, când mă temeam că nu mă voi mai putea stăpâni singur, chemam pe medicul închisorei, care-mi dădea câte o doză de bromură de potasiu și se încercă să mă liniștească. Nu s'a întâmplat nimic deosebit, îmi spunea el, doi sau trei dintre arestați sunt în de-

lirul frigurilor, ceace nu trebuie să te înfricoșeze. Fortăreața nu avea o secțiune specială pentru bolnavi, de aceea nebunii și bolnavii de friguri rămăneau în celulele lor și rareori erau duși mai din timp la o casă de sănătate, — până ce nu se vedea bine că boala lor e incurabilă, ori până ce îngrijirea lor devenea supărătoare.

Influența tăcerii continue, a singurătății și a neactivității a fost mărită și mai mult prin lipsa hranei necesare și a mișcării. «Acuzații» din bastionul Trubetskoi, pot cel puțin să dea bani directorului, cu care să și cumpere după trebuințele lor, pâine albă, legume, ceai, zahăr și altele, — pentru ca astfel să compenseze lipsa hranei din închisoare; noi însă, condamnații, trebuia să mâncăm numai pâine neagră de secară, o supă care adesea nu era de mâncat, pentru că era făcută cu carne stricată, puțină «cașă» (pilaf de ovăz) cu ceva grăsime, care adesea nu era fiartă și rămânea rancedă.

Această hrană, aerul cel înecăcios al cazematelor, lipsa de mișcare, pricinuesc tulburări digestive, care sunt adesea însoțite mai mult ori mai puțin de semne de scorbut. Doamna Lebedewa, care se găsea cu mine în «secțiunea condamnatilor la munca silnică» suferă așa de tare de scorbut, în cât dinții i se slăbiră și cerul gurei i se umflase foarte tare; ea nu mai putea mesteca pâinea închisoarei și trebuia s'o moaie întâiu în apă caldă. Chiar în forma lui cea mai ușoară scorbutul mărește indispoziția, așa că viața se pare cu totul insuportabilă. Nici

odată nu m'am gândit serios la o sinucidere, totdeauna mi s'a părut o lașitate aceasta; acum începui a mă gândi mai mult la aceasta și încercam a găsi mijlocul de a mă ucide în celulă. Căci n'aveam nimic la îndemână cu care să mă sinucid. Odată mă încercai chiar să mă spânzur la miclele țevi cilindrice ale caloriferului care atârnav pe o lungime de 2—3 centimetri înăuntru celulei mele de asupra sobei de zid. Nu voiam să-mi curm viața cu tot dinadinsul, dar o curiozitate bolnavă mă împingea să încerc, dacă aceasta ar fi ori nu posibil. Când însă mă atârnai cu toată greutatea de acea teavă, ea eși afară și căzui jos cu zgomot, ceace atrase atențiunea santinelei. Fui dus acum într'o altă celulă și n'am mai întreprins nici odată o asemenea încercare. Bietul Goldenberg! poate că el s'a sinucis în celula sa; dar nu'mi pot închipui cum a făcut aceasta. Nu m'ași fi putut ucide alt-fet în celula mea, decât ori mușcându-mi arterele, ori sfărâmându-mi capul de ziduri. Dar, eram așa de slab, în cât pentru cel din urmă mijloc n'ași fi avut destulă putere».

Departele de mine, ca să exagerez descrierea suferințelor deținuților politici condamnați, pentru a provoca astfel aprecieri nefavorabile împotriva guvernului rusesc, ori pentru a deșteptă compătimire pentru revoluționarii ruși. Vreau numai să arăt, ceace cu bun temei eu susțin că e adevărat. Stepniak și prințul Krapotkin au zugrăvit viața condamnatilor politici în culori mai negre, de cât se cuvine, după părerea mea. Am cunoscut în Siberia mai mult de 50 de exilați,

Un vestit revoluționar, pe care Stepniak trebuie să-l fi cunoscut foarte bine, de oarece i-a scris biografia, îmi spuse în Siberia:

«Credeti-mă, Mister Kennan, în timpurile noastre, n'a fost nici pomeneală în fortăreață de chinuri. În timpul celor trei ani ai mei de detențiune n'am auzit de cât despre un caz, care se cam apropia de tortură, și anume despre întrebuintărea forțată a clorofomului asupra lui Obolescheff și a doamnei Witanjewa, — pentru a-i putea fotografia inconștient *). — Dar se opuse la aceasta mai mulți soldați ai închisorei, ba unul răspunse chiar, refuzând să ție pe deținut, — că el nu e calău și datoria lui nu e de a otrăvi oameni.

Dar în fond, descrierile lui Stepniak și ale printului Krapotkin consună mai mult cu constatările mele, de cât acele ale clericului Lansdell și al unui alt călător englez, care cu câțiva ani mai înainte a vizitat în fugă bastionul Trubetskoi. Eu susțin cel puțin ca un adevăr lipsit de orice îndoială, că o lungă închisoare celulară în cazematele unei fortărețe rusești, fără cărți, material de

*) Amândoi au fost încercați în fortăreață, cabănuți că au participat la o conjurație împotriva vieții generalului Mezeniseff. Ei nu voiau să se lase fotografiati și de aceea au fost cloroformizați cu forta. Doamna Witanjewa își perdu cunoștința și rămase liniștită, Obolescheff fu enervat prin cloroformizare până la turbare, așa în cât trebui să se renunțe la fotografiarea lui. Erau prezenți la acestul majorul Nikolski, un ofițer de jandarmi, medicul închisorii doctorul Wilms și câți va pri-vighitori.

cari au fost închiși în fortăreața Petropawlowsk, însă nici unul nu știa ceva despre celulele care se găseau sub nivelul Newei, — sau de renumita scrisoare pe care Netschajeff ar fi scris-o cu sângele său propriu, sau despre celulele de carceră, care furnicau de guzгани, de bi-ciuirea arestaților ori numai despre un caz, în care deținutul ar fi fost chinuit.

Nu vreau să spun nici că sunt adevărate și nici false declarațiile privitoare la aceste lucruri făcute de Stepniak și de printul Krapotkin; eu mărturisesc numai potrivit cu adevărul că în cercetările mele n'am găsit confirmarea acelor ară-tări. — Se găsec în adevăr celule în fortăreață, a căror atmosferă e așa de umedă, în cât sarea și zahărul puse în ele s'ar dizolva în scurt timp; și aceste celule folosesc deținuților ca locuință. Dar acestea nu se găsec sub nivelul Newei. Netschajeff fu în adevăr ferecat de peretele celulei sale, dar ca pedeapsă pentru că a atacat pe ofițerul de jandarmi Potapoff. Până atunci a fost bine tratat. E posibil iarăși, ca el să fi fost biciuit, pentru că a scris o scrisoare cu sânge către Alexandru al III; dar exilații din Siberia nu știu nimic despre acest lucru.

Cu paturile puștelor și cu pumnii în adevăr deținuții au fost dese ori bătuti în fortăreață de către santinele; dar despre vr'o biciuire n'am auzit nimic, de și aceasta e permisă de lege. De asemenea nici torturile, după cât m'am putut eu informa, cel puțin în ultimul timp, n'au fost întrebuintate nici în fortăreață nici învr'o altă închisoare a Rusiei europene.

scris, așternut, fără hrană suficientă și fără comunicație cu alții, este o pedeapsă cu mult mai grea de cât osânda la moarte.

O revoluționară cunoscută, Doamna Wera Phillipowa — o femeie frumoasă și instruită — care fu condamnată în 1884 de tribunalul din St. Petersburg, ceru ca o favoare, să fie mai bine spânzурată, de cât trimisă în închisoarea Schlüsselburg. Cererea i-a fost refuzată. Sinucideri și încercări de sinucideri se întâmplă foarte des în cazematele fortăreței; se întâmplă chiar, că deținuții atacă pe câte un ofițer de gardă, în nădejdea că vor fi duși înaintea unui tribunal de război și împușcați. Pe când mă întorceam înapoi din Siberia făcui în Moskowa cunoștința unui președinte de tribunal de război, și la întrebarea mea mi-a răspuns că revoluționarul Muischkin a fost împușcat în Schlüsselburg în vara lui 1885, pentru că a bătut pe medicul închisorii. Desperat, — voia la început să și pună sfârșit vieții plină de mizerie, prin nemăncare și medicul închisorii fu trimis în celula sa, ca să i dea mâncarea cu deasila. Inaltul funcționar judiciar, care-mi dădă această informație nu aparțineă doar la revoluționari și nici nu simpatiză cu dânșii. El mi-a povestit aceasta foarte indiferent, fără lămuriri și fără compătimire. N'am dar nici un motiv ca să mă îndoiesc de adevărul mărturisirei sale.

Starea corporală a deținuților, când părăsesc «secțiunea condamnaților la muncă silnică» din fortăreața Petrupawlowsk, arată foarte clar, cât de neomeneste sunt tratați ei acolo.

În Aprilie 1883, departamentul poliției

imperiale porunci comandantului fortăreței, ca să înjghebe o trupă mare de condamnați politici pentru a fi trimiși în minele din Siberia răsăriteană. Comandantul trebui însă să raporteze, după ce s'a sfătuit cu medicul închisorii și cu ofițerul care trebuia să conducă transportul, că cea mai mare parte dintre deținuții noți în ordin, erau așa de slabi, în cât n'ar fi putut rezista nici măcar la o călătorie de trei zile. Că mai mulți de jumătate nu erau în stare să se ridice în sus fără de ajutor, și ofițerul conducător refuza să transporte niște deținuți, care se găseau într'o asemenea stare corporală, dacă nu i se ridică orice răspundere pentru cazurile mortale întâmplate pe drum. În consecință comandantul se crezû dator să recomande, ca toți deținuții politici hotărâți pentru exil, să fie duși în celulele închisorii preventive și acolo să fie ținuți în locuri mai favorabile, până când se vor fi întremat atât, în cât sa poată face drumul la Siberia.

Directorul poliției imperiale aprobă raportul și porunci, ca 22 de arestați, printre care 6 femei, să fie scoși din cazemate și duși în celulele mai aerisite și mai luminoase din etajul al doilea. Printre acestea erau vr'o 6 persoane cu o oftică foarte înaintată și 12 erau așa de slabe în cât nu puteau nici merge, nici stă, și trebuiră să fie duse în trăsuri de către păzitori. Sus, în închisoarea preventivă, aceste umbre omenesti fură îngrijite medical; primiră o hrană nutritoare și întăritoare și după vre-o trei luni, toate, afară de două, fură declarate ca sănătoase. Celelalte două suferiră încă de scorbut iar

celelalte erau numai niște fantome lipsite de putere. Totuși funcționarii crezură că deținuții sunt acum destul de tari, ca să poată face greaua călătorie de vr'o 5500 kilometri la minele din Transbaikalia.

«Niciodată în viața mea», îmi povestii un exilat, care făcui parte din acest transport», nu voi uita cea din urmă noapte pe care o petrecurăm în închisoarea preventivă, înainte de plecarea noastră. Eră noaptea de 24 spre 25 Iulie 1883. Printre deținuții politici se răspândise zvonul, că în dimineața următoare va pleca un transport la Siberia, dar niciunul nu știa, cine eră destinat pentru acesta. În așteptarea celor ce aveau să se întâlnească, rămăseră cu toții deștepți. Până cu puțin timp înainte de miezul nopții, n'am auzit nimic neobișnuit. Atunci însă se deschise una dintre celulele vecine și auzii pe dinaintea ușei mele, pasul de mult și foarte bine cunoscut al unui iubit prieten, care a suferit mult în închisoare și pe care nu'l mai văzusem din cei dintâi ani ai noștri de bărbăție, din timpul, în care noi respirăm în comun aerul libertății și urzeam împreună idealurile noastre. Desigur, mă gândiiu eu, acum se alcătuește transportul de condamnați și amicul meu trebuie să meargă și el la minele din Transbaikalia. După vr'un sfert de oră îl auzii întorcându-se. Dar pasul său nu eră acum așa de repede și de hotărât ca mai înainte și eră însoțit de zgomot de fiare. I se pusesse lanțuri de picioare. Știam bine că lucrul acesta e în adevăr inevitabil, dar cu toate acestea la cel dintâi zornet al lanțurilor mă apucă un fior. Omul, pe care l'am iubit ca pe un frate, în care vedeam

întruparea tuturor bunurilor, a curajului și a nobleței—el trebuia acum să meargă la muncă silnică, ferecat în lanțuri ca un hoț de drumul mare. Aceasta mi se păru de necrezut, imposibil. Enervat din cale afară, pășii eu câtva timp prin celulă în sus și în jos și în sfârșit, când prin coridorul meu, toți deținuții, unul după altul, fură duși în ferăria închisorii, pentru ca să se întoarcă apoi cu lanțuri zornitoare —atunci trebui să mă arunc pe patul meu, să mi acopăr capul cu perna și plapoma ca să nu mai aud urciosul zingăt de lanțuri.

Cam pela trei ceasuri în ziuă, temnicerul deschise ușa celulei mele și mi strigă: «Veniți încoace!» L'am urmat în cancelaria închisorii, unde ofițerul transportului îmi privi deaproape, mărimea, figura, semne particulare și le scrisse într'un bilet de identitate și compară apoi fața mea cu o fotografie luată cu puțin timp mai înainte. După ce se convinsese de identitatea mea, mă luă pe seamă formal dela administrația închisorii. După aceea fui condus la corpul de gardă, o odaie mare în rândul de jos, la ușa căreia sta o sanfinelă înarmată. Spațiul odăiei eră luminat slab de câteva lumânări și lampe cu flacăra tremurătoare. În mijloc stăteau la două mese lungi vre-o doisprezece bărbați și femei în haine de arestați, groase și cenușii. Capetele bărbaților eră tunse pe jumătate, toți purtau lanțuri la mâini și la picioare, și pe spatele hainei, între umere, aveă fiecare câte două petece de postav negru în formă de pere, semn că purtătorul eră condamnat la munca silnică.

Aproape de ușă stăteau într-o grupă câțiva jandarmi și funcționari ai poliției criminale, care priveau deaproape pe deținuți și din când în când șopteau câte ceva unul către altul, ca și cum ar fi voit să schimbe între ei observațiile lor. Tăcerea din odaie era întreruptă numai prin sfârșitul molcum a două sau trei samovare, care stăteau pe masă, — ori prin zornăitul de lanțuri a vreunui condamnat, când mișca picioarele. Niciunul nu spunea nicio vorbă, și un privitor de ocazie n'ar fi crezut niciodată că aceste umbre îmbrăcate cenușiu, care stau alături tăcând, erau prieteni buni, unii rude chiar, care stau de mult timp îngropați în cazematele acestei fortărețe și după ani de zile se revăd acum pentru întâia oară.

La intrarea mea unul dintre condamnați alergă către mine — la început nu l'am putut cunoaște, apoi însă am observat că el era un vechiu prieten — mă îmbrățișă și mi șopti: «Făte că nu mai cuhoști pe nimeni afară de mine. Jandarmii ne pândesc». Am înțeles această înștiințare. Poliția nu cunoaște decât puțin din viața și asociația revoluționară a unora dintre condamnații politici, de aceea e nevoe să se împedice scenele de cunoștință dintre cei prezenți și cei ce intră, pentru a nu se scoate încheeri asupra identității și vieții lor de mai înainte. O vorbă spusă fără precauție către un arestat la întâlnirea cu dânsul, ar putea avea ca urmare, să fie amândoi duși înăpoi în celule, și ținuți apoi acolo, până poliția a reușit să cunoască în amănunțimi raporturile lor reciproce. De aceea

atâta tăcere în încăperea cea întunecoasă, de aceea indiferența cea aparentă, când se privesc între ei. Pentru poliție ei erau străini între dânsii, dar de fapt erau legați prin atâtea și atâtea legături de prietenie și de amintirea trecutului. Și trebuiau să se stăpânească cu multă tărie, când își priveau fețele și vedeau schimbările pe care suferința și timpul le-au adus. Ici stătea un vechiu tovarăș, despre care de ani întregi nu mai auziserăm nimic, și pe care îl țineam mort cu toții. Dincolo un tânăr și mireasa lui, care nu se mai văzuseră de cinci ani, și acum, uniți din nou sub privirile jandarmilor, nu îndrăzneau să schimbe nicio vorbă. Nu departe de aceștia stătea o femeie palidă și slabă, care se găsea cam în al douăzecilea an. Ea ținea în brațe copilășul ei născut în închisoare și ori de câte ori se deschidea ușa privea dornică spre ea, cu nădejdea, că acum îi va fi adus și bărbatul ei, pentru a fi rânduit în transport. Dar cei mai mulți știau, că el a murit deja, niciunul însă nu îndrăznea să-i spună că zadarnic îl mai așteaptă.

Nimic nu putea să fie mai înduieșetor de cât tabloul pe care-l oferea acea cameră întunecoasă la orele 5 1/2 dimineața, când cel din urmă deținut pentru transport fu adus aci. — Tăcerea cea apăsătoare și nenaturală într'un spațiu plin de oameni, contrastul dintre uniformele jandarmilor, albastre și acoperite cu fireturi argintii, — și hainele groase și cenușii, și lanțurile arestaților, apoi șoptitul încetinel al polițiștilor, tăcerea, stupiditatea aparentă a condamnaților palizi, slabi și tunși pe jumătate — toate acestea ofereau

o privești care ar fi înduioșat și pe cel mai rece privitor. Cine ar fi putut însă să judece tragedia întreagă a acestui moment, cine ar fi putut cunoaște acel tălăz strașnic de ură, groază, iubire și compătimire care ferbea sub acele haine cernite de ocnasi, — pentru acela tabloul nu era numai înduieșător, — ci fioros, sfâșietor.

La orele 6 ne suirăm în niște trăsură închise și duși la gara St. Petersburg-Moscova, acolo furăm vărăți în niște vagoane-arest cu ferestre și gratii și astfel începurăm lunga noastră călătorie plină de peripeții, la Siberia. — De-aș vrea chiar, — tot n'aș putea descrie scenele care s'au petrecut în acel tren, când în sfârșit ne văzurăm scăpați de privirile pânditoare ale jandarmeriei, și fără să ne mai temem de ceva, ne puteam săluta și îmbrățișa, și apoi povesti ceea ce am pățit în lungii ani de despărțire forțată. — Unele dintre aceste pățanii erau de așa fel în cât istorisirea lor ar fi o lungă epopee a durerii. Ziua întreagă vorbirăm împreună și probabil că și noaptea am fi întrebuintat-o tot așa, — dacă nervii celor mai slabi dintre noi n'ar fi fost epuizați de acele impresii și pățanii. Deținutului, care a trăit ani dealungul în singurătatea pustie a cazematelor, zgometul și tremurăturile vagoanelor, privirea dezobișnuită a naturii libere, a prieteniilor înaintea cărora se găsește și cu care vorbește, — cu impresia că par'că ar fi înviat acum din morți, — toate acestea îi produc întâi o puternică iritare urmată însă în curând de o istovire complectă. — Către seară, unul dintre tovarăși, —

fără să i se întâmple altceva nimic deosebit, fu apucat de spasmuri, — și după vre'o zece minute alți șapte erau în delir de friguri sau trântiți jos fără conștiință. — Unia dintre dâșii se frământau, strigau, alții cădeau dintr'un lung leșin în altul, și alții zăceau fără mișcare fără respirație într'o totală nesimțire pe pământ, așa că noi credeam că sunt morți. Medicul, care însoțea transportul, fu chemat, și se făcură încercări de a fi readuși la viață, li se stropi cu apă tețele lor palide-străvezii, și în scurt, se făcu tot posibilul, ca să-i poată deștepta. Toată noaptea răsunară în vagon suspinurile și plânsetele lor spasmodice. — Femelele umblau de la un leșinat ori epileptic la altul și întrebuintau leacuri. Când ajunserăm în Moskova, jumătate aproape din numărul nostru au fost scoși de către santinelle, din vagoane, și astfel călătoria noastră fu întreruptă, pentru a putea suferi un tratament medical pe bolnavi.

Această descriere, tăcută mie de către un deținut care a trăit-o, care mi-a povestit-o întâi oral și apoi mi-a scris-o, după ce l'am rugat, ar putea să pară cititorului exagerată cu scopul de a face efect. Pot să spun însă cu privire la acest lucru, că starea acestui transport la sirea lui în Moscova, mi-a fost descrisă și de alții și nu doar de niște condamnați politici, ci de niște funcționari ai administrației exilului. — Unul dintre acestea, care văzu transportul și când a părăsit Moscova și mai târziu, când a trecut hotarul Siberiei, îmi spuse, că condamnații au suferit cei mai mulți de epilepsie, ei deveniră numai niște ruine

omenești, care cădeau jos la cea mai mică enervare. Probabil că nu prea-i a fost cu voia să facă această mărturisire, nu mi-ar fi procurat o dovadă așa de puternică, că detinutilor politici le este mai bine chiar în Siberia, în mine, de cât în fortărețele și închisorile Rusiei europene.

O declarație ca asta, nu mi-ar fi făcut-o nici odată vre-un funcționar al guvernului rusec asupra faptului că ucigași, hoți și alți criminali ordinari, pot corespunde între dânsii neimpedicați, și că sunt trimiși în Siberia cât mai repede posibil, pe când condamnații politici sunt ținuți în cea mai riguroasă pază în cazematele tortăreței sau în celulele secrete ale închisorii centrale, și abia, când sunt istovii de oboseală, lipsă și singurătate, cu corpul și sufletul zdrobit, sunt exilați în Siberia.

Se vorbește printre exilații din Siberia, că un fost director al poliției imperiale, — îi tac numele intenționat, — ar fi zis, atunci când în fortăreața Petrupawlowsk s'a alcătuit «secțiunea condamnaților la munca silnică», că aceasta ar fi menită «să sfarme caracterul detinutilor politici». Nu știu dacă această expresie e adevărată și dacă o fi așa, nu știu dacă exprimă scopul oficial al acelei secțiuni. Ori și cum această expresie arată în scurtimea ei tendința aceluia grozav sistem de pedeapsă. — Rapoartele asupra ospițiilor de alienați rusești, mai cu seamă acel din Cazan, ar arăta, dacă vizitarea lui ar fi permisă, în ce chip și în ce întindere se «sfarmă» caracterul condamnaților politici...

În Octombrie 1880 sosi în închisoarea provincială rusească din Mtseńsk un transport de condamnați politici, care după o închisoare celulară de 4—5 ani în fortăreața Petrupawlowsk și în închisoarea centrală din Charkow, — se găseau acum în drum către minele din Siberia răsăriteană. Ei erau în cea mai mizerabilă stare. Două dintre dânsii — Plotnicoff și Donetski — erau nebuni incurabili, — trei sau patru sufereau de spazme și halucinații și ceilalți toți erau așa de istoviți și de schilavi, în cât continuarea drumului lor la Siberia, trebui să întârzie, până când prin hrană nutritoare și prin mijloace de încurajare putură măcar cât de cât să se socoată «sănătoși».

«Îți era mai mare jalea să-i vezi», zicea un jurnalist descriind starea acestor oameni, «cât de zdruncinat de mizerie și singurătate era spiritul unora dintre dânsii. Donetski făcuse înainte de arestarea sa «o căsătorie pretăcută»*) cu o fată tă-

*) În timpul acelei puternice răzcoale intelectuale și morale a tinerimei ruse, care și găsi apogeu în așa numita mișcare „pentru popor“ în 1870—1875, nu era lucru rar, ca un tânăr să elibereze o tânără de sila casei părintești și de vieața strămtă a unei gospodării provinciale rusești, contractând ei cu dânsa o așa numită „căsătorie aparentă“. Din punctul de vedere legal, încheerea căsătoriei nu era o „prefăcătorie“, ea era făcută cu desăvârșire legal, — dar căsătorii nu trăiau împreună și nici nu-și privighiau mișcările. Tânărul jertea toată posibilitatea unei viitoare fericiți familii, pentru ca să elibereze o fată din puterea despotică a părintelui de familie, și-i oferea prilejul de a fi folosită pentru „popor și patrie“. În anii 1870—1875 s'au încheat în Rusia

nără dintr'un oraș provincial rusesc, pentru a o scăpa din sîla casei părintești și ei în St. Petersburg. La ușa bisericii el își luă rămas bun de la dânsa, pentru a nu o mai vedea nici odată. Când el înnebuni în închisoarea centrală din Char-kow, vorbea într'una de dânsa și zicea că ea ar veni bucuroși la dânsul, dacă n'ar împedica-o guvernul.

În închisoare el văzu cândva într'un părete o mică fotografie a țarinei, de pe când era încă princesă de coroană și își închipui că fotografia reprezintă pe «soția» sa. Ore întregi o privea plin de iubire și o admira. În închisoarea de la Mtsensk, unde stătea într'aceiaș celulă cu deținuții politici, el arătă fotografia luată din părete și murdarită și zise cu o mândrie copilărească: «Uitați-vă la nevastă-mea. Nu-i așa că e frumoasă?» Apoi adaose cu tristetă: «M'am rugat de atâtea ori să mi-o chemă, s'o facă să vie, știu eu, însă (suspînând), ea nu vine, ea nu vine!»

«Se poate ceva mai trist», își continuă

mai multe sufe de căsătorii de acestea și în unele cazuri mirele nu și-a văzut de loc mireasa după nunție și nici numai știa ceva de existența ei, de cât doar ceea ce-i comunica amicii. S'a întîmplat, că „scutul prefăcut“ căji-va ani după căsătoria sa, să-și găsească soția în închisoare ori în exil și să se iubească. Dar în majoritatea cazurilor ei rămăneau străini unul de altul. În enunținea acestor căsătorii era nobilă și curată, — lucrul în sine însă cu desăvârșire fantastic și nepractic. Obiceul a și fost părăsit mai în urmă. Când Dornetski era nebun în închisoarea centrală din Char-kow, — „soția“ lui era în închisoarea din Moscova tot din pricina unei învinuiri politice.

jurnalul istorisirea mai departe, «de cât un condamnat politic, încercat cu lanțuri la mâni și la picioare, și care sărută cu foc fotografia țarinei socotind-o ca cel mai scump odor al lui; de cât un revoluționar nebun, a cărui întregă suferință a fost pricinuită de către guvern și care totuși iubește pe femeia țarului?». Mai indueșător este însă cazul Plotnicoff, al douilea condamnat nebun din acest transport. Când fu arestat era student la universitatea din Moscova, un tânăr liniștit, distins, serios și gânditor, cam de vr'o 20 de ani. Primise o educațiune îngrijită și posedă patru până la cinci limbi. Nici odată nu luase parte activă la mișcarea revoluționară, dar aparținea unei asociații de tineri, care se numea «Dolgutschinski» după numele fondatorului ei. El fu arestat, dus înaintea tribunalului, condamnat la muncă silnică și prin urmare încetă de a fi numărat printre cei vii.

«Când veni la Mtsensk», îmi povestea unul dintre oamenii, pe care eu pun mult preț, «era un nebun zdruncinat și istovit, care avea cam 28 de ani, și prin urmare petrecuse în închisoare celulară vr'o 8 ani. Nu știu de cât timp era nebun, dar starea sa nu mai inspira nici o nădejde de însănătoșare, mai ales că boala sa era un fel de nebunie religioasă și era însoțită de o adâncă melancolie. Era conștient că e un condamnat politic; i se părea că i se pregătesc chinuri grele, și de aceea nici nu voia să-și amintească de al de aceea. Mai cu seamă se rusina de lanțurile lui de la mâini și de la picioare. Când l'am văzut pentru întâia oară, și-a

înfăsurat mâinele și picioarele cu lanțuri cu tot în zdrențe, ca să nu zornăie la mișcarea sa. Deasemenea aduna toate cărpele și sdrențele pe care le avea la îndemână și îi făcea din ele un fel de rochie femească, pe care o lega împrejurul șoldurilor, în cât ajungea jur împrejur până la pământ și acoperea atât lanțurile picioarelor cât și acelea de la mijloc. Parul său era lung pe o parte a capului, pe cealaltă însă tuns foarte scurt, — și această tunsătură, împreună cu cămeșa de condamnat groasă și cenușie și rochia cea femească, — îi dădeau asemănarea unei arătări minunate.

Cât timp Plotnicoff se găsi în «secțiunea condamnaților la munca silnică» a fortăreței și a închisorii centrale din Charkow, maică-sa nici nu l'a putut vedea nici n'a comunicat cu el și nici n'a putut afla ceva despre el. Când auzi însă, că va fi adus la Mtsensk, pentru ca apoi de acolo să fie trimis în Siberia, rugă pe Ministerul de Interne să-i permită o ultimă întâlnire cu copilul ei. Probabil, Ministerul ar fi refuzat această cerere, dacă ar fi știut că Plotnicoff e nebun. Dar nu era să se ocupe doar cu lucruri de-al de acestea, cogeamite slujbaș al statului, — să știe el toate numele condamnaților politici cari înnebunesc în închisorile rusești.

Când d-na Plotnicoff plină de așteptare și de nerăbdare sosi în închisoarea din Mtsensk, ca să-și vadă fiul, — comandantul, un om cu o natură miloasă, încercă să o facă să părăsească această idee, spunându-i că fiul ei e exilat pe viață în Siberia, — așa că pentru dânsa e ca și

mort. Ii spuse apoi că era așa de deprimat și istovit din pricina lungiei închisori, — încât ar fi cu mult mai bine pentru dânsa, dacă vrea să-l mai aibă în amintirele ei așa cum era copil, sau cum l'a văzut pentru cea din urmă oară, să renunțe la a-l mai vedea acum. În acest chip n'ar căpăta despre el vr'o amintire dureroasă, pe când dacă stăruiește să-l vadă, își va măiri chinul, și se va convinge în chip și mai amar că l-a perdut. Mama nu se lăsă însă convinsă. Dobândise permisiunea de a vedea pe fiul său și inzistă să-l vadă. Comandantul căută atunci să o vestească de marea schimbare petrecută cu fiul ei și îi spuse atunci pe șleau, că e așa de zdruncinat și cu corpul și cu mintea, încât ea nu-l va mai cunoaște. Mama nu voia totuși să creadă, că nu va putea recunoaște pe iubitul ei copil, oricât de tare s'ar fi schimbat el. Când însă toate încercările de a o convinge și toate înștiințările ce i se făcu, rămaseră fără folos, comandantul o duse în celula de vorbit, unde fiul ei, stătea citind o scrisoare. Un moment îl privi cu spaimă și cu groază. Această făptură sălbatică și străvezie, cu fața slabă și galbenă, cu capul tuns pe jumătate, în cămeșă groasă de condamnat și cu rochia cea făcută din cărpe — nu sămăna de loc cu acel tânăr pe care l-a văzut acum opt ani pentru cea din urmă oară. Dar când îl privi mai de aproape, simțul matern îi spuse, că e în adevăr copilul ei, — și cu un tipăt plin de bucurie amestecată cu groază, alergă spre dânsul și-l îmbrățișă. Nebunul însă se trase înapoi plin de groază și de încurcătură, și când voi să

desclește brațele maică-sa și să fugă, ea îl privi adânc în ochi și recunoscu îndată tot adevărul. Eră numai trupul copilului ei, — mintea lui zburase. Această groaznică descoperire îi covârși cu putere nervii ei prea încordati. Ea căzù jos leșinată și fù scoasă afară fără conștiință. Plotnikoff fu dus după aceea la ospiciul de nebuni din Kasan, unde muri în curând».

Aceste fapte le-am aflat, parte de la condamnații politici, cari se găseau cu dânsul în închisoarea din Charcow, parte de la exilații, cari erau în închisoarea din Mtsensk, — când el fu vizitat acolo de maică-sa. Toți cei cari mi-au spus aceste lucruri se găsesc încă în Siberia, cei mai mulți în Transbaikalia.

Una dintre cele mai interesante închisori ale Rusiei europene, singura care e menită și pentru deținuții politici și a cărei vizitare mi-a fost permisă, este închisoarea preventivă din St.-Petersburg. Propriu vorbind, ea nu e o închisoare pentru «politici», pentru că cei mai mulți arestați din ea sunt criminali ordinari, dar se găsesc uneori acolo și câte 300 dintre cei dintâi, cari așteaptă procesul, ori trebuie să fie trimiși în Siberia. Aceasta este socotită drept «inchisoare model», și fu pomenită în termeni de laudă mai cu seamă de către clericul Lansdell, ca exemplu, de ce poate face Rusia din acest punct de vedere. Fu zidit în 1873—1875 sub privigherea unei comisiuni, numită de Ministerul de Justiție în înțelegere cu cel de interne, după planul consilierului

de stat Majefski, cu o cheltuială de mai bine de 800.000 ruble. I s'au aplicat cele mai noi descoperiri pe terenul ventilației și al încălzirii și trebuia să coprindă tot ce eră mai nou până atunci pe terenul arhitecturii. Că în curând clădirea arată foarte multe defecte, aceasta se explică prin împrejurarea că arhitectul fu dus înaintea tribunalului, cu mult înainte de isprăvirea localului, acuzat fiind de incapacitate. Și că nu corespundea scopului său, se mai vede și din faptul că între 1875 și 1880 a fost declarată de ne-completă de către trei comisiuni de receptie, numite una după alta (Vezi «Temniță și exil» de W. N. Nikitin, pag. 519).

Cu biletul de permisiune a șefului departamentului închisorilor și al exilului, Galkin Wratskoi, — stăteam în vara lui 1886 la intrarea închisorei preventive și fui primit imediat după ce am remis comandantului cartea mea. Inchisoarea e chiar în mijlocul orașului, în colțul lui Liteni - Prospekt, imediat în dosul tribunalului județean. E o clădire mare, pătrată, foarte prezentabilă, care te face mai degrabă să crezi că e o primărie ori teatru, de cât o închisoare. Totuși exteriorul este numai o mască arhitectonică menită să ascundă caracterul clădirei și scopul ei. Din afară se pare că are numai patru rânduri, dar cum intri înăuntru vezi că ferestrele cele înalte sunt numai o aparență și că de drept, clădirea are 6 etaje și că toate celulele corespund într-o curte lăuntrică cu desăvârșire închisă. Dacă ferestrele cele înalte de la fafadă au vr'un scop practic n'am putut află; nici într'un caz însă ele nu folosesc pentru

luminarea celulelor. Detinutul n'are posibilitatea de a arunca nici o privire asupra lumei exterioare. Stând lângă ligheanul său de spălat fixat în perete, poate să privească jos în curtea cea patrată — și atâtă numai.

Inchisoarea cuprinde 317 celule singurate și 68 celule comune. Ea a fost destinată pentru primirea a 700 persoane. Celulele singurate sunt la fel și după părerea mea cam de vr' o 4 metri de lungi, de doi metri și jumătate de late și tot atât de înalte. Ele sunt prevăzute cu câte un tub de gaz, cu un lighean de spălat fixat în perete, cu un pat de fier, care poate fi strâns la perete, două mese de fier puse în balamale, care pot folosi ca masă și ca scaun și în sfârșit în colțul celulei, lângă fereastră, un vas de murdărie cu spălatură de apă.

N'am intenția, de a descrie amănunțit această închisoare, mai amănunțit de cât e folositor, pentru a dovedi apoi anumite cazuri, care precedează aceste aratări. Menționez numai în scurt că celulele și coridoarele sunt foarte curat ținute și lumina nu-i rea vara în etajele de sus. Etajele de jos, dimpotrivă mi se par umede și întunecoase; ventilațiunea totdeauna răă. Ferestrele celulelor dau toate în curte, care propriu zicând nu-i de cât o cutie adâncă și patrată, de aceea rare ori suflă prin ea vr'un vânt mai puternic, iar aerisirea artificială nu-i suficientă. Starea sanitară, după cum arată raportul spitalului este nesatisfăcătoare. Chiar când clădirea era nouă încă, se găseau adesea în căutare medicală anual 20% dintre de-

ținuți, iar în 1884 au fost 116 cazuri de anemie și scorbut *)

Deținuții politici sunt aci în general bine tratați. Nu sunt obligați să poarte haine de arăstați, pot să se vadă cu ru-dele lor, primesc haine și cărți, dacă acestea sunt permise. Pot să deă direcțiunei bani pentru trebuințele lor și să-și aducă masa de la birt.

Deosebirea dintre închisoarea de aci și cea din fortăreață este foarte mare.

«Când fui adus din bastionul Trubetskoi în închisoarea preventivă», îmi povestea în Siberia doctorul Sokoloff, «mi s'a părut că am eșit dintr'o prăpastie și am nimerit într'un hotel. Zgomotul pașilor, instalațiile de ventilațiuni, lumina și aerul relativ bun al celulelor, porumbeii cari zbor în împrejurul ferestrelor, zgomotul slab al stradelor vecine, care aminteste activitatea lumei exterioare — toate contribuiau la a-ți da un sentiment de deosebită mulțumire. La «mânăstire» (așa numesc deținuții politici, fortăreața Petropawlowsk) n'am văzut în afară de temnicer, nici o altă ființă omenească, n'auzeam nici un sunet, de cât doar ici și colo zgomotul vreunui deținut în celula vecină. În închisoarea preventivă auziam totuși zgomotul felurit al vecinătății și comunicam adesea cu mulți dintre tovarășii mei de suferinți. Eram abia de o zi acolo, când la tubul

*) Efect. in chis. în anii: 1876 1877 1878

Bărbați . . .	1502	1148	1195	Total
Femei	173	149	188	f 4305
dintre aceștia, bolnavi:				
Bărbați	146	287	296	Total
Femei	88	45	40	f 817.

calorimetrului care era așezat pe sus dealungul uși mele cineva îmi comunică prin alfabetul convențional: «Desertați apa din lighean». Am deșartat ligheanul și n'am găsit nimic. În curând după aceea, pretenția se repetă mai respicat: «Deșartați apa din ligheanul latrinei». Pricepui atunci bine, ceea ce cerea el. Voiă să vorbească cu mine prin conductul prin care latrina mea comunică cu celelalte. După puțină osteneală reuși să curăț deschiderea și acum răzbi până la mine un zgomot de voci omenеști vagi și în acest chip putui să vorbesc neimpedecat cu deținuții din alte 11 celule. Cei mai mulți dintre aceștia erau deținuți politici.

Cititorii să și închipuiască sease tuburi mari de forma unui Y, care sunt așezate unul în capul altuia în așa chip că coada unuia vine drept în furculița celui dedesubt, și atunci își va face o idee de modul cum sunt așezate țevile latrinelor în închisoarea preventivă. Brațele țevilor merg în fiecare rând la două celule, iar coada constituie o parte din țeava principală, care merge de la acoperiș până la pământ. În acest chip sunt legate câte 12 celule una de alta, și trebuie să îndepărtezi numai apa din ligheanul latrinei pentru a stabili o comunicare orală cu deținuții din celelalte 11 celule.

Deținuții politici descoperiră îndată acest mijloc de înțelegere, împotriva căruia direcțiunea închisorii era fără putere. Deja înainte de 1876 ea făcuse toate încercările de a împedica această comunicare, iar deținuții politici au alcătuit așa numite «cluburi de latrină» sau «cluburi de canal», pentru a putea comunica

între dânșii și a se încuraja reciproc. Fiecare club consta din 12 membri și avea nume și statute. Adesea, când întrebam pe câte un exilat politic din Siberia, dacă cunoaște pe X ori pe Y, primeam răspunsul: «De sigur. Nu l'am văzut niciodată, dar era membru în clubul meu, din închisoarea preventivă». Pe această cale, deținuții instruiți dădeau instrucție tovarășilor lor mai puțin culti, — și îi conduceau mai cu seamă în învățarea limbelor străine. Tot pe această cale se citeau gazete, — în scurt, aceste țevi erau întrebuintate la toate scopurile, pentru care puteau fi folosite. Domnișoara Medwiedeva care se căsătorii mai târziu cu scriitorul rus Maschtet, citi membrilor «clubului» ei, în acest chip, romanul «Țara nouă» al lui Turghenieff. Dar deținuții politici nu se mulțumeau numai de a întrebuinta aceste tuburi la o corespundere orală; ei le mai foloseau pentru a și procura unul altuia în interiorul clubului, pachete. Așa, spre exemplu, rupea un deținut dintr'un etaj de sus, o șuviță din hainele sale, împlettea o mică frânghioară, lega la aceasta un pachet bine făcut, îl introducea prin țeava latrinei sale în canalul principal și îi dădea drumul în jos. Deținutul de jos, pentru care era hotărât pachetul, — nu putea de sigur să îl prindă din canal. Dar avea și el gata o altă frânghioară cu o greutate mică la capăt, — pe care o introducea în canalul principal. Amândoi deținuții, mișcau acum frânghioarele până când capetele lor se împleticeau, după care deținutul celulei de jos, trăgea pachetul prin țeava latrinei sale, la dânșul. În acest chip, și prin ajutorul unor șfori

sfârșit, căci santinelele închisorii luară repede steagurile, probabil fără să fi auzit niciodată ceva despre acest eveniment istoric, și fără să priceapă sensul acestei demonstrații neobișnuite. Totuși câțiva deținuți mai posedau încă material pentru steaguri și toată ziua se puteau vedea steaguri mici la ferestrele celulelor. Seara, la o anumită oră, toate căpetelele de-lumânare fură aprinse și puse la ferestre. Și cu această iluminăție destul de scurtă, dar văzută de toți, se isprăvi serbarea».

E ceva de o adâncă tristete în această încercare a celor 300 de condamnați politici de a sărbători centenarul republicii americane în singurătatea pusiei a unei închisori rusești. În comparație cu steagurile splendide, cu artițiile și sunetele de fanfare, cu care această zi a fost serbată în Filadelfia, aceste stegușoare sărăcăcioase, aceste strigăte și cântări de innuri patriotice prin țevele latrinelor, în sfârșit această sărmană iluminăție prin căpetele de lumânări de seau, nu pot face decât o impresie neînsemnată. Dar privită dintr'un punct de vedere mai înalt, serbarea dela 4 Iulie din închisoarea preventivă din St. Petersburg, trebuie să influențeze cel puțin tot așa de adânc asupra inimii și fantaziei unui om liber, ca și sărbătorile sgomotoase din Filadelfia. Faptele omului nu trebuiesc judecate numai din punctul de vedere al acțiunii scenice, pe care o exercitează; ci trebuie să se țină în seamă și sensul și intenția, pe care ele le exprimă. Când Maria Magdalena ascultând de impulsul de iubire și adorare, unse picioarele domnului și

cu greutate, care erau fluturate între ferestrele clubului, se puteau purta prin toată închisoarea anumite lucruri mici...

În vara lui 1876 se geseau în închisoarea preventivă mai mult de 300 deținuți politici, și aceștia se hotărâră la 4 Iulie, aniversarea republicii americane, să facă o serbare generală.

Deja de prin săptămâna întâi a lui Iulie, deținuții începură să facă pregătiri, rugând pe rudele lor, care veneau în vizită să le aducă cât mai multe batiste, basmale de gât, cămăși, haine roșii și albastre, — în așa chip ca să nu se deștepte bucuria. În acelaș timp începură toți deținuții să cumpere și să strângă lumânări, — sfeșnice având ei. Pânzeturile cele colorate fură rulate în bucăți, lumânările tăiate în părți mici, și toate împărțite prin canalurile latrinelor în toată închisoarea. Câteva doamne care aveau ace și ață, făcură steaguri mici americane, — așa că înainte de 1 Iulie fiecare deținut era în posesiunea unui steag și a câte un căpetel de lumânare.

Pe latitudinea orașului St. Petersburg se luminează de ziua foarte degrab. În dimineața zilei de 4 Iulie 1876, — cu câteva ore mai înainte ca cea dintâi lovitură de tun dela miezul nopții să anunțe în Filadelfia începutul mării sărbători naționale — fluturau împrejurul curții mării închisori preventive din St.-Petersburg, nenum rate steaguri americane și stegușe roșu-albe-albastre, — atârinate la ferestrele cu gratii ale condamnaților politici; iar membrii diverselor cluburi se salutau între ei și cântau innuri patriotice. Dela sine se înțelege că serbarea luă îndată

învățătorului ei, — a făcut aceasta fără să ascundă în cutele inimii ei, vr'o așteptare de mulțumire. Dar mântuitorul zise: «A făcut și ea, — ceea ce a putut».

Când revoluționarii ruși atârnară acele biete stegulețe și aprinseră căpețelele de lumânare, pentru a exprima adorarea lor pentru libertatea unui popor slobod și fericit, au făcut-o fără să ascundă în cutele inimii lor vre-o nădejde de mulțumită. Au făcut și ei cecece au putut! Unii dintre ei erau slăbiți de boală, și închisoare celulară lungă, alții abia veniseră din cazematele întunecoase de la Petropavlovsk, unde zi și noapte își petrecură timpul numărând; alții tremurau la gândul, care veșnic le stă înainte, că vor îndura povara și mizeria vieții din Siberia; alții iarăș, vedeau parcă umbrele întunecoase ale furcilor — dar în toată mizeria aceasta a lor, în singurătatea și părăsirea lor, ei nu uitară de a sărbători ziua de 4 Iulie. Oricât de neînsemnat a fost mijlocul prin care ei și-au arătat entuziasmul pentru libertate, simpatia lor pentru un popor, care de un secol trăește în neatarnare — ei au făcut acest mijloc foarte vorbitor și spiritul, care i-a însuflețit dădū bietii lor sărbătoriri o consacrare și o însemnare cu mult mai mare în istoria lumii de cât toata pompa și măreția unei încoronări de țar, oricât de pretențioasă ar fi.

* * *

I se va părea poate cititorului că toate informațiile comunicate mie de către condamnații politici, asupra închisorilor Ru-

siei sunt redade în culori prea întunecoase, sunt exagerate. Se pare în adevăr că e un lucru foarte firesc ca omul care a suferit asemenea mizerii să nu le poată descrie destul de imparțial. Pricep, aceeași îndoială și o gălesc demnă; dar trebuie să mărturisesc conform adevărului, că toți condamnații pe cari i-am cunoscut în Siberia, mai mult cu dezgust de cât cu plăcere, mi-au descris pățaniile lor din acel timp groaznic; că ades am pătruns în tristele lor amintiri pri întrebări plictisitoare și că foarte adesea nu mai cu prețul a multe și dureroase întrecări, care mă costau foarte mult și pe mine, am putut dobândi acele informații.

Un scriitor rus cunoscut și în apusul Europei și care acum trăește ca exilat în Siberia răsăriteană încercă într'o seară să mi descrie moartea în fortăreață a unui tovarăș, ofiter, — de care se simțise foarte atașat. Înainte însă de a și isprăvi istorisirea, ochii mi se umplură cu lacrimi, iar el se preumblă neliniștit în sus și în jos, cu pumnii încleștați, — și se încercă să se stăpânească, pe când pieptul i se zbătea furios din pricina suspinelor uscate de lacrimi, un tablou, care ar fi influențat mai tare chiar de cât torentul de lacrimi al unei femei. El izbuti să și isprăvească istorisirea dar nu mai vorbi în seara aceea despre fortăreață. Dacă unul dintre cei care se îndoesc ar fi putut auzi istorisirea aceasta, nu le-ar mai veni a crede că cele arătate până aci sunt exagerate. O așa de mare furtună sufletească nu poate fi stărnită prin descrierea unor întâmplări fictive.

Dacă Maiestatea Sa Țarul, căruia, după

cât nădăjduesc, îi vor veni în față aceste foi, va chema la dânsul pe ofiterul care în 1880 eră comandant al închisorei centrale din Charkow, și pe comandantul și medicul, care serveau în 1883 la forța-reața Petrupawlowsk; dacă țarul va întreba pe acești funcționari și la nevoie chiar și pe subalternii lor, asupra stării mintale și fizice a deținuților politici din acel timp, — atunci va afla cel puțin unul din motivele, pentru care, când călătorește de la St. Petersburg la Moscova, rânduște straja de 20000 soldați pe toată calea ferată.

În legătură cu această lucrare, va fi eminenta scriere "Siberia" care e deja gata și va apărea în curând; dar pentru a ști ce tiraj să-i dau, rog pe stimateții cititori să binevoiască a mă anunța despre voința Domnilor lor de a posedă și această a donă lucrare a marelui scriitor american Georg Kennan.

Nota Editorului.

